

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**“THE LIFE OF MAHOMET” ADLI ESERİ ÇERÇEVESİNDE
SIR WILLIAM MUIR’İN SİYERE BAKIŞI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

YUSUF YIKMAZ

BURSA – 2019

T. C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

**“THE LIFE OF MAHOMET” ADLI ESERİ ÇERÇEVESİNDE
SIR WILLIAM MUIR’İN SİYERE BAKIŞI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

YUSUF YIKMAZ

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi İLHAMİ ORUÇOĞLU

BURSA – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T.C. BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı'nda 701522012 numaralı Yusuf Yıkmaz'ın hazırladığı "THE LIFE OF MAHOMET" ADLI ESERİ ÇERÇEVESİNDE SIR WILLIAM MUIR'İN SİYERE BAKIŞI konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 05/08/ 2019 günü 13:00 – 15:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi İlhami Oruçoğlu
İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D.

Üye

Prof. Dr. M. Asım YEDİYILDIZ
B.U.Ü. İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D.

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf KABAKÇI
Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D.

05/08/ 2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/07/2019

Tez Başlığı / Konusu: "THE LIFE OF MAHOMET" ADLI ESERİ ÇERÇEVESİNDE SIR WILLIAM MUIR'İN SİYERE BAKIŞI.

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 113 sayfalık kısmına ilişkin, 12/07/2019 tarihinde şahsım tarafından TURNITIN adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

Kaynakça hariç

Alıntılar hariç

5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12.07.2019

Adı Soyadı:	Yusuf YIKMAZ
Öğrenci No:	701522012
Anabilim Dalı:	İslam Tarihi ve Sanatları
Programı:	İslam Tarihi
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi İlhami ORUÇOĞLU
12.07.2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "THE LIFE OF MAHOMET" ADLI ESERİ ÇERÇEVESİNDE SIR WILLIAM MUIR'İN SİYERE BAKIŞI" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza
12.07.2019

Adı Soyadı : Yusuf Yıkmaz
Öğrenci No : 701522012
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : İslam Tarihi
Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Yusuf Yılmaz
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : İslam Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X + 123
Mezuniyet Tarihi: 2019
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi İlhami Oruçoğlu

"THE LIFE OF MAHOMET" ADLI ESERİ ÇERÇEVESİNDE SIR WILLIAM MUIR'İN SİYERE BAKIŞI

Batı'da 19. yüzyılda Arapça kaynaklara ulaşarak ve tarihi tenkit metodu kullanılarak yazılan eserler, oryantalist literatürde Hz. Muhammed'e dair yaklaşımları değiştirme ve gerçekleri yazma iddiasıyla ortaya çıkmışlardır. Sir William Muir'in eseri de Arapça kaynaklar kullanılarak oluşturulmuş ilk İngilizce eserdir. Bu eseri ve eserde uygulanan metodolojiyi anlamak, Batı'nın Hz. Muhammed tasavvurunu kavramak için önem arz etmektedir. Çalışmamızda Muir'in *The Life of İslam* adlı eseriyle birlikte tarihi tenkit metodunu da açıklamaya çalıştık. Bunun yanında bu metoda dair farklı yaklaşımları da belirtmeye çalıştık. Sonuç olarak ise William Muir'in her ne kadar eserini Arapça kaynaklara dayandırmak suretiyle objektif olduğunu iddia etse de, klasik orta çağ oryantalist yaklaşımından ayrılmadığını fark ettik.

Anahtar Sözcükler: Siyer, Hz. Muhammed, Muir, Oryantalizm, Tarihi Tenkit Metodu.

ABSTRACT

Name and Surname : Yusuf Yıkmaz
University : Uludağ University
Institution : Social Siences Enstutie
Field : İslamic History and Arts
Branch : İslamic History
Degree Awarded : Master Degree Thesis
Page Number : X + 123
Degree Date : 2019
Supervisor : Assist. Prof. Dr. İlhami Oruçoğlu

SIR WILLIAM MUIR’S APPROACH TO SIRAH ACCORDING TO HIS WORK “THE LIFE OF MAHOMET”

The studies written in the 19th century in the West have come forward with the claim to change the approaches to Prophet Muhammad presented in the orientalist literature and to write the truth about him by obtaining and relying on the original Arabic sources and by applying the method of historical criticism to them. The work of Sir William Muir is the first work written in English with the utilization of such Arabic sources. Understanding this work and its methodology is important for understanding the Western conception of Prophet Muhammad. In this study, we tried to elucidate Muir’s work *The Life of Mahomet* together with the method of historical criticism as well. Besides this, we tried to explain different approaches to this method. Eventually, we realized that William Muir’s approach does not differ much from the mainstream medieval conception even though he claims to have written his work objectively by relying on the original Arabic sources.

Keywords: Sirah, Muhammad, Muir, Orientalism, Historical Criticism.

ÖNSÖZ

*“Batı güldü yüzümüze, ama hep arkadan vurdu.
Hep öyledir Batı ve hep öyle kalacaktır.”
Sezai Karakoç*

Batı’nın karşılaştığı ilk andan itibaren bir düşman ve öteki kabul edip cephe aldığı Müslümanlar üzerine yaptığı oryantalist çalışmaların önemli bir bölümünü, Hz. Muhammed’in hayatına dair olanlar oluşturmaktadır. Peygamberimiz üzerine yapılmış olan ilk çalışmalardan bugüne değin Batı, kimi zaman tavrını ve tarzını değiştirse de Müslümanları düşman olarak görmekten vazgeçmemiştir. Sir William Muir’in 19. yüzyılın sonlarında kaleme aldığı biyografî de bu bakışın ürünlerinden birisi olmuştur. Bizler de tarihi tenkit metodu ve Muir’in *The Life of Mahomet* eseri üzerinden, oryantalistlerin siyere yaklaşımına dair bir çalışma kaleme almış bulunmaktayız. Gerek Batı’nın peygamber tasavvuruyla ilgili gerek de tarihi tenkit metoduyla ilgili daha kapsamlı çalışmaların yapılmasına teşvik edici bir araştırma olmasını dilemekteyiz.

Bu çalışmayı yaparken değerli fikirleri ve yol göstericiliği ile her zaman önümde ı ışık tutan sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi İlhami Oruçoğlu’na; desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Şevket Yıldız ve Dr. Öğr. Üyesi Yunus Akyürek’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yusuf Yıkma
2019, Çanakkale

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	2
B. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI.....	3

I. BÖLÜM: ORYANTALİZMİN KISA TARİHİ VE TARİHİ TENKİT METODU

A. ORYANTALİZMİN TARİHİ.....	6
1. Oryantalizmin Tanımı	6
2. Oryantalizmin Tarihi.....	8
B. BATI'DA HZ. MUHAMMED ALGISI	12
1. Rönesans'a Kadar Hz. Muhammed Tasavvuru.....	12
a. Doğu'da Müslüman Hakimiyetinde Yaşayan Zimmilere Ait Metinler	13
b. Bizans Sınırları İçerisinde Yazılan Eserler	15
c. Batı Avrupa ve İspanya'da Yazılan Eserler	16
2. Rönesans'tan Modern Döneme Kadar Hz. Muhammed Tasavvuru	19
a. Geleneksel İslam ve Hz. Muhammed Karşıtlığını Devam Ettiren Oryantalistler.....	19
b. Geleneksel Yaklaşımı Kısmen Benimseyip Kısmen Eleştirenler	21
c. Geleneksel Yaklaşımına Karşı Çıkanlar	24
3. Modern Dönemin Başlangıcından Günümüze Hz. Muhammed Tasavvuru ...	26
C. TARİHİ TENKİT METODU.....	29
1. Kavramın Tarihçesi ve Metodu.....	29
2. Metodun İnciller Üzerinde Kullanımı ve Tarihsel İsa Tartışmaları.....	34
3. Tarihi Tenkit Metodunun Siyer İlmine Tatbiki Ve Kaynak Eleştirisi	38

II. BÖLÜM: SIR WILLIAM MUIR'İN HAYATI VE SİYER İLMİNE YAKLAŞIMI

A. SIR WILLIAM MUIR'İN HAYATI	48
B. SIR WILLIAM MUIR'İN DİĞER ESERLERİ.....	50
C. SIR WILLIAM MUIR'İN METODOLOJİSİ.....	52
1. Sir William Muir'in <i>The Life Of Mahomet</i> Adlı Eserinin Oryantalist Literatürdeki Yeri ve Genel Olarak Siyer Yazımına Yaklaşımı	52
2. Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Kaynakları İncelemesi ve Getirdiği Tenkitler	55
a. Kur'an'a Yaklaşımı	56
b. Hadislere Yaklaşımı	60

c.	Arap Şiiri ve Diğer Malzemeye Yaklaşımı.....	67
d.	Siyer Kaynaklarına Yaklaşımı	69
e.	Muir'in Metodolojisine Dair Genel Değerlendirme	73
D.	THE LIFE OF MAHOMED ADLI ESERİ.....	75
1.	Eserin Bölümleri ve Genel İçeriği.....	75
2.	Hız. Muhammed'in Doğumuna, Yetiştiiği Ortama Ve Peygamberliğı Öncesi Hayatına Yaklaşımı.....	77
3.	İslam Dininin Çeşitli Doktrinlerine ve Diğer Dinlerle Etkileşimine Dair Yaklaşımı	83
4.	Hız. Muhammed'in Savaşlarına Yaklaşımı	88
5.	Hız. Muhammed'in Gayrimüslimlerle İlişkileri Konusundaki Yaklaşımları...94	
6.	Hız. Muhammed'in Evlilikleriyle İlgili Yaklaşımları.....	98
7.	Hız. Muhammed'in Şahsiyeti ile İlgili Yaklaşımları	104
E.	SIR WILLIAM MUIR'E YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER VE REDDİYELER	108
	SONUÇ.....	110
	KAYNAKÇA	113
	ÖZGEÇMİŞ.....	122
	TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU.....	123

KISALTMALAR

Y.a.y.	: Yazar adı yok
S.A.V	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
y.y.	: yayın yeri yok
b.	: Basım
a.g.e.	: adı geçen eser
S.	:sayı
s.	: Sayfa
C.	: cilt

GİRİŞ

Tarih boyunca insanlar arasında Yaraticının emirlerini bildiren ve onlara önderlik eden peygamberler var olmuştur. Peygamberlik inancı Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dışında farklı form ve biçimlerde olsa da, genel itibariyle dünyada birçok kültürde bulunan bir arketiptir. İslam dininin peygamberi olan, Allah'ın gönderdiği son peygamber Hz. Muhammed (S.A.V) de üzerinde taşıdığı bu kutlu paye ile bin dört yüz yıldır insanlığın üzerinde en çok konuştuğu isim olmuştur. Müslümanlar ona olan sevgilerini kaybetmeden her gün kendisini sevgiyle anmışken, diğer toplumlar kimi zaman tanımak, kimi zaman eleştirmek için onun hakkında konuşmaya ve tartışmaya devam etmişlerdir.

İslam'ın çok kısa sürede Arap yarımadasından taşıp, büyük bir hızla doğuda ve batıda yayılması ile bu yeni dinin peygamberi de merak edilmiştir. İslam'ın özellikle Avrupa karşısındaki ilerlemesi Batılıları dehşete düşürmüştü ve karşısındaki bu yeni ve heyecanlı insanların inançlarını araştırmak, kendilerini sadece askeri olarak değil dini ve fikri olarak da korumak istemişlerdir. Bu sebeple Hz. Muhammed'in hayatı her zaman araştırılma ihtiyacı duydukları çok önemli bir alan olarak belirlenmiştir. Yuhanna ed-Dımaşkî'den (ö.749) 21. yüzyılın Avrupa üniversitelerindeki oryantalizm kürsülerine kadar, Hz. Muhammed hep tartışılmış ve hakkında sayısız çalışma kaleme alınmıştır.

Aydınlanma ile birlikte Batı dünyası önce kendi tarih tasavvurlarına ve dinlerine dair eleştiriler getirmeye başlamış, tarihi tenkit metodunu önce Hz. İsa ve Kitab-ı Mukaddes üzerinde kurmuşlardır. Bu metotla birlikte Avrupa'da dini düşünceyle ilgili ciddi değişimler ve yönelimler yaşanmış, kiliseye karşı çeşitli hareketler oluşmuştur. Tarihi tenkit metoduyla asırlardır kilise tarafından vaz' edilen Hristiyanlık dini büyük eleştirilere maruz kalmıştır. Batı dünyası ile İslam ilişkileri bağlamında yüzyıllar boyunca var olan oryantalist tavır ise 19. yüzyıl ile birlikte bu metodu Hz. Muhammed ve İslam üzerinde kullanmak istemiştir.

Oryantalizm ve oryantalist bakış açısı Batı'nın bütün bir Doğu'ya bakışını yansıtırken, çok uzun yıllar yegâne düşman olarak önlerinde bulunan İslam dünyası sebebiyle, bu bakışın ana damarını hep İslam araştırmaları oluşturmuştur. Batı dünyasında yapılan oryantalist çalışmalarda Hz. Muhammed, devamlı bir yalancı peygamber, deccal, üzerinde türlü kötülükleri toplamış bir sapkın olarak gösterilmiştir.

Bu durum ise 19. yüzyıla kadar yazılmış Hz. Muhammed biyografilerinde İslam Tarihi'nin kaynaklarına ulaşamamış olmalarından kaynaklanır. Kendi kaynaklarında geçen birçok fantastik kurgu ile tanımaya çalıştıkları Hz. Muhammed'i çok geç denebilecek bir vakitte Arapça kaynaklar ile araştırmaya başlayabilmişlerdir.

Tarihi tenkit metodu tıpkı Kitab-ı Mukaddes'in kaynaklarının tahlilinde olduğu gibi İslam'ın temel kaynaklarına da uygulanmak istemiştir. Bu akımın öncülerinden olan ve ilk defa Arapça kaynakları kullanarak İngilizce bir Hz. Muhammed biyografisi kaleme alan Sir William Muir de *The Life of Mahomet* adlı eserini kaleme alarak, İslam tarihinin kaynaklarını tahlile tabi tutmuştur. Muir eseriyle kendisinden sonra gelen birçok araştırmacıyı etkilemiş ve Batı'da olumsuz bir Hz. Muhammed tasavvurunun yerleşmesinde önemli rol oynamıştır.

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Çalışmamıza konu olan Sir William Muir'in *The Life of Mahomet* adlı eseri, bu eserde kullandığı metodolojisi birçok yönden önem taşıyan ve araştırılmasında fayda bulunan bir konudur. William Muir'in bu eseri öncelikle, Arapça kaynaklar kullanılarak yazılmış ilk İngilizce eser olma hüviyetini taşımaktadır. 19. yüzyıla kadar çok uzun bir zaman Batı'da Hz. Muhammed'e dair yaklaşımlar hep kulaktan dolma bilgiler ve uydurulmuş efsaneler aracılığı ile, İslam kaynaklarına bakılmadan yazılmış metinlerden ibaretti. Muir'in eseri bu sebepten çok önemli bir yerde durmaktadır. Ayrıca Muir'in dört cilt halinde neşrettiği bu eser, Batı'da o zamana kadar yapılmış Hz. Muhammed biyografilerinin de en geniş kapsamlı olanlarından birisidir.

Sir William Muir'in bu eserinin daha önemli özelliklerinden birisi de müellifin kullandığı metodolojidir. Muir tarihi tenkit metodunu Hz. Muhammed'in hayatına uygulamaya çalışmıştır. Peygamberin hayatına dair kaynakları detaylıca tahlile kalkışmış ve çizdiği yaklaşımla kendisinden sonra gelen oryantalist çalışmaları büyük ölçüde etkilemiştir.

Araştırmamızda öncelikle; Batı'da Hz. İsa'nın ve Hristiyan kutsal kitaplarının tarihi tenkit metodu ile başlayan yeni tarih yaklaşımıyla insanlığın peygamber algısını nasıl değiştirdiğini görmek ve özellikle de bu metodun Hz. Muhammed için kullanılmaya başladığı 19. yüzyılda oryantalistlerin peygamber tasavvurunu göz önüne sermek istenmektedir.

Daha sonra; William Muir'in *The Life of Mahomet* adlı eserinde kullandığı metodolojiyi göz önüne sermekle, müellifin İslam tarihi kaynaklarına bakışı kavranmaya çalışılmıştır. Muir'in kaynaklara yaklaşımının kendinden sonra gelen oryantalistler için de referans kaynağı olduğunu bilmekteyiz. Dolayısıyla bu metodoloji ile ilgili olarak yapılacak çalışmalarla, oryantalizmin nasıl bir düşünceyle hareket ettiğine dair önemli katkılarda bulunulacaktır. Muir'in eserinden seçtiğimiz bölümler ise müellifin peygamber tasavvurunu yansıtmak amacındadır.

Birinci bölümde önce oryantalizmin üzerinde durulmuş, genel hatlarıyla Batı'da Hz. Muhammed tasavvuru yansıtılmaya çalışılmıştır. Birinci bölümün son kısmında tarihi tenkit metodunun ne olduğuna, tarihi süreç içerisinde nasıl bir seyir izlediğine ve Hz. Muhammed ve İslam üzerinde kullanılmaya başlanması ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Bu bölümde metodun nasıl işletildiğine ve aşamalarına dair bilgiler verilmiş ve metodun Batı dünyasında Hz. İsa'ya ve Kitab-ı Mukaddes'e bakışı ne denli değiştirdiğine dair incelemeler yapılmıştır.

Araştırmamızın ikinci bölümünde ise tarihi tenkit metodunu kullanan ve siyer kaynaklarını bu eleştirel yönetime tabi tutan Sir William Muir'in *The Life of Mahomet* adlı eseri incelenmiştir. Öncelikle Sir William Muir'in kaynak tahlili ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, daha sonra çalışmamıza konu olan eserinden seçtiğimiz bölümler detaylıca tahlil edilmiştir. Son kısımda Muir'e yapılan çeşitli eleştiri ve reddiyeler tanıtılmıştır.

B. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Çalışmamıza öncelikle oryantalizm ve Batı dünyasında Hz. Muhammed üzerinde yapılmış çalışmaları taramakla başlanmıştır. Oryantalistlerin birçok eseri bizzat incelenmiş ve bu eserler hakkında Türkçe literatürde yapılmış çalışmalara bakılmıştır. Çeşitli kitap ve makaleler ile ilgili oryantalist yaklaşımlara ve eserlere dair yorumlar ele alınmıştır.

Tezimizde, özellikle ilk bölümde ve ikinci bölümün bazı kısımlarında konuyu tasnif etme noktasında sayın Prof. Dr. İbrahim Sarıçam, Prof. Dr. Mehmet Özdemir ve Prof. Dr. Seyfettin Erşahin'in *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru* adlı müşterek eserlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca tez içerisinde ele aldığımız konularla ilgili de hocalarımızın eseri her daim yol gösterici olmuştur. Bu alanda her

zaman yeni çalışmalara yol gösterecek bu değerli eserleri için de kendilerine bir kez daha teşekkür etmek isteriz.

Kaynak olarak oryantalizmin tarihini verdiğimiz ilk bölümde önemli gördüğümüz araştırmacıların eserlerine tek tek göz atılmıştır. Daha sonra özellikle tarihi tenkit metodunun Türkçe literatürde yok denecek kadar az çalışılmış olduğu tespit edilmiş ve bu eksiklik yabancı kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilerle kapatılmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızda ilk bölümde; genel itibariyle oryantalist bakışı ve tarihi tenkit metodunu tanımak amacını taşınmış olup, Sir William Muir'in metodolojisi ve eseri ikinci bölüme bırakılmıştır. Böylece okuyucuyu Muir'in eseriyle baş başa bırakmadan önce oryantalist müktesebata ve tarihi tenkit metoduna aşına kılmak hedeflenmiştir.

İkinci bölümde ana kaynağımız Sir William Muir'in *The Life of Mahomet* adlı eseri olmuştur. Bunun yanında müellifin konuyla ilgili diğer çalışmalarından da faydalanılmıştır. Ayrıca Sir William Muir zerine çalışma yapan Jabal Muhammad Buaben ve Clinton Bennett adlı araştırmacılar da çalışmamızda sıkça başvurduğumuz isimler olmuşlardır.

Eserimizin ana omurgasını Muir'in *The Life of Mahomet* adlı eserinin iki ayrı nüshasını esas alarak oluşturduk. Eserin ilk baskısı dört cilt olarak yayımlanan ve özellikle kaynaklarını ele aldığı bölümünün daha geniş olduğu bir nüshadır. Hem Muir'in metodolojisi ile ilgili kısımlarda hem de seçtiğimiz bazı meselelerde ilk nüsha, bazı konularda ise 1894 yılında basılmış olan ve iki cilt olarak yayınlanan nüsha referans alınmıştır. Bunun sebebi de eserimizde Muir'in görüşlerini daha yoğun bir şekilde ele almak ve en konsantre bilgileri sunma isteğimizdir. Bu manada her iki nüshayı da kullandık. Nüshalar arasında fikri ciddi farklılıklar bulunmamakla birlikte, daha sonra basılan nüshanın bazı konuları daha zet bir şekilde ele almış olduğunu gözlemledik. Nüshalar arasındaki tek belirgin fark, ilk nüshadaki giriş bölümünde çok uzun olan kaynakları değerlendirdiği bölümün 1894 baskısında çok daha kısa ele alınmış olmasıdır. Çalışmamızda William Muir'in özellikle metodolojisini ele aldığımız bölümde daha geniş olan ilk baskıdan faydalanılmıştır.

Bunların yanında çok sayıda Türkçe ve İngilizce makale ile çeşitli ansiklopedilerden de yeri geldikçe yararlanılmıştır.

I. BÖLÜM:
ORYANTALİZMİN KISA TARİHİ VE TARİHİ TENKİT METODU

A. ORYANTALİZMİN TARİHİ

1. Oryantalizmin Tanımı

Oryantalizm kavramının kökü İngilizce orient kelimesidir. Fiil olarak yönelmek ve yönlendirmek anlamlarına gelir. İsim olarak Doğu, Doğuya ait, Doğu ile ilgili, Doğu ülkeleri demektir. Yine bu kelimedenden türetilen oriental kavramı ise Doğuya özgü, Doğulu gibi anlamlar taşır. Oryantalist kelimesi; Doğu bilimleri bilgini, Doğu bilimci, Doğu ülkelerinin dilleri, uygarlıkları üzerine uzmanlaşmış kişi demektir. Oryantalizm ise; Doğu bilimi, Doğu dünyası bilimi yahut Şark ilmi, Şarkîyyat anlamlarına gelir.¹

Oryantalist ve oryantalizm kelimeleri tarih içerisinde farklı anlamlarda ve farklı kapsamlarda kullanılmıştır. Örneğin bugün Doğu dünyasını inceleyen ve Doğu hakkında değer yargıları üreten, Batı kaynaklı kurumsal bir faaliyet olarak tanımlayabileceğimiz oryantalist kavramı ile, 1683 yılında Doğu ve Yunan Kilisesi'nin bir üyesi kast edilmekteydi.² Kavramın tarih içerisindeki anlamları ve kullanım alanları konumuzun kapsamı dışında kalsa da kavrama yüklenen anlam çeşitliliği, oryantalizmi çok geniş boyutlarda ele almamız gerektiğini göstermektedir.

Oryantalizm birçok ayrı bilim dalı ve branş üzerinde etkili olmuş, arkeologlardan tarihçilere, etimologlardan filozoflara, siyasetçilerden ilahiyatçılara ve sanatçılara kadar herkesin ilgisini çekmiştir. Eugene Delacroix'in, James McNeill Whistler'in ve John Singer Sargent'in resimlerinde; Victor Hugo'nun *Les Orientales* ve Gustave Flaubert'in *Salammbô* adlı eserlerinde, *The Thief of Baghdad* ve *Lawrence of Arabia* gibi Hollywood filmlerinde ana çizgilerini görebileceğimiz oryantalist anlayış çok çeşitli alanlara sirayet etmiştir.³

Oryantalizmin tarihini akademik tanımının çizdiği sınırlar ile 8. yüzyıla kadar götürmek mümkün iken, kavramın 19. yüzyılda bir disiplin olarak ortaya çıktığını

---

¹ Yücel Bulut, "Oryantalizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, s. 428. ; Şevket Yıldız, *Oryantalizm ve İslam Tarihine Oryantalist Yaklaşımlar*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2002, s. 7.

² A. J. Arberry, *British Orientalists*, London: Adprint Limited, 1943, s. 8.

³ Hent De Vries, "Orientalism", *Encyclopedia Of Religion*, Second Edition, C. 10, Farmington Hills: Macmillan Reference, 2005, s. 6881.

söylemek gerekir. Akademik manada Oryantalizm; Doğu hakkında ders verme, Doğu'yu araştırma anlamlarında kullanılmıştır.

Edward W. Said oryantalizmin tanımını akademik tanımdan imgesel tanıma taşıyarak, kavramın sınırlarını da genişletmiştir. Edward Said'e göre oryantalizm ontolojik ve epistemolojik açıdan ele alınmalıdır. Said Oryantalizm kavramıyla Doğu ile Batı arasındaki ayrımı temel alır, ve ona göre bu ayrım her konuya sirayet etmektedir.⁴ Batı kendisini Doğu'nun karşısına koymuş ve Stuart Sim'in ifadesi ile "kendisini temsil edemeyen, temsil edilmesi gereken" Doğu'yu öteki kabul etmiştir. Bu öteki kabul ediş oryantalist düşüncüyü doğurmuştur.⁵

Oryantalizm Batı'nın Doğu'yu bir inceleme alanı olarak kabul etmesi anlamına gelirken aynı zamanda Batı'nın da kendi varlığını idrak etmesinin en önemli aracı olmuştur. Dolayısı ile Batı kendini, bir öteki imajı olarak tanımladığı Doğu ile var kılmıştır.⁶

Benjamin Disareli⁷ *Tanced* adlı romanında Doğu'nun bir meslek olduğunu söyler. Buna göre Doğu, Batılıların ele alacağı, sınırlarını çizip belirleyebileceği bir nesnedir ve bu nesne üzerinde Batılının tasarrufta bulunma hakkı vardır. Oryantalizm de bu mesleğin felsefi, sosyolojik, estetik, politik ve ontolojik manada tayinini düzenleyen büyük bir araçtır.⁸

Batı'nın kendisinden olmayanı aşağı görmesi, suçlaması sanılanın aksine modern bir yaklaşım da değildir. Bugün Batı medeniyeti dışındaki azgelişmiş yahut gelişmekte olan diye adlandırılan, Batılılaşarak gelişimini tamamlaması umulan Doğu toplumları, geçmişte de barbar olarak nitelendirilmekteydi. Klasik Çağ Yunanlıları kendi dillerinden farklı konuşan halkları *barbarot*, yani anlaşılmasız biçimde konuşarak tuhaf sesler çıkaran kimseler diye adlandırmaktaydı.⁹ Antik Yunan'dan bugüne güç odağı kendisinde olsa da olmasa da ötekiler barbardı ve Batı her zaman kendisinden olmayanı tarihin nesnesi kabul etti. Özne ise her zaman Batı'ydı. Bu anlayış toplumların ve devletlerin coğrafi konumları

⁴ Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, Çev. Berna Ülner, 5. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2010, s. 12.

⁵ Yıldız, a.g.e., s. 9.

⁶ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, 6. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2004, s. 7.

⁷ Benjamin Disareli Birleşik Krallık başbakanlığı görevinde bulunmuş Britanyalı politikacıdır. 1881 yılında ölmüştür.

⁸ Said, a.g.e., s. 15.

⁹ Umberto Eco, *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı*, Çev. Kemal Atakay, İstanbul: AFA Yayıncılık, 1995, s. 24.

ile değil, Batı'nın medeniyet kalıpları içerisinde yer alıp almadığıyla şekillenmiştir. Batı ile Doğu arasındaki sınırı toplulukların bulunduğu coğrafyalar değil, medeniyet tasavvurlarının şekillendirdiği kabul edilmiştir.

Oryantalist kelimesi İngiltere'de ilk defa 1779 yılında Edward Pocock üzerinde kaleme alınmış bir eserde karşımıza çıkmaktadır. Fransızcada 1799'da *Journal Asiatique* 'te Louis Langles için yazılmış bir ölüm ilanında görülmüştür. Bu dönemlerde oryantalizm bütün bir Doğu'nun incelenmesi anlamında kullanılmıştır.¹⁰

Oryantalist terimi önceleri Doğu araştırmalarında bulunanlara verilen bir unvan olarak kabul edilirken günümüzde olumlu anlam içermeyen ve insanların hoş görmediği bir terim haline geldi. Bunun ana sebebi oryantalist çalışmaların emperyalist, ekonomik ve politik amaçlar için kullanılmasıdır. Oryantalizm Batı sömürgeciliğinin suç ortağı olmuştur. Bu sebeple oryantalist ve oryantalizm terimleri negatif anlamlarından dolayı birçok araştırmacı için tercih edilmeyen bir unvandır. Oryantalist teriminin kullanımı günümüzde resmi olarak terkedilmiştir. 1973 yılında Paris'te düzenlenen 29. Uluslararası Oryantalistler Kongresi'nde karşı çıkanlar olmasına rağmen oylama yapıldı ve oryantalist terimi resmen yürürlükten kaldırılmış oldu.¹¹

2. Oryantalizmin Tarihi

Oryantalizm 18. yüzyılın sonlarında akademik olarak kurumsallaşmaya başlamış olsa da kavramın tarihini, Doğu ve Batı arasındaki temel ayrımı baz aldığımızda, Doğu ile Batı'nın varlığı kadar eskiye götürmek mümkündür. Doğu, Batı'dan daha önce medeniyete geçmiştir ve Batı dünyası medeniyete ilk adım attığı andan itibaren gelişiminin her safhasında Doğu ile ilişki kurmak zorunda kalmıştır.¹² Dolayısıyla oryantalist düşünceyi bu bağlamda tarihin çok eski zamanlarına kadar götürmek mümkündür. Yunanlıların Perslere bakışından, Roma - Sasani ilişkilerine, Hristiyan Avrupa'nın İslam toplumlarına yaklaşımından, İngiltere'nin Hindistan'da sömürgecilik faaliyetlerine kadar her yerde oryantalist düşünce varlığını sürdürmüştür.

---

¹⁰ Bulut, a.g.e., s. 4.

¹¹ Bulut, a.g.e., s. 2.

¹² Bulut, a.g.e., s. 15.

1312 yılında toplanan Viyana Konsülü bazı Batı üniversitelerinde Arap dili kürsülerinin kurulmasına dair karar almıştır. Kimi araştırmacılar oryantalizmin başlangıcı olarak bu tarihi ve bu olayı kabul ederler. Oryantalizmi görünür kılan ve sistemleştiren düşüncenin, Batı dünyasının Müslümanlara yönelik bakışından kaynaklandığını ve bu bakış üzerinden geliştiğini savunan araştırmacılardan M. Hamdi Zakzuk, İslam'ın hızla yayılmasının, kilisenin dikkatini Müslüman toplum ve coğrafyalara vermesi ile neticelendiğini dile getirmektedir.¹³

7. ve 8. yüzyıllarda Müslüman orduları Bizans'ın Suriye'deki eyaletlerini, Mısır ve Kudüs'ü fethettiler. Daha sonra Kuzey Afrika, İspanya ve Sicilya'ya doğru yayılmaya devam ettiler. Bu askeri fetihler sosyal yaşamı da şekillendiren bir medeniyet aktarımını da sağlamaktaydı. Bu yeni yayılan din ve medeniyet Batı'nın tepkisini çekecek ve 8. yüzyılın ortalarında Yuhanna ed-Dımeşkî tarafından yazılan reddiye ile oryantalizm, İslam karşıtlığı şeklinde ele alınmaya başlanacaktır. Artık Doğu üzerine düşünme uğraşı ve oryantalist bakış İslam karşıtlığı üzerinden devam edecektir.¹⁴ Yuhanna ed-Dımeşkî'nin 8. yüzyılda yazdığı *De Haeresibus* adlı eseri İslam'a karşı yazılmış ilk reddiyedir. İslam devleti içerisinde yaşamış bir gayrimüslimin kaleminden çıkan bu eser sonraki yıllarda şekillenecek olan oryantalist yaklaşımları da uzun zaman etkilemiştir.

Müslümanların 10. yüzyıla kadar süren fetihlerinin daha önce gerçekleşen barbar akınlarına benzemediği anlaşılmıştı. 11. yüzyılda Norman, Macar ve Slavların da Hristiyan olması ile Müslümanlar tek düşman olarak algılanmaya başlandı. 1095-1272 yılları arasında yapılan sekiz Haçlı Seferi bu algının sonucu ortaya çıkmış bir karşı koyma olarak ele alınmalıdır. Ayrıca yine 14. ve 15. yüzyıllarda da Avrupalı devletler kutsal ittifaklar yapıp İslam'a karşı birlikte hareket etmişlerdir.¹⁵

Rudi Paret Avrupa'da İslam ve Arap çalışmalarının ilk defa Latince-Arapça sözlüğün çıkarıldığı 12. yüzyılda başladığı görüşündedir.¹⁶

¹³ M. Hamdi Zakzuk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, Çev. Abdülaziz Hatip, İzmir: Işık Yayınları, 1993, s. 9.

¹⁴ İsmail Taşpınar, "Doğu'nun Son Kilise Babası Yuhanna ed-Dımeşkî ve İslam", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21. Sayı, İstanbul, 2001/2, s. 24.

¹⁵ Bulut, a.g.e, s. 31.

¹⁶ Zakzuk, a.g.e., s. 9.

12. yüzyıldan itibaren İslam daha bir entelektüel seviyede ele alınmış, Kur'an'ı Kerim tercüme edilmiştir.¹⁷ Kur'an-ı Kerim'in tercüme edilmesi ile Batı dünyası ilk defa ciddi İslam araştırmaları için bir araca sahip olmuştur. 13. ve 14. yüzyıllarda İslam'ı daha iyi tanımak amacıyla üniversitelerde dil kürsüleri açılmasına dair çalışmalar yapılmıştır. 1312 yılında Viyana Konsülü'nde Paris, Oxford, Bologna, Avignon ve Salamanca Üniversitelerinde Arapça kürsüleri kurulması kararlaştırılmıştır.¹⁸

Viyana Konsili sonrasında 15. yüzyıla kadar geçen süre içerisinde Avrupa'nın en büyük düşman olarak belirlediği İslam'a dair yaklaşımların ve düşüncelerin temelinde kilise yer almıştır. Kilise oryantalizmi misyoner bir yaklaşım sergiler, fakat bu dönemde kilise ve Hristiyanlar arasındaki çatlak sesler kendilerini oldukça meşgul etmiştir.

13. yüzyılın yarısında bir İspanyol Kardinal John Segovia Kur'an üzerine çalışmalar yapmak istemiş ve yeni bir Kur'an tercümesi gerektiğine karar vermiştir. Bir Müslüman hukukçu ile iki yıl kadar bu tercüme üzerine çalışmış, ana metin hazırlanmış fakat nihai revizyon yapılamamıştır. Bu tercüme metni de kaybolmuştur. Yine aynı tarihlerde Hristiyanlık ve İslam üzerinde konferanslar düzenlenmiştir. Bu konferanslar yolu ile Kilise, İslam üzerine oryantalist yaklaşımını sürdürmüştür.¹⁹

1492 yılında Reconquista hareketinin nihayete ermesi ve son Müslümanın Gırnata'yı terk etmesi ile birlikte Endülüs bakiyesi kültür öğeleri de oryantalist bakıştan nasibini almış ve yok edilmeye çalışılmıştır. Endülüs'ün düşmesi, Batı'nın bir öteki olarak konumladığı İslam üzerinde üstünlük iddia edebileceğine Batı toplumlarını inandırmıştı.²⁰

16. yüzyıla geldiğimizde ise siyasi ve ekonomik ilişkilerin de gelişmesi, Doğu'yu gezen seyyahların ve misyonerlerin sayısındaki artış ile birlikte Müslümanlarla ilgili daha objektif bilgiler derlenebilmiştir. Doğu milletlerinin örf, adet ve kurumları, coğrafyalarının özellikleri hakkında bilgiler toplanıp derlenmeye başlandı. Oryantalizmin üç asır sonrasında bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkmasının adımları bu elde edilen

¹⁷ Batı'da yapılan ilk Kur'an-ı Kerim tercümesi Petrus Venerabilis tarafından 1143 yılında yapılmıştır. Daha sonra Ricoldo Pennini tarafından 1300 yılında ve Nikolaus von Kues tarafından 1460 yılında çeviriler yapılmıştır. (Bkz. Sine Demirkıvıran, "Ortaçağ'da Batı'da Yapılan İlk Kur'an Çevirileri ve Çevirmenlerin Çeviri Stratejileri", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, İstanbul, 2014, s. 233 – 247.)

¹⁸ Said, a.g.e., s. 59.

¹⁹ Bulut, a.g.e., s. 52.

²⁰ Lütfi Şeyban, "Hristiyan İşgalinde Endülüs Şehirleri", *Eskiye Dergisi*, Sayı 1, Ankara, 2006, s. 22.

veri ve malzemeler ile atılmıştır. Bu dönemde özellikle Osmanlı Devleti ile ilgili yürütülen bu çalışmalar henüz belirginleşmemiş olan Doğu-Batı ayrımının da olgunlaşmasına zemin hazırlamıştır.²¹

1539 yılında Paris'teki *Collage de France*'da ilk Arap dili kürsüsü kurulmuştur. Bu kürsünün başına da M. Hamdi Zakzuk'un ifadesi ile "ilk gerçek oryantalist sayılan" Guillaume Postel getirilmiştir.²²

17. yüzyıla geldiğimizde İngiltere, Portekiz, Fransa ve Hollanda gibi ülkelerin sömürgecilik faaliyetleri ile oryantalizm faaliyetleri de artmış, oryantalizm bu faaliyetlere malzeme ve enformasyon sağlaması ile önem kazanmıştır. Doğu ile kurulan bu sömürge ilişkisinde diplomasi ve ticaretin devamlılığı için bölgeyi bilen, halkların kültür ve dinlerini, sosyal yaşamlarını tanıyan uzmanlara ihtiyaç duyuldu. Bunlara bağlı olarak Avrupa'da Doğu araştırmaları yapan kürsülerin sayısı arttı. 1632'de Cambiridge'de, 1634'de Oxford'da birer kürsü oluşturuldu.²³

Tacir ve diplomatların ipek ve değerli taşlar gibi ürünler için yaptıkları seyahatleri, İslam dünyasının din, kültür ve adetlerini Avrupa'ya tanıtan maceraperestler ve araştırmacılar izledi. 17. yüzyılda Doğu hakkında yayımlanan seyahat notlarının sayısının 200'den fazla olduğu göz önüne alındığında Batı'daki İslam ve Doğu toplumlarına dair merak duygusunun artık toplumsal boyutta arttığını söyleyebiliriz. Nitekim bu seyahatlerin çoğunun da özel girişimler olması bunun göstergesidir.²⁴

17. ve 18. yüzyıllarda oryantalist çalışmalar önceki yüzyıllarda yapılan çalışmalara göre daha zengin ve verimli olmuştur. Önceki yüzyıllarda oryantalist yaklaşım Hristiyan teolojisini ön plana çıkaran ve Batı'nın üstünlüğünü vurgulayan bir yapı arz etmekteydi. Batı'nın amacı bir öteki yaratmak ve ötekini tanımaya çalışmaktı. Fakat 18. yüzyıl ve sonrasında, Doğu üzerinde düşünülürken uygarlaştırılması gereken bir nesne olarak ele alınmıştır.

---

²¹ Bulut, a.g.e., s. 59.

²² Zakzuk, a.g.e., s. 18.

²³ Esmâ Atay, *İlk Dönem İngiliz Oryantalistlerin Kur'an Çalışmaları W.Muir ve D.S. Margoliouth Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, s. 12.

²⁴ Bulut, a.g.e., s. 63.

Aydınlanma çağında Doğu'ya bakış, Orta Çağ'daki kadar düşmanca olmamıştır. Buna karşın iyi bir niyet ve kardeşçe bir yaklaşımdan da söz edemeyiz. Eski klişeler, Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Muhammed (S.A.V)'e yaklaşım hala düşmancaydı. Bununla birlikte aydınlanma felsefesinin Hristiyanlığa getirdiği eleştiriler ile İslam'a yaklaşımdaki sertlik yerini yumuşamaya bırakmıştı. Bu yüzyılda Richard Simon gibi İslam'ı Orta Çağ'ın önyargılarına karşı savunan araştırmacılar da mevcuttu.²⁵

19. yüzyıl Avrupa'nın dünyanın geri kalan kısmı üzerinde hakimiyetinin kesinleştiği bir yüzyıldır. Bu yüzyılda Avrupa, ırkları “ileri” yahut “geri kalmış” olarak ayıran bir bakış açısına sahip olmaya başladı. Daha önceleri merak uyandıran ve seyyahların, maceraperestlerin hayallerini süsleyen otantik Doğu, artık geri kalmış olarak nitelendirilmekteydi.²⁶

19. yüzyılın birinci yarısında Avrupa ve Amerika'nın çeşitli yerlerinde oryantalizm araştırmaları için çeşitli dernekler ve cemiyetler kuruldu. Paris'te *Asya Cemiyeti (Societe Asiatique)*, İngiltere ve İrlanda'da *Asya Kraliyet Cemiyetleri (Royal Asiatic Society)*, Amerika'da *Amerikan Şark Cemiyeti (American Oriental Society)* gibi cemiyetler kuruldu. Bunların yanında ilki 1873 yılında Paris'te olmak üzere uluslararası kongreler de düzenlenmiştir.²⁷

19. ve 20. yüzyıllarda Filoloji ve Antropolojinin kullanılması ile oryantalizme dair çalışmalar daha derin nitelikler taşımaya başlamıştır. İlk zamanlar daha çok Arap toplumu ve İslamiyet üzerine yoğunlaşan oryantalist çalışmalar, modern döneme geldiğimizde bütün bir doğu medeniyetlerini, kültürlerini, halklarını araştırmaya yönelmiştir. Yine bu dönemlerde kurulan ve gelişen sosyal bilimler sunduğu veriler ile oryantalizmin beslenmesinde çok önemli bir kaynak görevi üstlenmiştir.²⁸

B. BATI'DA HZ. MUHAMMED ALGISI

1. Rönesans'a Kadar Hz. Muhammed Tasavvuru

İslamiyet ortaya çıktığı andan itibaren çok kısa bir süre içerisinde büyük coğrafyalara yayılmış ve Batı'yı tehdit eder hale gelmişti. Özellikle Kuzey Afrika ve

---

²⁵ Bulut, a.g.e., s. 73.

²⁶ Zakzuk, a.g.e., s. 28.

²⁷ Yıldız, a.g.e., s. 26.

²⁸ Yıldız, a.g.e., s. 31.

Endülüs'te yapılan fetihler ile Batı, yüzyıllar boyunca savaşıcağı bir medeniyet ile karşılaşmış oldu. İslam orduları çok kısa bir sürede Roma'nın ve Sasaniler'in ellerinde tuttıkları toprakları fethetmişti.²⁹ Bu yeni medeniyeti, dini ve bu dinin kurucusu Hz. Muhammed'i tanımaları gerekiyordu. Böylece Batı, Hz. Muhammed'e dair çoğu zaman düşmanca denilebilecek bir tasavvur geliştirerek eleştirilerini yöneltmeye devam etti.

Batı'nın bu yeni dini ve medeniyeti anlamak için yaptığı çalışmaların büyük bölümünü Hz. Muhammed'e dair yazılmış metinler oluşturmaktadır. Bu metinler çoğu zaman düşmanca bir tavırla, kimi zaman da objektif olmaya çalışılarak yazılmış büyük bir literatürü oluşturmaktadır.

a. Doğu'da Müslüman Hakimiyetinde Yaşayan Zimmîlere Ait Metinler

Zimmîler İslam ülkesinde vatandaş olarak Müslümanlarla beraber yaşayan başka din mensuplarıdır. Hz. Muhammed'in vefatından hemen sonra başlayan ve Emeviler döneminde büyük ölçüde tamamlanan İslam fetihleri ile büyük coğrafyalarda Müslüman olmayan halklar da İslam devleti bünyesine girmiş oldular. Bunların arasında Nasturîler, Yakubîler, Melkitîler gibi Hristiyan mezheplerine mensup cemaatler de bulunmaktaydı.³⁰

Emeviler ve özellikle Abbasiler dönemlerinde bu cemaatlere mensup olan kişiler idari ve ilmi hayatta önemli görevler üstlenmeye başladılar. Hem toplum içerisinde geldikleri konumdan dolayı hem de sosyal yaşamlarında Müslümanlarla iç içe olmaları sebebiyle bir dini tartışma ortamı içerisinde bulundular. Gerek şifahi olarak, gerekse de Arapça, Grekçe ve Süryanice olmak üzere yazılı olarak dinî hayatı tartışmışlardır. Hristiyan müellifler İslam'a karşı dinlerini savunmak amacıyla reddiyeler yazdılar. Bu reddiyelerde Eski Ahit'in sahihliği, İncillerdeki malumatın yanlış anlaşılması, Hristiyanlar arasındaki bölünme, Hz. İsa'nın tabiatı gibi konuların yanında Hz. Muhammed'e de değinilmiştir.³¹

Orta Çağ boyunca Hristiyan dünyasının İslam'a dair geliştirdiği tasavvurun ilk örneği Doğu'nun son kilise babası kabul edilen Yuhanna ed-Dımeşkî (649-749)'nin *De*

²⁹ Adem Apak, "Kuzey Afrika'da İslam Fetihleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, C. 17, S. 2, 2008, s. 5.

³⁰ Mustafa Fayda, "Zimmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 428.

³¹ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, 1. B, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2011, s. 31.

Haeresibus adlı eseridir. Yuhanna ed-Dımeşkî bu eserinin ikinci bölümünün yüzüncü maddesini İslam’a ve Hz. Muhammed’e dair görüşlerine ayırmıştır.³²

De Haeresibus’ta Yuhanna ed-Dımeşkî Hz. Muhammed’in yalancı bir peygamber olduğunu ve yaymış olduğu inancın kaynağının Eski Ahit ve Yeni Ahit’ten alınmış olduğunu iddia etmiştir. Dımeşkî’ye göre Hz. Muhammed getirdiği dine dair bilgileri Ariusçu bir rahipten öğrenmiştir. Hz. Muhammed’in önce dindar görünerek halkın teveccühünü kazandığını, sonra ise kendisine gökyüzünden vahiy geldiğini iddia ettiğini söylemiştir. İslam Peygamberini insanları yoldan çıkararak bir fitneci gibi anlatan Dımeşkî, Hz. Muhammed’in peygamberliğine dair önceki kitapların da haber vermediğini ileri sürmüştür. Ayrıca Hz. Muhammed’in şehvetperest bir insan olduğunu iddia etmiştir. Özellikle Nisa Suresi bağlamında Hz. Muhammed’in çok eşliliği ve kölesi Zeyd’in boşanmış olduğu hanımı ile evlenmesi konusu üzerinde durmuştur.³³

9. yüzyılda yaşayan Abdülmesih b. İshak el-Kindî, İslam dinini eleştirip Hristiyanlığın hak din olduğunu öne sürmüş ve bu konuyla ilgili bir risale yazmıştır. Halife Me’mûn’un yeğeni Abdullah b. İsmail el-Hâşimî’nin kendisini İslam dinine davet etmesi üzerine bu risaleyi yazmıştır. Louis Massignon bahis olunan risalenin el-Kindî tarafından değil, Yahya b. Adi tarafından yazıldığını ifade eder. Buna mukabil bu risaleyi neşreden Sir William Muir müellifin el-Kindî olduğunu iddia eder. Risale 12. yüzyılda Toledo (Tuleytula)’da Latinceye çevrilmiş ve uzun yıllar oryantalist metinlerin kaynaklarından birisi olmuştur. Risalenin içeriğini daha çok Hz. Muhammed ile ilgili iddialar oluşturur. Risalenin iddiasına göre Hz. Muhammed gençliğinde Lat ve Uzza adlı putlara tapmış, şehvetine düşkünlüğü sebebiyle çok sayıda kadınla evlenmiş, peygamberlik iddiasında bulunmuş ve insanları kandırmıştır. El-Kindî risalesinde Hz. Muhammed’in İslamiyet’i kılıç zoruyla yaymış olduğu ve namaz oruç gibi ibadetleri getirerek insanlara zorluk çıkarttığını ifade etmiştir. Bu risale 19. yüzyıla kadar Batı literatüründeki İslam karşıtı eserlerin en önemli kaynağı olmayı sürdürmüştür.³⁴

³² İsmail Taşpınar, a.g.e., s. 30.

³³ İsmail Taşpınar, a.g.e., s. 38.

³⁴ Yusuf Şevki Yavuz, “Kindî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 39.

Hız. Muhammed ile ilgili eser kaleme alan bir diğler isim, Hierapolis³⁵ Patriğı Agapius (ö.942) adlı müelliftir. Agapius Müslümanların kendisinden önce gelen peygamberlere inandıklarını, Hız. İsa'nın Allah'ın elçisi ve kulu olduğunu söylediklerini kaydetmiştir. Ayrıca Müslümanların da cennet ve cehenneme, ahiret gününe inandıklarını ifade eder. Agapius'un eserini, Müslüman hükümlanlığı altında olduğı gerçeğini göz önünde bulundurarak daha ılımlı bir şekilde kaleme aldığını söyleyebiliriz.³⁶

Zimmî statüsünde eser kaleme alan bir diğler müellif ise Ebu'l-Ferec İbnü'l-İbrî adlı Yakubî Patriğidir. Batı literatüründe Bar Habraeus olarak bilinmektedir. İncil şarihi, teolog, felsefeci ve tarihçi olduğı bilinmektedir. Süryanice yazdığı *Tarih (Chronicon)* adlı dünya tarihinde Hız. Muhammed'i Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olarak niteler. Müellif kendisinden önce Hız. Muhammed hakkında yazan diğler isimlere nazaran daha ılımlı bir yaklaşım sergilemiştir.³⁷

İslam ülkesinde yaşayan zimmî statüsündeki müelliflerin Hız. Muhammed'e dair yazdıkları, kendilerinden sonra oluşacak olan literatüre nazaran daha insaflı ve ılımlı özellikler gösterebilmiştir. Birlikte yaşama kültürünün verdiği sosyal atmosferde yazılan bu eserler, içinde yaşadıkları toplumun tepkisini çekmemek adına ılımlı bir yaklaşımla kaleme alınmış olmalıdır.

b. Bizans Sınırları İçerisinde Yazılan Eserler

Bizans tarafından bakıldığında İslam ve bu dinin kurucusu Hız. Muhammed, en büyük düşmanları olarak görülmekteydi. Zimmîlerin kaleme aldığı eserler her ne kadar tenkitler içerse de içinde yaşadıkları toplumu kızdırmamaya özen gösteren bir üslupla yazılmıştı. Bizans sınırları içerisinde yazılan Hız. Muhammed'e dair eserlerde ise çok daha saldırgan ve aşağılayıcı bir üslubun hakim olduğunu görmekteyiz.

Bu kategoriye aldığımız eserlerin büyük bölümü İslam kaynaklarından beslenmemiş olduğı gibi, aldıkları bazı malumatları da tahrif ederek kullanmışlardır.

Tarihçi ve rahip olan Theophanes (ö.818) yazdığı tarihinde miladi 284 ile 813 yılları arasındaki olayları anlatır. Eserinde Roma-Bizans hükümdarlarını, Sasani kısıralarını ve Müslüman halifelerini anlattığı gibi kısa bir şekilde de olsa Hız.

³⁵ Denizli ilinin 18 km kuzeyinde yer alan bir antik kenttir. (Bkz. <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/Antik-Kentler/Pamukkale-Hierapolis>)

³⁶ Clinton Bennet, *In Search Of Muhammad*, New York, Cassell, 1998, s. 71.

³⁷ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 34.

Muhammed'den de bahsetmiştir. Müellif eserinde Hz. Muhammed'in sapkın Yahudilerle iş birliği yaptığını iddia eder. Önemli Arap kabilelerinin kökeni hakkında malumatlar verir. Hz. Muhammed'in hayatına dair tahrif edilmiş bilgiler aktarır.³⁸

9. yüzyılın ikinci yarısında Rahip George Hamartolos, 10 ve 11. yüzyıllarda anonim bir eser olan *Contra Muhammad* ve tarihçi Giorgio Cedreno (ö.1057), 12. yüzyılda Zonara (ö.1130) gibi müellifler ve eserler çok az farklılıklarla Theopanes'i tekrar etmişlerdir. Nicetas Byzentius *Refutatio Mohamedis* adlı bir reddiye kaleme almıştır. Nicetas'ın bu reddiyeyi Hz. Muhammed'i ve Kur'an-ı Kerim'i eleştirmek amacıyla yazmıştır. Ayrıca Abbasiler Devleti'ne karşı da siyasi mücadele için dini zemin aramıştır. Bunun yanında Doğu Hristiyanlığı bünyesinde Ermeni kaynaklardan da Hz. Muhammed hakkında yazılanlar mevcuttur. Sabeos ve Lewond gibi isimlerin eserlerinde Hz. Muhammed ile ilgili bilgiler bulmak mümkündür.³⁹

c. Batı Avrupa ve İspanya'da Yazılan Eserler

Batı Avrupa'nın Hz. Muhammed hakkındaki bilgi kaynaklarını, Endülüs'te Müslüman hakimiyetinde yaşayan Musta'ribler'in yazdıkları ve Bizans metinleri oluşturur. Batı Avrupa'da Bizans metinlerine nazaran daha ılımlı metinlere rast gelmek mümkünken, eleştiri ve saldırı üslubunu kullanmaya devam eden eserler de yazılmıştır.

9. yüzyıl ortalarında rahip Eulogius Cordubiensis *Memoriale Sanctorum* ve *Liber Apologeticos Martyrum* adlarını taşıyan iki eser kaleme almıştır. Eserlerinde Hz. Muhammed hakkında çok olumsuz bir imaj ortaya koyan müellif, Hz. Muhammed'i ilk defa deccal olarak da niteleyen kişi olmuştur. Eserini yalancı peygambere karşı koymak adına kaleme aldığını ifade etmiştir.⁴⁰ Kurtubalı Alvaro ise 854 senesinde *Inducilus Luminosus* adlı eserini yazmıştır. 9. yüzyılın sonlarında Asturias Kralı III. Alfonso'nun tarihçilerinden birinin yazdığı kabul edilen *Cronica Profetica* adlı eser Hz. Muhammed'den bahsetmektedir. Bu eserde Hz. Muhammed'in Hz. İbrahim'e kadar olan soyundan, gençliğinden ve peygamberliğine dair konulardan bahsedilir. Metin yazarı

³⁸ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 35.

³⁹ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 36.

⁴⁰ Michelina Di Cesare, *The Pseudo-Historical Image of The Prophed Muhammad*, Berlin: De Gruyter, 2012, s. 15.

eserinde Asturias Krallığı'nın düşmanı olan Müslümanları kötülemiş ve birçok bilgiyi tahrif ederek sunmuştur.⁴¹

13. yüzyıla kadar Batı Avrupa'da Hz. Muhammed'den söz eden kronikler, efsane metinleri, risale tarzında biyografiler, İslam karşıtı reddiyeler gibi değişik türlerde eserler yazılmıştır. Bunlardan en meşhurları *Pseudo-Turpin kroniği*, *Chanson de Roland* destanı, *La Chanson de d'Antioch* ve *La Conquete de Jarusalem* metinleri sayılabilir. Bu metinlerde Hz. Muhammed genel olarak bir pagan tanrısı ve put olarak tasvir edilmiştir.⁴²

Tommaso Tuscany 12. yüzyılda *Deeds of The Emperors and Popes* adlı eserinde Hz. Muhammed'den bahsetmiştir. Tuscany'e göre Hz. Muhammed evlendiği zengin dul kadının servetine sahip olmuş ve bu sayede yaptığı seyahatlerde Nesturi bir din adamıyla karşılaşmış ve ortaya atacağı dini düşünceleri ondan öğrenmiştir. Kendinden önceki müelliflerin söylediklerini tekrar eden Tuscany, ilk defa güvercin kıssasını⁴³ da ortaya atan isim olmuştur.⁴⁴

12. ve 13. yüzyıllarda Tuleytula'da Arapçadan Hristiyan dünyasına, ilk etapta tıp, matematik, astronomi ve geometri gibi alanlarda çeviriler yapılmıştır. Zamanla İslam'a karşı reddiye hazırlamak amacıyla Kur'an ve bazı İslami eserlerin tercümesine başlanmış ve bu faaliyet oryantalist çalışmalar için önemli bir kaynak haline gelmiştir. Sonuçta oluşan külliyyat tarihe, Toledo Külliyyatı olarak geçmiştir Bu külliyyatta Kur'an-ı Kerim tercümesi olan *The Qur'an*, Hz. Peygamberin hayatına dair hadislerin tercümesinden oluşan *Febulae Sarecenorum*, Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen mucizevi nuru konu edinen *Liber Generationis*, *The Doctrina Mahumet*, *Liber Scalae Machometae* gibi eserler bulunmaktadır.⁴⁵

⁴¹ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 36.

⁴² İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 39.

⁴³ Tommaso Tuscany *Deeds of The Emperors and Popes* adlı eserinde bu kıssalardan bahsetmiştir. Ona göre Hz. Muhammed iki beyaz güvercini kulaklarının arkasından mısır yedirmek suretiyle kendisine alıştırmıştı. İsteddiği vakitte güvercinleri kulağına çağırarak, yanındaki insanlara kendisine vahiy fısıldayan melekler olduğunu söylemekteydi. (Bkz. Svetlana Luchitskaja, "The İmage of Muhammad in Latin Chronography of The Twelfth and Thirteenth Centuries", *Journal of Mediaval History*, Vol. 26, No. 2, Moscow, 2000, s. 121.; Clinton Bennet, *In Search Of Muhammad*, New York, Cassell, 1998, s. 71.)

⁴⁴ Svetlana Luchitskaja, "The İmage of Muhammad in Latin Chronography of The Twelfth and Thirteenth Centuries", *Journal of Mediaval History*, Vol. 26, No. 2, Moscow, 2000, s. 120.

⁴⁵ Tuğba Öztürk, "Toledo Koleksiyonu: Sebepleri ve Sonuçlarıyla İlk Oryantalist Çalışmalar", *Milel ve Nihal Dergisi*, C. 12, S.1, Ankara, 2015, s. 58.

Toledo Külliyyâtı'nın vücut bulmasını sağlayan Peter El Venerable (ö. 1156) *The Summa Totius Haeresis Saracenorum* adlı eserinde, eseri yazış amacı olarak "Hz. Muhammed'in hayatının ve doktrinlerinin ne kadar nefret edilmeye müstahak olduğunu göstermek" şeklinde belirtir. Hz. Muhammed'i peygamberliğine kadar olan sürede putperestlikle suçlar ve ümmi olmasına değinir. Dünyevi işlerde maharetli ve kurnaz olduğunu söyler ve bu kurnazlığını da kullanarak, saldırarak, çalarak, terör estirerek kavminin kralı olmak istediğini iddia eder. Peter El Venerable'nin verdiği bu malumatların zimmî statüsünde yazılan eserlerde değindiğimiz El Kindî'ye nispet edilen risale ile paralel olduğu aşikârdır. El Kindî gibi Peter El Venerable de Hz. Muhammed'i bir barbar olarak göstermeye çalışmıştır.⁴⁶

Haçlı seferlerinin sayesinde özellikle Dominican misyonerler Yahudi ve Müslümanları Hristiyanlaştırmak amacı ile Tunus, Barselona, Belensiye gibi şehirlerde Arapça ve İbranice öğretilen okullar açmışlardır. Buralarda İslami eserlerle karşılaşmışlar ve İslam'ı kendi kaynaklarından tanıma fırsatı bulmuşlardır.⁴⁷

Dante Alighieri *La Divina Commedia* adlı eserini 14. yüzyılda kaleme almış ve bu eser Batı literatüründe olumsuz bir Hz. Muhammed imajı oluşmasında büyük bir etkiye sahip olmuştur. Eser direkt olarak Hz. Muhammed hakkında olmasa da Dante eserinde O'nu cehennemın en alt katına konumlandırmış ve bir sapkın olarak göstermiştir.⁴⁸

Avrupa'da matbaanın icat edilmesinden sonra İslam ve Hz. Muhammed hakkında daha fazla eser ortaya konmaya başlandı. Fakat eser sayının fazlalaşması önceki yaklaşım tarzını değıştirmede. Luther'in vaazlarında, Dante'nin İlâhi Komedyâ'sında ve Peter El Venerable'nin yansıttığı Hz. Muhammed imajında yaklaşım hep olumsuz ve haksız eleştirilerle doluydu. Aydınlanma Çağı'na kadar Batı dünyasındaki İslam Peygamberi imajı hep iftira ve suçlamalarla dolu olmuştur.⁴⁹

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki Avrupa İslam dinine ve bu dinin peygamberine bakışta bazı temel varsayımlarla hareket etmekteydi. Bunlardan ilki kilisenin dışında hiçbir gerçeğin bulunmadığı varsayımıydı. Hristiyanlığın dışında kalan

⁴⁶ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 70.

⁴⁷ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 41.

⁴⁸ Dante Alighieri, *İlâhi Komedyâ*, (Çev. Rekin Teksoy), İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 1998 s. 336.

⁴⁹ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 44.

her şey şeytan işi kabul edilmiş ve Hz. Muhammed'in getirdikleri de bu bakışla anlaşılmıştır. Daha sonra Orta Çağ Avrupa araştırmacıları, ilahi vahyin kaynak olarak asıl surette Hristiyanlıkta yer aldığı fikri ile hareket etmeye başladılar. Buna göre Kur'an-ı Kerim'de bazı gerçeklerin bulunması, onun Eski ve Yeni Ahit kaynaklı olmasındandı. Bu yaklaşım ilkinde göre daha ılımlı olmasına rağmen İslam dinini gerçek bir din olarak asla kabul etmemektedir. Aydınlanmaya geldiğimizde ise İslam felsefi bir sistem olarak düşünülmüş ve yine bu felsefi sistemin de kaynağının Grek felsefesi olduğu kabul edilmiştir. Batı ilk İslam çalışmalarının başladığı 8. yüzyıldan bu yana İslam dinine orijinal kaynakları olan bir din olarak bakmaktan genel olarak geri durmuştur.⁵⁰

2. Rönesans'tan Modern Döneme Kadar Hz. Muhammed Tasavvuru

Batı'da İslam'a ve Hz. Muhammed'e dair ciddi çalışmaların aydınlanma ile başladığını kabul etmek yanlış bir tutum olmayacaktır. Arap dilinden yapılan çevirilerin artması, araştırmacıları İslam'ın asıl kaynaklarına ulaştırmaya başladığı gibi, araştırmacıların yapılan seyahatler ve kurulan ilişkiler ile de İslam ülkelerinde yaşayan halkları tanımlarını sağlamıştır.

Aydınlanma sonrası ortaya çıkan Hz. Muhammed'e dair yazılmış eserler çok geniş bir literatür oluşturmuştur. Çalışmalar hem derinleşmiş hem de nicelik olarak çalışma sayılarında büyük bir artış meydana gelmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed'i ele alırken yeni gelişen sosyal bilimlerin anlayışı, rasyonalist düşüncenin etkisi, kilisenin baskın rolünün kırılması gibi etkenler, farklı yaklaşımların da doğmasına imkan tanımıştır. Hz. Muhammed'e dair ilk çalışmalarda gördüğümüz geleneksel saldırı ve eleştiri yaklaşımı, aydınlanma sonrası da varlığını devam ettirirken, kimi araştırmacılar daha ılımlı ve objektif yaklaşmayı denemişlerdir.

a. Geleneksel İslam ve Hz. Muhammed Karşıtlığını Devam Ettiren Oryantalistler

Bizans ve Batı Avrupa metinlerinde hâkim olan Hz. Muhammed'in sahte peygamber olduğu ön kabulü ile yazılan ve olumsuz istikamette suçlamalarla kaleme alınan eserlerdeki bu tutumları, oryantalistlerin geleneksel yaklaşımı haline gelmiştir.

---

⁵⁰ Jabal Muhammad Buaben, *Image Of The Prophed Muhammad In The West*, Leicester: The İslamic Foundation, 1996, s. 8.

Oryantalizm araştırmacıların 19. yüzyılın sonlarına kadar bir başvuru kitabı olarak kabul ettikleri *The True Nature of Imposture* eseri, Humphrey Prideaux (ö.1724) tarafından kaleme alınmıştır. Eser geleneksel Hz. Muhammed karşıtlığını sürdüren başlıca eserlerden biridir. Prideaux eserinde Hz. Muhammed için sahtekar manasına gelen *impostor* kelimesini kullanmış ve kendisinden önce gelen oryantalistlerin haksız ithamlarını devam ettirmiştir. Eserinin ikinci kısmını deistlere⁵¹ ayıran müellif, bu kısmı onlara Hristiyan dininin doğruluğunu ve yanılmazlığını göstermek için kaleme almıştır.⁵²

1724 yılında Abbé de Vertot (ö. 1735) *Dissertation sur l'auteur de l'Corân* adlı çalışmasını yayınlamıştır. Bu çalışma Orta Çağ'dan kalma klişe ifadeler ve suçlamalarla doludur. Vertot'a göre Hz. Muhammed İslam'ı kılıçla yaymış, ahlaksızlığı şiar edinmiştir. Dışarıya zahidane bir görünüş yansıtmaya rağmen ihtiras dolu bir insan olduğunu yazmıştır. Kur'an-ı Kerim de ilahi özden ve orijinallikten uzaktır. Hz. Muhammed'in vahiyleri ilahi kaynaklı olmadığı gibi, vahiy alırken kendisinde oluşan hallerin de sara hastalığının nöbetleri olduğunu iddia eder. Vertot, Hz. Muhammed'in Allah'ın varlığı ve birliği ilkesini Yahudilik'ten almış olduğunu söylemiş; oruç, sadaka ve günlük namazlar gibi ibadetleri de Hristiyanlıktan aldığını iddia etmiştir.⁵³

Geleneksel yaklaşımı esas alanlardan birisi de Abbé de Saint-Pierre (ö. 1743) isimli oryantalisttir. *Ouvrages de Politique* ve *Discours contre de le Mahométisme* adlı çalışmalarını neşretmiştir. Abbé'nin görüşüne göre Hz. Muhammed ileri sürdüğü fikirlerinde ve inançlarında samimi bir inanandı. Söylediklerine önce kendisi inanmıştı, zaten bir yalancı ve hokkabaz olarak çıksa etrafına bunca insanı toplayamazdı. Daha sonra bunu fark etse de çevresine topladığı insanları kullanmaktan vazgeçmedi diyerek yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur. Abbé'ye göre Hz. Muhammed bir hastalığa yakalanmıştı ve çevresindeki inançlı kalabalık da bu hastalığın bulaşıcı olduğunu göstermekteydi.

---

⁵¹ Deizm; yaradancılık demektir. Yetkin bir kişisel varlık olarak Tanrı'nın varlığına dayanan inanç; İngiltere ve Fransa'da 16. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve dini yaşantının Romantik hareket tarafından önemli bir dönüşüme uğratıldığı 19. yüzyıla kadar süren eleştirel din hareketidir. Akıl çağında anlaşıldığı şekliyle doğal teoloji ve rasyonel bir ahlakın, dinin tek mümkün içeriğini meydana getirdiği görüşü olarak deizm vahyi, vahyin bildirdiği Tanrı'yı ve dini inkar ederek, yalnızca akıl yoluyla kavranan bir Tanrı'nın varoluşuna inanır. (Bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s. 209.)

⁵² Humphrey Prideaux, *The True Nature of Imposture*, 10. B, London: W. Nicholson, 1808, s. 118.

⁵³ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 79.

Abb  'ye göre Hz. Muhammed'in ve fikirlerinin yükseliş iklim ve hayal gücü gibi iki faktörün sayesinde olmuştur. Sıcak bölgelerdeki insanların hayal gücünün yüksek olmasını Hz. Muhammed'in anlattığı öykülerin kabul görmesini sağlamıştır. Cennet ve cehenneme dair anlattıkları ile cahil olan Arap toplumunu kandırmayı başarmıştır. Ayrıca Abb   Hz. Muhammed'in dinini Hristiyanlığın değil Paganizm ve Yahudiliğin bir sentezinin   killendirdi  ini savunmuştur.⁵⁴

b. Geleneksel Yaklaşımı Kısım   Benimseyip Kısım   Eleştirenler

Bu bölümde ele alacağımız oryantalistler geleneksel Hz. Muhammed ve İslam karşıtlığı yaklaşımının bazı yönlerini devam ettirmekle birlikte, bu yaklaşım tarzına zıt fikirler de sunmuşlardır. Objektif yaklaşmaya çalışmışlar fakat geleneksel yaklaşımın ana iddialarını da sürdürmüşlerdir. Hz. Muhammed her ne kadar insanları kandırmış ve sahte dinine çekmiş ise de bu durumun kendilerini, Hz. Muhammed'in yüce şahsiyetli olduğunu kabul etmekten alıkoyamayaca  ını ifade etmi   lerdir. Eleştirilerini yaparken kişiliğine ve şahsına hakaretv  ari yaklaşımdan sakınmaya çalışmışlardır.

Pierre Bayle (  .1706) Hz. Muhammed'in tarihi değerini ve gerçekliğini tespit etme iddiası ile *Dictionnaire Historique et Critique* adlı eserin *Muhammed* maddesini kaleme almıştır. Bayle'ye göre Hz. Muhammed'in hayatının gerçek detaylarını bilmek mümkün değildir. Çünkü Müslümanlar onu yüceltmek, karşıt olanlar ise k  t  lemek için ellerinden geleni yapmışlardır. Hedefinin Hz. Muhammed'i, hem onu   venlerin hem de k  t  leyenlerin tasallutundan kurtarmak olduğunu ifade eder. Hz. Muhammed'in öğretisinde yer alan i  kiden uzak durmak, oruç, abdest, namaz gibi konulardaki ahlaki yaklaşımı övmüştür. Güvercin ve bo  a⁵⁵ kıssalarının uydurma efsaneler olduğunu kabul ederek, geleneksel yaklaşımı eleştirir. Fakat geleneksel yaklaşımın bel ba  ladı  ı eleştirilerden peygamberin Zeyneb bint Cahş ile olan evliliği hususunda eleştirel yaklaşımı sürdürmeye devam etmiştir. Hz. Muhammed'in Zeyneb bint Cahş ile evliliğini

⁵⁴ İbrahim Sarıçam, Mehmet   zdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 80.

⁵⁵ Bo  a kıssası, Gauthier de Compi  gne adlı müellif tarafından 12. yüzyılda kaleme alınan *Otia Machometi* eserde geçen yalan bir hik  yedir. Müellif Hz. Muhammed'in kapalı bir yerde beyaz bir bo  a sakladığından, sonra oturduğu yere inşa ettiği kanallar vasıtası ile süt ve bal akıttığı bir düzenekten bahseder. Hz. Muhammed çevresindekilere cennetten bahsettiğinde mucize olarak bunu sunduğunu söyler. Ayrıca müellife göre beyaz bo  a çağırıldığında gelmesi için yetiştirilmiştir ve peygamber onu çağırdığında boynuzları arasında bir kitapla gelir. Hz. Muhammed de bu sizin yeni   eraitinizdir demiştir. (Bkz. Svetlana Luchitskaja, "The Image of Muhammad in Latin Chronography of the Twelfth and Thirteenth Centuries", *Journal of Mediaval History*, Vol. 26, No. 2, Moscow, 2000, s. 119.)

ensest ilişki olarak sunar. Ayrıca Bayle, Arap dili uzmanı olmaması itibariyle ana kaynaklara girme becerisine de sahip değildir.⁵⁶

Henry Comte de Boulainvilliers (ö.1722) *Live de Mahomet* eserinde Hz. Muhammed'i büyük bir şahsiyet, büyük bir dahi, büyük bir kanun koyucu ve hükümdar olarak adlandırmıştır. İslam'ın Hindistan'dan İspanya'ya kadar yayılmış olmasını olağanüstü bir başarı olarak kabul etmiştir. Geleneksel yaklaşımın *sara nöbeti* iddiasını eleştirmiştir. Arap toplumunu kısa bir süre içinde dünya fethi gibi bir düşünceye sevk etmenin büyük bir zihnin ürünü olduğunu dile getirir. Hz. Muhammed'in samimiysizlikle itham edilmesini de eleştirmiştir. Tüm bu yaklaşımına rağmen ise Hz. Muhammed'i sahte peygamber olarak nitelemekten de vazgeçmemiştir. Boulainvilliers'in Hz. Muhammed'e dair yazdıklarında belirli bir sempatinin varlığı onun Deist düşünceleri itibariyle Hristiyanlık dini ile çatışmasında, İslam'ı kendi görüşlerine daha yakın bulmasından kaynaklanmıştır.⁵⁷

George Sale (ö.1736) Kur'an tercümesinin başına koyduğu *Preliminary Discourse* adlı bölümde Hz. Muhammed'den söz ederken kınayıcı ve uygun olmayan sıfatları kullanmaktan çekinme yolunu seçmiştir. Hz. Muhammed'in putperest bir topluma karşı Allah inancını getirmeye çalışmasını önemli görmüştür. Daha önce Prideaux tarafından dile getirilen "Hz. Muhammed'in getirdiği din de putperest bir dindir" yaklaşımını eleştirmiştir. Ayrıca İslam'ı siyasi amaçlarla kullandığı tezini de makul bulmadığını belirtmiştir. Sale, Hz. Muhammed'in birden çok kadınla evlenmesinin, onun adı bir insan olarak adlandırılmasını gerekli kılmadığını belirtebilmiştir. Bölgenin ve halkın yaygın bir uygulaması olan bu adetin Hz. Muhammed tarafından gerçekleştirilmiş olmasının yadırganmaması gerektiği görüşündedir. Dinin kılıçla yayılması ile ilgili geleneksel yaklaşımın eleştirilerini devam ettirmiştir. Bu durumu Hristiyanlıkla karşılaştırmış ve Hristiyanlığın gerçek ilahi din olduğu için kılıca gerek duymadan yayıldığını aktarmıştır. Sale'ye göre Mi'raç hadisesi Hz. Muhammed'in zekice uydurduğu bir kıssadır. Sale genel olarak Hz. Muhammed ile ilgili yaklaşımında objektif olabilmeye çalışmış fakat Hz. Muhammed'i sahte peygamber olarak nitelemesi suretiyle geleneksel yaklaşımın ana fikrini de sürdürmeye devam etmiştir.⁵⁸

⁵⁶ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 83.

⁵⁷ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 85.

⁵⁸ Ziad Elmarsafy, *The Enlightenment Qur'an*, London: Oneworld Publications, 2014, s. 24.

Rönesans düşünürlerinden Voltaire (ö.1778) de hem kaleme aldığı *Mahomet ou le Fanatisme* oyunu, hem de *De l'Alcoran et de Mahomet* metinde Hz. Muhammed'e dair görüşlerini yazmıştır. Voltaire önce yazdığı oyun ile Hz. Muhammed'e birçok kötü yakıştırma ve suçlamada bulunmuştur. Siyasi ihtirasları olan ve bunlar için her şeyi yapmaya hazır, şehvetperest bir insan portresi çizilen oyun Avrupa'da çok uzun zaman Hz. Muhammed'e dair olan yaklaşımı etkilemiştir. Voltaire daha sonra kaleme aldığı eserlerde ise Hz. Muhammed'i yüce bir devlet adamı ve tarihi değiştiren büyük adam gibi yüceltici sözlerle anlatmıştır. Voltaire'nin bu tutumu, deist bir yaklaşımla Hristiyanlığı eleştirirken İslam'ı karşısına koymasından kaynaklanmıştır. 1730'lu yıllarda *Mahomet ou le Fanatisme* oyunu ile bulunduğu geleneksel Hz. Muhammed'e saldırı ve eleştiri tutumundan, 1770'li yıllarda *Encyclopédie* ile kimi noktalarda Hz. Muhammed'i öven ve saygı duyan bir tutuma geçmiştir.⁵⁹

Edward Gibbon (ö.1794) *The Decline and Fall of The Roman Empire* adlı eserinin 50. Bölümünde Hz. Muhammed'den bahsetmiştir. Gibbon'un önemi kendisinin tercümelemleri aracılığı ile Müslüman kaynaklarına da ulaşabilmiş olmasındandır. Eserinde Hz. Muhammed'i Roma İmparatorluğu ve Hristiyanlık enkazı üzerinde bir elinde kılıç diğerinde Kur'an ile kendi devletini kurmaya çalışan bir şahsiyet olarak anlatmıştır. Hz. Muhammed'in, geleneksel yaklaşımda olduğu gibi, küçük düşürmek amacıyla ortaya atılan avamdan biri olduğu fikrini eleştirir ve onun asil bir soydan geldiğini söyler. Gibbon Hz. Muhammed'in hayatını üç bölümde ele alır. Hira mağarasındaki münzevi dönemi, tebliğ ile geçen Mekke dönemi ve bir fatih olarak ortaya çıktığı Medine dönemi gibi bölümlere ayırmıştır. Bütün hayranlık ifade eden yaklaşımlarına rağmen Gibbon eserinde Hz. Muhammed'in savaşıla muhaliflerini yok etmeye başvurduğunu, hileli yollar ve kaba tutumu ile kişiliğinin zedelenmiş olduğunu iddia eder. Gibbon sahte peygamber nitelmesi yapmaktan kaçınsa da sonuç olarak çizdiği Hz. Muhammed portresinde geleneksel yaklaşımın İslam düşmanlığını görmek mümkündür.⁶⁰

Bu bölümde ele aldığımız isimler ve eserleri genel olarak Hz. Muhammed'e yöneltilen eleştiri ve saldırıları benimsemekle birlikte, deist fikirleri ile Hristiyanlığın çatıştığı noktada İslam ve Hz. Muhammed'i övme yoluna gitmişlerdir. Hz. Muhammed'in her ne kadar büyük bir insan, büyük bir kanun koyucu ve devlet adamı

⁵⁹ Ziad Elmarsafy, 81-121.

⁶⁰ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 86.

olarak kabul etseler de nihai fikir olarak Hz. Muhammed'in sahte peygamber olduğu noktasında birleşmişlerdir.

c. Geleneksel Yaklaşım Karşı Çıkanlar

Modern dönem öncesi Avrupa düşüncesinde Hz. Muhammed'e dair gelişen geleneksel eleştiri ve saldırı tutumuna karşı çıkan müellifler ve eserler kaleme alınmış, bu eserlerde objektif tutum sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu müelliflerce Batı'da Yuhanna ed-Dımeşkî ile başladığını kabul edeceğimiz, İslam ve Hz. Muhammed'e saldırı tutumu eleştirilmiş, Hz. Muhammed ve onun öğretilerinin bağımsız ve objektif gözle incelenmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Henry Stubbe (ö.1676) Hz. Muhammed'in Batı'da kaleme alınmış birçok eserde haksız yere ve ahlaksızca eleştirildiğini ifade etmiştir. Hz. Muhammed'in soyuna ve ailesine dair Arapça kaynaklarda güvenilir ve doğru bilgiler bulunmasına rağmen, Batı'da yazılan eserlerde Hz. Muhammed'in babasının bir putperest ve annesinin Yahudi asıllı bir kadın olduğu iddia edilmiştir. Stubbe bu tür iddiaların ve yazılanların da yanlış bir tutum olduğunu belirtmekten çekinmemiştir.⁶¹

Hz. Muhammed'in Nesturi bir rahipten etkilendiğine dair görüşleri reddeden Stubbe, böyle bir durumda onun Nesturi öğretileri vaz etmesi gerektiğini söyler. Yine geleneksel yaklaşımın iddiası olan Abdullah adlı bir Yahudi'den etkilendiği iddiasını da eleştirir. Hz. İsa hakkındaki tutumunun, Hz. Muhammed'in bir Yahudi üstadının olduğu iddiasını çürütmek için yeterli olduğunu söylemiştir. Stubbe'ye göre Hz. Muhammed Kur'an-ı Kerim'i şekillendirirken Hristiyanlık ve Yahudilikten etkilenmiş, fakat bu etkilenmenin geleneksel yaklaşımın aksine belirli kişi ve şahıslar yolu ile değil coğrafyada yaşayan toplumsal bir etkilenme olduğunu savunmuştur. Ona göre Hz. Muhammed hem anne tarafından hem de baba tarafından asil bir aileden gelen bir şahsiyetti.⁶² Ayrıca Stubbe Hz. Muhammed'e dair yazılan birçok eserde anlatılan güvercin ve boğa hikâyesi gibi kıssaların da tamamen uydurma olduğunu ifade etmiştir.

Hz. Muhammed'i olumlu bir imaj içerisinde gören ve kaleme alan bir diğer isim Johann Wolfgang von Goethe (ö. 1832) olmuştur. Goethe İslam dinine ve Hz.

---

⁶¹ Henry Stubbe, *An Account of The Rise and Progress of Mahometanism With The Life Of Mahomet*, Edited by Hafız Mahmud Khan Shairani, London: Private Subscription Under The Auspices of The Islamic Society, 1911, s. 143.

⁶² Henry Stubbe, a.g.e., s. 144.

Muhammed’e içten bir yakınlık duymuştur. Henüz 23 yaşındayken Hz. Muhammed için fevkalade bir övgü şiiri yazmıştır. Kaleme aldığı *West-östlicher Divan* (Doğu-Batı Divanı) adlı eserinde Hz. Muhammed ve İslam dini hakkında övgü dolu ifadeler yer vermiştir. Doğu-Batı Divanı’nda müellif Hz. Muhammed hakkında “O bir peygamberdir, şair değildir. O yüzden onun Kur’an’ı ders veya eğlence olsun diye yazılmış beşeri bir kitap değil, ilahi bir kanun olarak anlaşılması lazım” ifadelerini kullanmıştır.⁶³

Goethe’nin 1773 yılında kaleme aldığı *Mahomets Gesang* (Muhammed’in Şarkısı) adlı şiiri müellifin Hz. Muhammed tasavvuru açısından çok önemlidir. Bu eserinde Goethe Hz. Muhammed’e hayranlığını dile getirmiştir. Goethe Kur’an-ı Kerim’i Megerlin’in çevirisiyle tanımıştır. Fakat Megerlin Kur’an ve İslam hakkında uydurma öğretiler yaftasını vurup haksız eleştirilerde bulunurken, Goethe tersi bir tavır takınarak İslam’ı övmüş ve Kur’an-ı Kerim’e hayranlığını dile getirmiştir. Ayrıca Goethe’nin Hz. Muhammed’i konu edinen bir oyun yazma hazırlığında olduğu, fakat tamamlanmadığı da bilinmektedir.⁶⁴

Batı’da Hz. Muhammed’e dair geleneksel yaklaşımı eleştiren bir diğer isim Thomas Carlyle (ö.1881) olmuştur. Dünya tarihini kahramanların tarihi olarak açıklayan Carlyle, *On Heroes Hero-Worship and The Heroic in History* adlı eserinde Hz. Muhammed’i konu edinen *Hero As Propheet. Mahomet: İslam* isimli bir bölüm kaleme almıştır. Dünya tarihini kahramanlar etrafında şekillendiren Carlyle, Hz. Muhammed’i peygamberler arasında kahraman olarak ele almaya en münasip kişi olarak seçmiştir.⁶⁵

Samimiyeti insani faziletlerin en üstüne yerleştiren Carlyle, Hz. Muhammed ile ilgili Batı’da var olan “sahtekar, hokkabaz, düzenbaz” gibi ithamlara cevap vermekle bölüme başlamıştır. Batı dünyasındaki bu ithamların artık hiç kimse için tutarlı bir tarafı bulunmadığını ifade etmiş, Hz. Muhammed hakkında yazılan yalanların utanç verici olduğunu belirtmiştir. Carlyle’a göre Hz. Muhammed yüzyıllardır milyonlarca insana

⁶³ Altan Alperen, “Goethe, Faust ve İslamiyet”, *Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi*, Yaz, 2009, Sayı 14, s. 109.

⁶⁴ Katherina Mommsen, “Goethe ve İslam”, (çev. Beyza Maksudoğlu), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.15, Ankara, 1967, s. 187-212.

⁶⁵ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 95.

hayat rehberi olmuş büyük bir medeniyetin kurucusudur ve onu bu tür aşağılık ithamlarla anmak kabul edilebilir değildir.⁶⁶

Thomas Carlyle, Hz. Muhammed'in riyakarlıktan da uzak olduğunu ve onun bu yönünü sevdiğini ifade eder. Hırkasını ve ayakkabılarını kendi elleriyle onaran bir insanın Batı'da söylenen yalanlarca farklı şekilde algılandığını ifade eder. Hz. Muhammed'in şehvetperest bir insan olduğuna dair Batı literatüründe yüzyıllarca işlenen yalanın büyük bir hata olduğunu belirtir. İslam dininin kılıçla yayıldığı iddialarına ise itibar etmemiştir. Ona göre gerektiği yerde kılıç kullanılmalıdır. Hristiyan tarihinde Saksonların Hristiyanlaştırılmasının vaaz yolu ile olmadığını, Hristiyanların da kılıç kullandığını söylemiştir. Fetih ile İslamlaşmayı aynı görmememiz gerektiğini, fethedilen bölgelerde İslam'ın hızla yayılma imkânı bulduğunu bununla birlikte kimsenin zorla Müslüman edilmediğini ifade etmiştir.⁶⁷

Batı'da, Rönesans'ın yerini modern döneme bıraktığı zamanlarda, Hz. Muhammed hakkında daha objektif olmayı başarabilen çalışmaların ortaya çıkmasıyla bir değişim yaşadığını kabul edebiliriz. Fakat her ne kadar içlerinden samimi ve objektif yaklaşabilen isimler olsa da Bizans metinlerinden bugüne geleneksel İslam ve Hz. Muhammed karşıtlığı Batı literatürüne hâkim olmaya devam etmiştir.

3. Modern Dönemin Başlangıcından Günümüze Hz. Muhammed Tasavvuru

Aydınlanma sonrası dönemde sosyal bilimlerin teşekkülü ve sistemleşmesi oryantalist çalışmaların derinliğinin ve alanının artmasına neden oldu. Hz. Muhammed hakkında yapılan çalışmalar artık sistemleşen sosyal bilimler yöntemleri ile daha tutarlı kaleme alınmaya başladı. Kaynaklara ulaşma noktasında sıkıntı çekmeyen müellifler eserlerini kaleme alırken daha sistematik eserler ortaya koymaya çalıştılar. Bu dönemde Hz. Muhammed ile ilgili yapılan önemli müellif ve eserlere değineceğiz.

---

⁶⁶ Thomas Carlyle, *On Heroes Hero-Worship and The Heroic in History*, London: Harvard College Library, 1939, s. 69.

⁶⁷ Mehmet Özdemir, "Hz. Muhammed'e Yönelik Batılı Eleştirilere Batılı Cevaplar: Thomas Carlyle Örneği", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, (haz.) Mahfuz Söylemez, İslami İlimler Dergisi Yayınları, Çorum, 2007, s. 485.

19. Yüzyılda Alman oryantalist Gustav Weil (ö. 1889) *Mohammed der Prophet, sein Leben und seine Lehre aus handschriftlichen Quellen und dem Koran gescöpft und dargestellt* adlı eseri ile tarihi tenkit yöntemini siyer kaynaklarına ilk uygulan isim olmuştur. Çalışmasını büyük ölçüde İbn Hişam’a bağılı olarak yürütmüştür.⁶⁸ Weil eserinde Hz. Muhammed’i sara krizleri geçiren bir epilepsi hastası olarak görmüştür. Bu krizlerin vahiy olduğuna hem kendisi inanmış hem de etrafındaki insanlara inandırmıştır.

Aloys Sprenger (ö. 1893) *Life of Mohammad* adlı eserinde çağdaşı olan Gustav Weil’in düşüncelerini desteklemiştir. Sprenger hadis geleneğini reddetmiştir.⁶⁹ Daha sonra *The Life Of Mahomet* adlı eseriyle William Muir (ö. 1905) Arapça kaynaklara dayanarak o zamana kadarki en kapsamlı biyografıyı yazmıştır. Muir eserinde İbn Hişam, Vâkıdî, İbn Sa’d ve Taberî gibi isimlere dayanarak eserini kaleme almıştır. Muir, hadis konusunda selefleri gibi tavır almış, hadislerin sözlü olarak aktarılmasının uydurma hadislerin ortaya çıkmasına sebep olduğunu iddia etmiştir.⁷⁰

Theodor Nöldeke (ö. 1930) *Das Leben Muhammads, Nach den Quellen Populaer Dargestellt* adlı eserini Hz. Muhammed hakkında yazmıştır. Nöldeke genellemeci davranışı eleştirir ve hadislerin tamamını peygamberden sonraki dönemin mahsulleri olarak görmek yerine yalan ve uydurmalarla dolu bir yığın içerisinde sahih hadislerin de bulunabileceğini söyler. Kur’an-ı Kerim’i Hz. Muhammed’in telif ettiğı bir metin olarak görmüştür. Nöldeke’ye göre Hz. Muhammed dinle alakalı olmayan bazı düzenlemeleri yerleştirmek için Kur’an’ın otoritesinden yararlanmış, uygun ve ahlaki olmayan kimi uygulamaları mubah görmekten çekinmemiştir.⁷¹

Edward Sell (ö. 1932) İslam ve Hz. Muhammed hakkında birçok esere imza atmıştır. Sell’in Hz. Muhammed’in hayatına yaklaşımı çağdaşı olan Margoliouth’a benzemektedir. Ona göre Hz. Muhammed başarılı bir topluluk lideri olarak nitelendirilebilir fakat bir peygamber olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Hz. Muhammed’in mal edinme hırsı ile ticaret kervanlarına saldıran bir topluluk lideri

⁶⁸ İlhami Oruçoğlu, *Başlangıçtan Günümüze İslam Dünyasında Peygamber İmaji*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2008, s. 31.

⁶⁹ İlhan Erdem, “SPRENGER, Aloys”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2009, s. 421.

⁷⁰ Oruçoğlu, a.g.e., s. 32.

⁷¹ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 118.

olduğunu söyler. Ayrıca Müslümanlardan bahsederken Muir gibi, Mekkelilere kin ve düşmanlık besleyen yağmacılar olarak söz eder.⁷²

David Samuel Margoliouth (ö. 1940) *Mohammed and Rise of İslam* adlı eseriyle Hz. Muhammed'i ve onun hayatını konu edinmiştir. Eserini kaleme alırken Margoliouth Hz. Muhammed ile ilgili yaptığı çalışmalarda Muir'in görüşlerini devam ettirmiş ve kimi zaman da daha eleştirel yaklaşmıştır. Kur'an'ın vahiy mahsulü olmadığını, İslam'ın Yahudilik ve Hristiyanlıktan büyük ölçüde etkilenmiş bir din olduğunu iddia eder. Sünnet ise Margoliouth'a göre Hz. Muhammed'in uygulamaları değil, eski Arap örfüdür.⁷³

William Montgomery Watt (ö. 2006) yazdığı *Muhammad at Mecca, Muhammad at Medina* ve *Muhammads Mecca History in the Quran* adlı eserleri ile Hz. Muhammed hakkında kendinden öncekilerin dışında bir düşünce geliştirebilmiştir. Watt Hz. Muhammed'in dini kimliğini reddetmemiş ve onun Allah'tan vahiy aldığına inandığını belirtmiştir.⁷⁴

Watt'a göre İslam tarihi rasyonel bir felsefi tutumla yeniden ele alınmalıdır. Kaynak bakımından Kur'an-ı Kerim'i önemli bir kaynak olarak kabul eder. Ona göre Kur'an-ı Kerim'de geçen bazı tarihi olaylar arkeoloji ile de kanıtlanmıştır. Ayrıca hicri 3. ve 4. yüzyılda yapılan siyer çalışmalarının da önemine vurgu yapmıştır. Hz. Muhammed'e dair Batı dünyasında yaygın olan kötüleme, aşağılama ve maksatlı tarafgirliği eleştirir.⁷⁵

19. ve 20. yüzyıllarda tarihsel İsa araştırmaları, dinlerin ve mitolojilerin oluşumu hakkında yapılan çalışmalar ile İslam tarihine dair çalışmalar belirli bir benzerlik taşımıştır. Kitabı mukaddes eleştirisi, tarihi tenkit metodu gibi yaklaşımlar İslam tarihi için de uygulanmaya başlamıştır. Hristiyanlığa uygulanan ve sonucunda kaynakların güvenilirmez olduğu tezine ulaşan Batılılar, İslam tarihi kaynaklarını da güvenilirmez olarak kabul etmeye başlamışlardır. Peygamber hayatları incelenirken modern bilimsel bakış

---

⁷² Edward Sell, *The Life of Muhammad*, Madras: S.P.C.K. Press, 1913, s. 230.

⁷³ Kamil Yaşaroğlu, "MARGOLİOUTH, David Samuel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, s. 54.

⁷⁴ Hasan Hüseyin Adaloğlu, "William Montgomery Watt ve İlk Devir İslam Tarihine Tarihselci Bakış", *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 3, Sayı 2, 2008, s. 38.

⁷⁵ Adaloğlu, a.g.e., s. 39.

açısına uymayan, fiziki ve beşerî düzlemde açıklanamayacak metafizik unsurları, mucizevi olayları uydurma oldukları gerekçesiyle yok saymışlardır.⁷⁶

C. TARİHİ TENKİT METODU

Tarihi tenkit metodu, tarih araştırmalarında ele alınan konu veya olay üzerinde gerçekten neyin yaşanmış olabileceğini ortaya koymaya yönelik bir araştırma yöntemidir.⁷⁷

1. Kavramın Tarihçesi ve Metodu

İngilizcede *Historical Criticism*, the *Historical-Critical Method* ve *Higher Criticism* olarak adlandırılan tarihi tenkit metodu, edebi yazın eleştirisinin bir koludur. Daha önceleri antik ve kutsal metinlerin okuyuşuna dair yapılan çalışmalar bulunmaktaydı. Aydınlanma ile birlikte *Lower Criticism* olarak adlandırılan bu araştırma metodu yerine tarihi tenkit metodu olan *Higher Criticism* tercih edilmeye başlandı. *Lower Criticism* metnin yorumu ile ilgilenmeyip sadece inşasına odaklanırken, *Higher Criticism* metni tüm yönleri ile ele almaktadır. Bu yeni ayrıntılı inceleme yöntemi ile araştırmacılar, kutsal kitapların kökeni ve gelişimi hakkında yeni sorular sormaya başladılar. Tarihi tenkit metodunu kullanan araştırmacılar, ilahi kitapların birbirleriyle olan ilişkileri, nasıl ve niçin yazıldıkları, kim tarafından ve ne zaman yazıldıkları, tarihsel veriler ile kutsal metinlerdeki ifadelerin ne kadar tutarlı olduğu gibi konularda derinlemesine incelemelerde bulunabilmişlerdir.⁷⁸

Tarihi tenkit metodu'nun ilk izlerini M.Ö 3. yüzyılda yaşayan Efesli Zenodotus (Zenodotus of Ephesus) tarafından yapılan araştırmalarda görmek mümkündür. İskenderiye kütüphanesinde kütüphaneci olan Zenodotus, Homeros'un⁷⁹ destanlarını

---

⁷⁶ Oruçoğlu, a.g.e., s. 34.

⁷⁷ Andrew S. Kulikovsky, "An Evaluation of Historical-Critical Methods With Special Reference to Source Criticism, Tradition Criticism, Form Criticism and Redaction Criticism", January 20, 1997, <http://hermeneutics.kulikovskyonline.net/hermeneutics/critmeth.htm>, s. 1.

⁷⁸ Claude Welch, "Historical Criticism", *Encyclopedia of Science and Religion*, New York: Thomson Gale Group, 2003, s. 410.

⁷⁹ Homeros Eski Yunan'ın en büyük destanları *İlyada* ve *Odyseia*'yı yazdığı kabul edilen yazardır. Homeros'un yaşamına ilişkin hemen hiçbir bilgi yoktur. Bununla birlikte çoğu tarihçi Homeros'un M.Ö. 9. ya da 8. yüzyılda yaşamış olduğu konusunda birleşmektedir. Eski Yunanlılar Homeros'un yazdığı destanları Helenistik birlik ve kahramanlığın simgeleri, ayrıca ahlaki ve yol gösterici bir kaynak olarak kabul etmişlerdir.

incelemiş ve ilk eleştirel basımını telif etmiştir. Zenodotus, Homerus'un metnindeki zor kelimeleri incelemiştir. Patristik (Patristic Period)⁸⁰ dönemde ise kutsal metinlerin kritiğini yapan araştırmacılar İskenderiye klasik filolojisinde geliştirilen yöntemleri taklit ettiler. O dönemde bugünkü manasıyla tam olarak tarihi tenkit metodu gibi olmasa da bu metodun başlangıcı sayılacak çalışmalara imza atılmış ve araştırmacılar bundan dolayı da yargılanmışlardır. Ayrıca Origen'in *Hexapla*'sı⁸¹, Aquila'nın⁸² yaptığı Grekçe tercüme, Symmachus'un⁸³ yaptığı Grekçe tercüme, *Septuagint*'in⁸⁴ Grekçe versiyonu gibi örneklerde metinler çeşitli yönlerden kritiğe tutulmuştur. Bütün bu çalışmalar bugünkü anladığımız manada bir tarihi tenkit metodu içermemekle birlikte, ilk metin kritikleri olması açısından önemlidirler. Tarihi tenkit metoduyla ilgili daha sonraki ciddi gelişme, kaynaklara geri dönme fikrini öne süren araştırmacılarla Aydınlanma döneminde olmuştur. Calvin ve Luther Kitab-ı Mukaddes'in klasik yorumundan ayrılmasalar da araştırmalara dair tutumları ile yeni yorumlamalara ve yöntemlere yolu kapatmamışlardır. 17. ve 18. yüzyıllarda Hugo Grotius, Richard Simon ve Brauch Spinoza gibi araştırmacılar tarihi tenkit metodu ile kutsal metinleri yorumlamışlardır.⁸⁵

Yeni Hermenötik olarak da adlandırılan tarihi tenkit metodu, aydınlanma düşüncesinin rasyonel yaklaşımının kutsal metinlere uygulanmasıdır. Esas itibarıyla

---

⁸⁰ Patristik dönem 1. yüzyılın sonlarından 8. yüzyıla kadar olan dönemde yaşamış kilise babalarının bulunduğu dönemdir. Bu dönemde kilise babaları heretik akımlarla mücadele etmiş, kutsal metinleri yorumlamış, vaazlar vermiş ve dini doktrinleri tartışmışlardır. (Bkz. Peter Widdicombe, "Patristic Biblical Interpretation", *The New Interpreters Dictionary of Bible*, V. 4, Nashville: Abingdon Press, 2009, s. 400.

⁸¹ Hexapla, 230 ya da 238 yıllarında Origen'in altı sütunlu metin kritiği yaptığı Yunanca Eski Ahit versiyonudur. 245 yılında çalışmasını bitirebilmiştir. Origen çalışmasında Septuagint ile İbrani metinleri arasında ilişki kurmayı amaçlamıştır. (Bkz. D. C. Parker, "Hexapla of Origen", *The Anchor Bible Dictionary*, V. 3, New York: Bantam Doubleday Dell Publishing, 1992, s. 188.

⁸² Aquila, 2. yüzyılın ilk çeyreğinde İbraniceden Eski Ahit çevirileri yapmış olan önemli bir Hristiyan din adamıdır. Grekçeye yaptığı Eski Ahit tercümesi eserinde üç sütun halinde Origen tarafından kullanılmıştır. (Bkz. Leonard J. Greenspoon, "Aquila's Version", *The Anchor Bible Dictionary*, V. 1, New York: Bantam Doubleday Dell Publishing, 1992, s. 320.

⁸³ Symmachus, 2. yüzyılın son dönemlerinde yaşamış, Eski Ahit'i Grekçe'ye tercüme etmiş Hristiyan din adamıdır. Tercümesi Origen'in altı sütunlu Hexapla'sında yer edinmiştir. (Bkz. S. Zincone, "Symmachus", *Encyclopedia of Ancient Christianity*, V. 3, Illinois, Green Press Initiative, 2014, s. 668.

⁸⁴ Septuagint, Eski Ahit İbranice metinlerinin Grekçe'ye yapılmış olan çevirisine verilen addır. (Bkz. Leonard Greenspoon, "Septuagint", *The New Interpreters Dictionary of Bible*, V. 5, Nashville: Abingdon Press, 2009, s. 176.

⁸⁵ Joseph A. Fitzmyer, *The Interpretation of Scripture in Defence of The Historical-Critical Method*, New York: Paulist Press, 2008, s. 91.

Kitab-ı Mukaddes'in eski dünyaya ait görüşlerini modern bilimin yöntemleriyle araştırıp gerçek bilgilere ulaşma, gerçek İsa'yı ortaya koyma çabaları bu yöntemi doğurmuştur.⁸⁶

Hız. İsa hakkındaki düşünceler ve tarihsel İsa araştırmaları, tarihi tenkit metodunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Tarihi tenkit metodunun ortaya koyulmasında, eserlerde 18. yüzyılda başlayan rasyonalizm akımının ve Hristiyan dogmalarına karşı akılcı ve hümanist yaklaşımın esas alınmaya başlaması etkili olmuştur. Kitab-ı Mukaddes'in anlattığı ve Hristiyan dogmalarının ortaya koyduğu İsa portresinin tarihi İsa'dan farklı olduğunu düşünen araştırmacılar, İncillerde ortaya konan bilgileri eleştirel bilimsel metotlar ile ele almaya başladılar. Kilisenin dogmalarına karşı çıkan aydınlanma düşünürleri tarihte gerçekten ne olduğunu ortaya koyabilmek için tarihi tenkit metodunun gün yüzüne çıkmasına ön ayak olacak fikirler öne sürmüşlerdir.

17. yüzyılda Galile, Kopernikus, Kepler gibi düşünürler tenkitçi ve bilimsel araştırma yöntemleri geliştirdiler. Aydınlanma ile birlikte din de dahil her konuda rasyonel düşünceyi önceleyen araştırmacılar, Hristiyan kutsal metinlerine de yeni ve tenkitçi bir gözle bakmaya başladılar. Bu yeni bakış ile Kitab-ı Mukaddes artık asırlar önce Doğu'da birilerinin yazdığı tarihsel metinler olarak algılanır oldu.⁸⁷

Tarihi tenkit metoduna dair izlere Thomas Hobbes'in 1651 yılında telif ettiği *Leviathan* adlı eserde rastlamaktayız. Thomas Hobbes eserinde Kitab-ı Mukaddes'in tanrının sözleri olmadığı, olsa olsa tanrının esin kaynağı olduğu kimi insanların kaleminden dökülen cümlelerden oluştuğunu dile getirmiştir. Benzer şekilde Baruch Spinoza da 1670 yılında telif ettiği *Tractatus Theologico Politicus* adlı eserinde İncillerdeki tarihsel uyumsuzlukları, çelişkileri ve yaratılışla ilgili kronolojik tutarsızlıkları tartışmıştır. Spinoza'nın ardından Fransız araştırmacı Richard Simon İncillerde bazı olayların iki defa anlatıldığını ve metnin çeşitli yazarlarca meydana getirildiğini ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmaları sebebiyle kimi çevrelerce Richard Simon Tarihi tenkit metodunun gerçek kurucusu olarak da kabul edilmiştir.⁸⁸

⁸⁶ Heinrich J. Vogel, "Pernicious Presuppositions of The Historical-Critical Method of Bible Interpretation", *Delivered The World Seminary Conferance*, Tokyo, June 3, 1974, s. 2.

⁸⁷ Mahmut Aydın, *Tarihsel İsa İmanın Mesih'inden Tarihin İsa'sına*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002, s. 21.

⁸⁸ Welch, a.g.e., s. 411.

Hem Eski Ahit hem de Yeni Ahit üzerinde tarihi tenkit metodu uygulanmıştır. Eski Ahit'te dünyanın yaratılışıyla ilgili bilgilerin modern bilimsel bulgularla çelişmesi araştırmacılar tarafından tespit edilip yorumlanmıştır. Eski Ahit ile ilgili araştırmalarda Tevrat'ın 4 kaynak tarafından oluştuğu teorisini öne atan Julius Wellhausen 1877 yılında *Die Composition des Hexateuch* adlı eserini yayımlamıştır. Wellhausen eserinde Eski Ahit'in ilk beş kitabının birbirinden bağımsız, paralel hikâyelerden oluştuğunu ve redaktörler tarafından bir dizi düzenlemeden geçtikten sonra son halini aldığını iddia eder. Bu kaynakları Y Yahvist (Jahvist), E Elohist (Elohim), D Tesniyeci (Deutoronomic) ve P Ruhbani Metin (Priestly Source) olarak sınıflandırmıştır. Yeni Ahit ile ilgili araştırmalar ise Alman Filozof Herman Samuel Reimarus (ö. 1768) ile başlamıştır. Tarihsel İsa tartışmaları ile birlikte gelişen Yeni Ahit araştırmaları, tarihi tenkit metodunun en yoğun kullanıldığı alanlardan birisi olmuştur ve Hz. İsa üzerinde başlayan tarihi tenkit çalışmaları zamanla tüm peygamberler üzerinde bir araştırma metodu olarak kabul görmeye başlamıştır.⁸⁹

Aydınlanma öncesi kutsal metinler alegorik olarak yorumlanmaktaydı. İncillerin alegorik olarak yorumlanması aydınlanma ile birlikte konumunu kaybetmeye başlamıştır. İncillerin tarihi tenkit metotları kullanılarak yorumlanması daha çok kabul gören bir yöntem haline gelmiştir.

Tarihi tenkit metodunun yöntemini Yeni Ahit incelemelerinde net olarak görmek mümkündür. İnciller sözlü gelenek, edebi kaynaklar ve redaksiyon materyalleri ile tarihsel bağları açısından üç katmanlı bir incelemeye tabi tutulmuştur.⁹⁰ Tarihi tenkit metodu, metnin ortaya çıktığı tarihsel ortamın şartlarının yeniden inşa edilmesi ve metni kaleme alan kişinin kastettiği anlamı tespit etme amacını güder. Bu metodu benimseyen araştırmacı, ele aldığı kutsal metinlerin ne reddedilmesinin ne de sahihliğine dair bir ön kabulünün mümkün olmadığından hareketle araştırmasını yapar. Böylece tarihi tenkit yöntemini benimseyen bir araştırmacı; metnin ortaya koyduğu tarihsel ve kültürel çevre, metne kaynaklık eden topluluklar ve tarihsel olaylar, metnin son halinden önceki şifahi ve yazılı rivayetler, metnin vücut bulduğu gerçek mekan ve sahneler, metnin ilk ortaya çıktığı tarihi ve kültürel atmosfer, metni ilk ortaya koyan şahsın ve telaffuz edenlerin

---

⁸⁹ Welch, a.g.e., s. 411.

⁹⁰ Vogel, a.g.e., s. 3.

teolojik ve kültürel durumu, ilk müellifin ya da müelliflerin kastettiği manalar, gibi unsurları araştırmasının önemli basamakları olarak tek tek inceler.⁹¹

Tarihi tenkit metodunu kullanan bir araştırmacının hedeflediği belli başlı kazanımlar vardır. Öncelikle ele aldığı konuyla ilgili gerçekte ne olduğunu ve neden yaşandığını açıklamak amacındadır. Daha sonra konuya dair kendi kültürel kayıtlarından detaylı bir çerçeve çizmek suretiyle ve karanlık kalmış olan geçmişi aydınlatmak ister. Ayrıca yaşanmış olayları doğru anlamlandırabilmek ve yorumlayabilmek de metot ile ulaşılmaya amaçlanan kazanımlardandır.⁹²

Tarihi tenkit metodu belirli safhalar halinde uygulanır ve Metin Tenkidi (Textual Criticism), Kaynak Tenkidi (Source Criticism), Form Tenkidi (Form Criticism), Redaksiyon Tenkidi (Redaction Criticism) gibi çeşitli tahlil yöntemleri kullanılır.

Textual Criticism, *Lower Criticism* olarak da adlandırılan, metnin kendisini esas alan bir eleştiri metodudur. *Textual Criticism* bir yorum teorisi değildir, fakat yorumun gerçekleşmesine gereken temeli sağlamak için gereklidir. Çalışmada ele alınan eserin orijinalliğini, gerçekçi ve doğru bir metne sahip olup olmadığını tespit etmeye yönelik bir çalışmadır. *Textual Criticism*'in amacı ele alınan metnin orijinal halini olabildiğince kurabilmektir.⁹³ Bu metot bir metnin doğruluğu yahut yanlışlığı ile ilgilenmez. Tam olarak asıl metni kimin yazdığı ve ilk kaynağını bulmak ile ilgilenir.⁹⁴

Source Criticism, ele alınan metnin kendisinden daha önce var olan bir takım kaynaklardan oluştuğu varsayımına dayanmaktadır. Bu yöntem İnciller üzerinde kullanılmış, İncil yazarlarının anlattıklarının kendileri tarafından icat edilen fikir ve anlatılar olmadığı, bulundukları topluluklara aktarılan materyalleri yaratıcı bir şekilde yeniden işledikleri kabul edilmiştir. Bu metotla tenkidi yapılacak metin ile paralel anlatım içeren diğer malzemeler karşılaştırılır. *Source Criticism* sadece kaynakları belirlemekle kalmaz, kaynakların yaşını, yazarını, düşünsel bağlamını ve niyetini de belirlemek amaçlarını gütmekle, asıl metnin nasıl oluştuğunu ortaya koymaya çalışır. *Source*

---

⁹¹ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 108.

⁹² Kulikovsky, a.g.e., s. 2.

⁹³ David R. Law, *The Historical-Critical Method a Guide for The Perplexed*, London: A Continuum Imprint, 2012, s. 81.

⁹⁴ Siegbert W. Becker, *The Historical-Critical Method of Bible Interpretation*, Wisconsin Lutheran Quarterly, 1977, <http://www.wlsessays.net/bitstream/handle/123456789/345/BeckerHistorical.pdf?sequence=1&isAlloved=y>, s. 10.

Criticism'i kullanarak Eski Ahit'i ele alan Wellhausen, daha önce de değindiğimiz dört kaynak teorisi ile bu metodun kullanımına dair en önemli çalışmalardan birisini gerçekleştirmiştir.⁹⁵

Form Criticism, metinde geçen formların, kalıpların tanımlanması ve analizidir. Formlar; mali raporlar, mektuplar, düğün bildirileri, ölüm kayıtları, açıklamalar, tarifler, notlar gibi standartlaşmış ifade kalıplarındır. Form eleştirisi formların kutsal metinlerde yer aldığı varsayımına dayanır. Kutsal metinde geçen mitler, efsaneler, atasözleri, hukuki ifadeler kategorize edilip tanımlanır, sınıflandırılır. Kısaca belirtmek gerekirse form eleştirisinin en belirgin amaçlarından birisi metnin gelişimindeki aşamaların edebi olarak belirlenmesidir. Bir diğeri ise metin kurulmadan önceki aşamalarının altında yatan toplumsal bağlamları ortaya çıkarmaktır.⁹⁶

Redaction Criticism, nihai metnin yazım kurallarının belirlenmesi ile metni derleyenlerin materyallerini nasıl düzenleyip tutarlı bir metin ortaya koyduklarını ortaya çıkarmaya çalışır. Redaksiyon eleştirisi kutsal metinlerde müelliflerin miras aldıkları geleneği nasıl yansıttığını belirlemek ister. Kaynak ve form kritisizmi vasıtasıyla metnin gelenekleri tespit edildikten sonra devreye giren redaksiyon tenkidi editörler tarafından yapılan değişiklikleri ve eklemeleri bulmak için kullanılır. Redaksiyon kritiği, kaynak ve form kritiğinin sunduğu daha küçük bulguların, metnin tamamına ya da büyük kısımlarına nasıl eklemelendiğini, metnin bu malzemelerle nasıl şekillendiğini inceler.⁹⁷

2. Metodun İnciller Üzerinde Kullanımı ve Tarihsel İsa Tartışmaları

Tarihi tenkit metodu, Kitab-ı Mukaddes üzerinde kullanılmış ve özellikle Yeni Ahit üzerinde yapılan çalışmalar Hristiyan dünyasını ciddi manada etkilemiştir. Orta Çağ boyunca bütün bir Avrupa kıtasının dini ve kültürel hayatını, dünya görüşünü belirleyen kilise ideolojisi Kitab-ı Mukades'i gerçekliğinden asla şüphe edilmeyecek, sarsılmaz doğrular içeren bir kutsal metin topluluğu olarak kabul etmiştir. Aydınlanma ile birlikte önem kazanan rasyonel düşünme yöntemi ve bilimsel yaklaşım kilisenin otoritesini sarsmaya başlamıştır. Araştırmacılar kilise öğretilerine şüphe ile bakmaya başlamış ve bu

⁹⁵ Raw, a.g.e., s. 117. ; Kulikovsky, a.g.e., s. 3. ; Richard A. Krause, "Higher Criticism and The Evangelical Lutheran Church in America (ELCA)", <http://essays.wls.wels.net/bitstream/handle/123456789/2705/KrauseELCA.pdf?sequence=1>, s. 5.

⁹⁶ Raw, a.g.e., s. 143. ; Becker, a.g.e., s. 11.

⁹⁷ Raw, a.g.e., s. 181. ; Becker, a.g.e., s. 17.

öğretileri bilimsel araştırma metotlarıyla değerlendirmeye çalışmışlardır. Kutsal metinler ele alınıp incelenmiş, tarihi tenkit metodu ile çok yönlü bir eleştiriden geçirilmiştir. Sonuç olarak kilisenin anlattığı İsa ile Tarihi İsa şeklinde bir ayrıma gidilmiştir.

Aydınlanma ile birlikte deist düşüncelere sahip araştırmacı ve bilim adamları, tanrının dünyayı yarattıktan sonra ona müdahalede bulunmadığını, dünyanın doğal kanunlar çerçevesinde varlığını devam ettirdiğini düşünmüşlerdir. Bundan hareketle de tanrının İsa'nın bedeninde dünyaya gelmesi gibi inançları, gösterdiği mucizeleri ve yeniden dirilmesi gibi öğretileri kabul etmemişlerdir. İsa'nın büyük bir ahlakçı olduğunu ve onun ahlaki öğretilerinin takip edilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir.⁹⁸ Deistlerin bu tavrı kimi araştırmacıları tarihin İsa'sı ile Hristiyanlığın İsa'sının bir olduğunu kanıtlamaya, kimilerini de gerçek İsa'yı ortaya çıkarmak amacıyla çeşitli metotlarla incelemeye yöneltmiştir. Sonuç olarak da doğa kanunlarına ve rasyonel düşünceye uymayan kilise öğretisi eleştirilmeye başlanmış ve tarihi tenkit metodu tarihsel İsa araştırmalarında önemli bir başvuru yöntemi olmuştur.

Tarihsel İsa araştırmaları üç ana bölümde incelenmiştir. 1778 yılında Reimarus (ö. 1768) ile başlatılan ve 1906 yılında Albert Schweitzer'in (ö. 1965) *The Quest of the Historical Jesus* eseri ile tamamlanan döneme *The Old Quest* (Eski Araştırma) denmiştir. 1906 dan 1953'e kadar olan döneme *An Interim or No Quest Period* (ara dönem veya tarihsel araştırma olmayan dönem), 1953'te Ernest Kasemann'la başlayan ve günümüzde de devam eden döneme de *New Quest* (Yeni Araştırma) ismi verilmiştir.⁹⁹

Tarihsel İsa tartışmaları; aydınlanma döneminde Hz. İsa'nın kimliğine, misyonuna, yaptığı işlere ve söylediklerine, çarmıha gerilme hadisesine ve ölümden dirilmesine dair, rasyonel bakışın hakim olduğu soruların sorulmasıyla başlamıştır. Birçok araştırmacı İncillerde tarihi olmayan olayları reddetmiş, eleştirel analizlerde bulunmuşlardır. İncillerde ilk eleştirilen ve üzerine gidilen konular mucizeler ve doğa üstü anlatımlardır. John Toland (ö. 1722) İncillerde yer alan mucize ve doğa üstü olayların paganizmden¹⁰⁰ alınmış olduğunu iddia etmiştir. Toland *Cristianity Not*

---

⁹⁸ Oruçoğlu, a.g.e., s. 12.

⁹⁹ Aydın, a.g.e., s. 23.

¹⁰⁰ Paganizm; Latince pagan (köylü, taşralı) kelimesinden türeyen paganizm, Ortaçağ başlarından itibaren kilise tarafından Hristiyan olamayanlar için kullanılmıştır. 18. yüzyıldan itibaren ise çok tanrılı dini geleneklerdeki putperestlik için kullanılmıştır. (Bkz. Ahmet Güç, "Paganizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, s. 365.)

Mysterious adlı bir eser kaleme almış ve gerçek Hristiyanlığın mucize ve doğaüstü olaylarla ilgisi olmadığını dile getirmiştir.¹⁰¹

The True Gospel of Jesus Christ Asserted adlı eseriyle Thomas Chubb (ö. 1747) orijinal İncil'in havariler ve onlardan sonra gelenler tarafından değiştirilmiş olduğunu, ve kilise dogmalarının eklemelendiğini iddia etmiştir. 18. yüzyılın en agresif deistlerinden biri olan Peter Annet (ö. 1769) İncillerde geçen yeniden dirilme fikrini ele almıştır. İsa'nın yeniden dirilmesi ile ilgili olarak bu inancı reddetmiş, inancın bir sebebe ihtiyaç duyduğunu ve tabiatın da bunun gerçekleşmesini sağladığını söylemiştir. Ona göre doğaüstü bir açıklama beklenemez. Eğer gerçek ve tabiat aynı düzlemde birleştiyse tabiat güçleri bize gerçeği aktarmada yeterlidir diyerek İncillerdeki tabiatüstü anlatımları eleştirmiştir.¹⁰²

1778 yılında Gotthold Ephraim Lessing (ö. 1781), Herman Samuel Reimarus'un (ö.1768) İsa hakkında verdiği bir dizi konferansı *Apology and Defence For Reasonable Worshippers of God* adıyla ölümünden sonra basmıştır. Tarihsel İsa araştırmalarının başlangıcı olarak bu olay kabul edilir. Reimarus sahip olduğu deist düşünceler ile İncillerin ve kilisenin vaz ettiğinin ötesinde bir İsa aramıştır. Reimarus tarihsel metotlarla ortaya koyulabilen İsa'nın Hristiyan inancı tarafından örtbas edildiğini savunur. Ona göre İsa Hristiyanlığın sunduğu Mesih değildi. İsa, Yahudilerin beklenti içerisinde olduğu o dönemde Roma idaresini ortadan kaldırıp yerine yeniden Hz. Davut krallığını tesise çalışan politik bir kurtarıcıydı.¹⁰³

Kant ve Hegel felsefesinin takipçisi olan kimi araştırmacılar da tarihsel İsa araştırmalarına dair çalışmalar yapmışlardır. Kant felsefenin takipçisi olan düşünürler İncillerdeki tabiatüstü anlatımları çıkarmak yerine rasyonel bir yaklaşımla yeniden yorumlamanın uygun olacağı kanaatinde olmuşlardır. Onlara göre olağanüstü anlatımlar önemsizdir ve İncillerde anlatılan İsa'nın ahlaki yönü ön plana çıkartılmalıdır. İncillerdeki bu anlatımları Kant felsefesi ile ele alan Heinrich Eberhard Gottlob Paulus'a (ö. 1851) göre mucizelerin İncillerde yer almasının sebebi, yazıldığı dönemde mucizelerin de gerçek olaylar olarak kabul edilmesindendir. İnsanların olayları bilimsel açıdan açıklama olanağına sahip olamamasının sonucu olarak olaylar mucizelerle

---

¹⁰¹ Bennet, a.g.e., s. 91.

¹⁰² Bennet, a.g.e., s. 93.

¹⁰³ Aydın, a.g.e., s. 25.

açıklanmıştır. Hegelci filozofların önde gelen isimlerinden David Friedrich Strauss (ö. 1874) ise geleneksel İncil yorumundan kopmanın gerekli olduğunu söylerken, Reimarus'un havarilerin İncili kasıtlı olarak tahrif ettiği fikrine de karşı çıkar. Ona göre İncillerde anlatılanlar birer mittir ve buna göre yorumlanmalıdır. Strauss bu konuyla ilgili çalışmalarda bulunan araştırmacıları iki gruba ayırır. Birincisi doğaüstü anlatımları gerçekten yaşanmış mucizeler olarak kabul edenler, ikincisi ise İncillerde anlatılanların tarihsel olarak doğruluğunu kabul etmekle birlikte bu olayların doğal sebeplerle meydana geldiğini savunanlar olarak kategorize eder. Strauss ise bu iki yaklaşımı da doğru bulmaz. Ona göre havariler yaşadıkları “dini heyecanlar” çağında İsa'nın öğretilerini etkili hikâyelere dönüştürmüşlerdir. Dolayısıyla İncillerde anlatılanlara birer mit gözüyle bakıp öyle yorumlamak icap etmektedir.¹⁰⁴

Reimarus sonrası İsa araştırmaları, ara dönem diye sınıflandırılan ve İsa hakkında kesinlik ifade eden yaklaşımların terk edildiği bir döneme girmiştir. Bu dönemin en önemli isimleri arasında Albert Schweitzer ve Rudolf Karl Bultmann (ö. 1976) gösterilebilir. Schweitzer, tarihsel İsa araştırmalarıyla ilgili Reimarus'tan William Wrede (ö. 1906) ye kadar olan dönemde yazılmış yaklaşık iki yüz çalışmayı analiz etmiştir. Tıp eğitimi de alan Schweitzer *Psychiatric Study of Jesus* adlı eserinde tarihsel İsa çalışmalarında bulunan çoğu araştırmacı tarafından öne sürülen, İsa'nın zihinsel hastalıklı bir birey olduğu yakıştırmasını eleştirmiştir.¹⁰⁵ Hz. İsa'nın davranışlarının bir akıl hastalığı yahut epilepsi ile açıklanması fikri daha sonra oryantalistlerce Hz. Muhammed hakkında da kullanılacaktır.

Jesus Christ and Mythology ve *Jesus and the World* kitaplarını neşreden Rudolf Bultmann, Strauss ve Schweitzer'in yaklaşımlarını devam ettirmiştir. İsa ve havarilerinin bizden çok farklı bir dünya algısı ile yaşadıklarını belirten Bultmann, bu yaklaşımın mistik bir dünya algısı olduğunu ifade etmiştir. İsa ve havarilerinin yaşadığı dönemde dünyada geçerli olan gücün doğaüstü güçler olduğu ve dünyalarının bunlarla açıklandığı bir dönem olduğunu söylemiştir. Bultmann'a göre İsa kendisini bir mesih olarak görmemiş ve kendisini tanrının oğlu olarak da hiçbir zaman nitelememiştir. Bu adlandırmalar İncillere yapılan sonraki müdahalelerle gerçekleşmiştir.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ Oruçoglu, a.g.e., s. 18.

¹⁰⁵ Bennet, a.g.e., s. 122.

¹⁰⁶ Bennet, a.g.e., s. 128.

New Quest diye adlandırılan yeni araştırma döneminde ise, İncillerdeki biyografik materyallerin daha emin bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Bu dönemde tarihsel İsa ile kilisenin vaz ettiği İsa arasında bir bağ kurulmaya çalışılmıştır. *New Quest*'in Ara dönemden ayrıldığı asıl nokta; *Tarihsel İsa*'yı ortaya çıkarmada İncillerde verilen malumatların da kullanabileceği fikridir. Yeni araştırma döneminin kendisiyle başlatıldığı Ernst Käsemann (ö. 1998) İncillerin birer biyografi olmamasına rağmen bizlere İsa'nın yaşamı ile ilgili bilgiler verebileceğini ifade etmiştir.¹⁰⁷

20. yüzyılın son çeyreğinde dinsel çoğulculuk anlayışları, seküler eğitimin yaygınlaşması, Ölü Deniz el yazmalarının bulunması, dinler tarihi, antropoloji gibi alanlardaki gelişmeler tarihsel İsa araştırmalarını da etkilemiştir. 1985'te İsa Okulu kurulmuş ve araştırmacılarca bu döneme *Üçüncü İsa Araştırmaları* denmiştir. Bu dönemin bir diğer özelliği de daha önce Almanya merkezli olan araştırmaların Kuzey Amerika yönünde bir kayma yaşamasıdır. İsa Okulu, çalışmaları İncilleri karşılaştırmalı bir araştırma metodu ile incelemiş ve sonuç olarak da İncillerin sadece %18'inin otantik olduğu kanaatine varmışlardır. İsa Okulu, mucizeleri kabul etmediği gibi, İsa'nın Mesih olmadığını ve Mesihlikle ilgili tüm ifadelerin sonradan eklendiğini iddia etmiştir.¹⁰⁸

3. Tarihi Tenkit Metodunun Siyer İlmine Tatbiki Ve Kaynak Eleştirisi

19. yüzyılda Gustav Weil, Sir William Muir, Aloys Sprenger, Hubert Grimme, Edward Sell, Samuel Margoliouth, Theodor Noldeke, Montgomery Watt, Rudi Paret, Harthmuth Bozbin, Herald Motzki gibi birçok Batılı araştırmacı tarafından kullanılan tarihi tenkit metodu, siyer yaklaşımında yeni anlayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Adı geçen oryantalistlerin hepsi bir şekilde tarihi tenkit metodunu kullanmalarına rağmen farklı sonuçlara ulaşabilmişlerdir.

Oryantalistlerce 19. yüzyılda tarihi tenkit metodunun, Hz. Muhammed'in hayatı ve kaynakların tahlili için kullanılmasıyla Batı'da Siyer ilmi üzerine yeni bir yaklaşım oluşmuştur. Bu dönemi diğerlerinden ayıran nokta araştırmacıların Arapça diline hâkim olmaları ve İslami kaynaklara ulaşabilmeleridir. Ayrıca siyer malzemesi ve kaynaklar açısından da ciddi birtakım eleştiriler getirmişlerdir. Bu durum Batı'da Hz. Muhammed'in hayatına dair ciddi çalışmaların yapılmasına zemin hazırlamıştır. Aynı

---

¹⁰⁷ Bennet, a.g.e., s. 135.

¹⁰⁸ Oruçoğlu, a.g.e., s. 26.

dönemde siyer ilmine kaynaklık eden ilk dönem yazılı malzemelerinin de birçoğunun neşredildiğini görmekteyiz. İbn Hişam'ın *es-Sire* adlı eseri, Vakıdî'nin *el-Megazî*'si, İbn Sa'd'ın *et-Tabakât*'ı, Buhari'nin *es-Sahih*'i ve Taberi'nin *Tarih* adlı eseri neşredilmiştir. Bunlar Batı'da Kur'an-ı Kerim ile birlikte Siyer'in standart kaynakları olarak kabul edilmiştir.¹⁰⁹

18. yüzyıl boyunca Batı dünyasında Hz. İsa hakkında yapılan çalışmalar ve tartışmalar, tarihsel İsa'nın ortaya konulması ile ilgili birikimler ve metotlar İslam araştırmalarında bulunan oryantalistlerce de kullanılmak istenmiştir. Tarihsel İsa tartışmalarında kullanılan metotların Hz. Muhammed ve İslam üzerinde kullanılması ile oryantalistler yeni bir yaklaşım üzerinde yoğunlaştılar. Buna göre şimdiye kadar ana kaynaklara dayanmayan çalışmalarını bizzat İslam kaynaklarına dayandırmaya ve daha da önemlisi bu dayandıkları kaynakları eleştirel bir biçimde ele alıp tahlil etmeye kalktılar. Böylece İnciller ve Hz. İsa'nın hayatının kaynaklarına uygulanan tarihi tenkit metodu, Hz. Muhammed için de ana kaynakların tahlil edilmesi ile başlatılmış oldu.

Hz. Muhammed'in hayatı söz konusu olduğunda ilk ele alınacak olan kaynak şüphesiz Kur'an-ı Kerim olacaktır. Tarihi tenkit metodunu kullanan araştırmacılar Kur'an söz konusu olduğunda, onun Hz. Muhammed'in hayatı için ele alınacak en güvenilir kaynak olduğu noktasında genel manada ittifak halinde olmuşlardır. Oryantalistler, İslami rivayetlerde Kur'an hakkında verilen malumatların, genel olarak doğru olduğunu kabul etmişlerdir. Sûre ve ayetlerin Mekkî yahut Medenî olması gibi tasnifleri doğru kabul etmişlerdir. Fakat oryantalistler gerek Hz. Ebu Bekir zamanında Kur'an'ın toplanması hususunda gerekse Hz. Osman zamanında çoğaltılması gibi hususlarda eleştirilerde bulunmuştur. Kur'an'a yaklaşımları her ne kadar olumlu gözükse da beraberinde ciddi soru işaretleri ve endişeleri barındırmıştır.

Kur'an-ı Kerim dışında kalan hadisler, siyer kaynaklarındaki rivayetler ve Arap şiiri gibi malzemeler ise oryantalistlerin çalışmalarında ayrı yaklaşımlar sergilediği kaynaklar olmuştur. Büyük bir kısmı bu malzemenin sahih kabul edilmeyeceğine dair tezler öne sürmüş ve Hz. Muhammed'in hayatını bu malzemelerden yola çıkarak oluşturma'nın sağlıklı olacağı kanaatini belirtmişlerdir. Hadislerin güvenilirliği

---

¹⁰⁹ Mehmet Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", *Milel ve Nihal İnanc, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.3, İstanbul, 2007, s. 145.

konusunda birçok çalışma yapılmış ve oryantalistlerce Kur'an dışında kalan bu tür kaynakların güvenilirmez olacağı yaftası yapıştırılmıştır. En itidalli yaklaşıma sahip olan oryantalistler bile bu kaynakların güvenilirliği konusunda ciddi ithamlarda bulunabilmişlerdir.

Gustav Weil, Kur'an'ın, siyerin ana malzemesi olduğunu kabul etmekle birlikte, kronoloji bakımından takip edilmesinin son derece zor bir metin olduğunu söyler. Weil gerek Hz. Muhammed'in kendisinin, gerek de ondan sonra kitap haline getiren kişilerin, Kur'an'a çeşitli ekleme ve çıkarmalar yaptıkları ithamında bulunmuştur. Hz. Muhammed'in Hristiyan ve Yahudiler için, kitaplarının tahrif edildiğini söylemesine karşın kendi kutsal kitabını muhafaza edemediğini iddia etmiştir. Peygamberin daha kendisi hayattayken sahabenin itirazlarına göre ayetleri değiştirdiğini iddia eden Weil, ayrıca Kur'an'daki noksanlıkların ve eklemelerin sebebinin de büyük ölçüde Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman kaynaklı olduğunu söylemiştir. Ona göre Hz. Muhammed'in uyarılarına rağmen Hz. Ebu Bekir, bazı sahabelerin ellerindeki yazılı belge ve hafızalarındaki malzemeyi de Kur'an'a almış; Hz. Osman da yaptığı redaksiyonda bu arızaları gidermek için hiçbir çaba sarf etmemiş ve kıraat farklılıklarını yasaklayarak tek rivayeti tercih etmiştir. Bu da Kur'an'ın metin kritiğine büyük zarar vermiştir. Weil bu tenkitlerinin dışında surelerin, içerikleri ve edebi gücüne göre bir sınıflandırmasını yapmıştır.¹¹⁰

Weil *Mohammed der Prophet* adlı eserini kaleme alırken Halebi'nin *İnsan'u-uyûn*, Ebu'l-fida'nın *Muhtasar'u Tarîhi'l-beşer*, Diyarbekri'nin *Tarihu'l-Hamîs*, İmâmuddin Ebu Abbas Ahmet b. Abdurrahman'ın *Muhtasar'u Sireti İbn Hişam* gibi eserlerden faydalanmıştır. Hz. Muhammed'e dair eserini yazdıktan 10 yıl sonra 1864 yılında İbn Hişam'ın *es-Sire* adlı eserini tercüme etmiştir. Hz. Muhammed'in hayatına dair yazdığı eserini daha çok Kur'an üzerinde temellendiren Weil, Hz. Muhammed'in hayatının ana hatlarının, karakterinin ve davranışlarının tahlilini yapmaya çalışmıştır. Kahire'de uzun yıllar tıp fakültesinde öğretmenlik yapmış ve eserinde bu medikal arka planı da kullanma yolunu seçmiştir. Weil kaynak olarak ele aldığı siyer malzemelerini sadece rivayetleri aktarmak için kullanmadığını, onların içerdiği bilgileri tenkide tabi tuttuğunu belirtmiştir. Ona göre bu eserlerde yazılanlar müelliflerinin tutku ve

---

¹¹⁰ Hüseyin Yaşar, "Aydınlanma Döneminde Batı'da Kur'an Algısı (II)", *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 25, İzmir, 2007, s.121.

fantezilerini de barındırdığından, tahlile tabi tutulmalı ve yine kategorik olarak tüm doğulu müelliflere de şüphe ile yaklaşılmalıdır.¹¹¹

Aloys Sprenger, *Life of Mohammad* adlı eserinin 3. bölümünde Hz. Muhammed'in hayatına dair kaynakların analizini yapmıştır. Eserinde Kur'an-ı Kerim'i sıhhat noktasında önemli bir kaynak olarak kabul eder. Toplanması zamanında küçük çaplı ekleme ve çıkarmalar yapılmış olduğunu iddia etse de, Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili en sahih kaynak olarak kabul eder. Fakat o da Weil gibi Kur'an metninin düzensiz olduğunu ve kronolojik bir tasnifin yapılması gerektiğini söylemiştir.¹¹²

Sprenger'in Kur'an haricindeki siyer malzemesine dair yaklaşımında ise, hadislerden ve ilk dönem siyer kaynaklarındaki rivayetlerden önce, bize kadar ulaşmış olan antlaşma metinleri gibi resmi materyalleri önemseydiği görülmektedir. Ayrıca yine bugüne ulaşmış olan Hassan b. Sâbit'in şiir koleksiyonu gibi Arap şiirlerini de kaynak olarak hadislerin ve rivayetlerin önüne koymuştur. Hadislerin tedvini ile ilgili bilgiler veren Sprenger, peygamberin vefatı sonrasında sözlerini aktaran ve üzerinde devamlı konuşan bir kitlenin bulunduğunu söylemiştir. Sahabe sonrası toplumda da bölge bölge gezip hadis toplayanların olduğunu belirtmiş, ayrıca Batılı araştırmacılarca hakim kanaat olan, hadislerin sadece sözlü olarak aktarıldığı ve yazıya geçirilmediği kanısının yanlış olduğunu belirtmiştir. İbn Amr gibi bazı sahabelerin de henüz Hz. Muhammed hayattayken sözlerini yazıya geçtiğini belirtmiştir. Sprenger eserinde *Kütüb-i Site*'yi, *Kütüb-ü Erbaa*'yı kullanmış, İbn İshak'tan, İbn Hişam'dan, Vâkîdî ve İbn Sa'd'dan faydalandığını belirtmiştir.¹¹³

Kaynaklara yönelik müsamahalı bir yaklaşım sergileyen Sprenger, hadislerin ve rivayetlerin sonradan ilave edilmiş bilgi ve yorumlardan arındırılması gerektiğini söyleyerek genel oryantalist bakıştan ayrılmamıştır. İslami rivayetlerde ve hadislerde uydurmaların olacağı fikrine sahip olmakla birlikte, bu kaynakların yazılacak bir Hz. Peygamber biyografisi için çok önemli olduğunu belirtmiştir.

---

¹¹¹ Bennet, a.g.e, s. 102.; İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 128.; Yaşar, a.g.e., s. 120.

¹¹² A. Sprenger, *Life of Mohammad From Original Sources*, Allahabad: Presbyterian Mission Press, 1851, s. 63.

¹¹³ Sprenger, a.g.e, s. 64-73.

Ignaz Goldziher siyer kaynaklarının tenkidi konusunda birçok eser kaleme almış, *Muhammedanishe Studien I-II* adlı eseri ile ilgi çekmiştir. Goldziher Kur'an-ı Kerim'i, Hz. Muhammed tarafından Yahudi ve Hristiyan tarihinden derlenmiş olan bir kitap olarak görür. Dolayısı ile ona göre Kur'an bizzat peygamberin derlediği tarihi bir malzemenen başka bir şey değildir.¹¹⁴ Hz. Muhammed'in hayatına dair yapılacak araştırmada kaynakların tenkidi noktasında titiz bir çalışmanın gerektiğini düşünen Goldziher'e göre hadislerin büyük bir çoğunluğu hicri 2. ve 3. yüzyıllarda uydurulmuştur. Mustafa es-Sıbâi'ye göre Goldziher, oryantalistler arasında hadis alanında en tehlikelisi, tesiri en geniş olanıdır.¹¹⁵

Muhammedanishe Studien adlı eserinin ikinci cildinde Hadis ilmi ve hadislerin yazılı kaydı konusuna değinen Goldziher, kaynaklara yaklaşımı açısından uzun yıllar en çok tartışılan isimlerden birisi olmuştur. Goldziher'e göre Ehl-i Rey ile Ehl-i Hadis arasındaki çatışmadan dolayı her iki grup da kendi görüşlerine destek bulmak amacıyla hadis uydurmuşlardır.¹¹⁶ Goldziher hadislerin sahih olanlarının seçilebilmesinin mümkün olmadığını iddia eder, çünkü ona göre hadislerin büyük bir çoğunluğu hicri 2. ve 3. yüzyıllarda uydurulmuştur.¹¹⁷ Müellife göre Hz. Muhammed'in öğretisi Yahudi, Hristiyan ve Zerdüş unsurların karışması sonucu ortaya çıkmış malzemenin mezcedilmesinden başka bir şey değildir. Hz. Muhammed'in getirdiği mesajdan çok, tarihi bakımdan Arap halkı arasında gerçekleştirdiği değişimin önemli olduğunu söylemiştir.¹¹⁸

İslam ve Hz. Muhammed üzerine yaptığı önemli çalışmalarla tanınan David Samuel Margoliouth Hz. Muhammed'in hayatını konu edinen *Mohammed and Rise Of İslam* adlı bir eser kaleme almıştır. Bu eserinde Kur'an-ı Kerim'e dair kaynak eleştirisinde bulunmazken, Kur'an ile ilgili fikirlerini *Mohammedanism* adlı eserinde belirtmiştir. Burada Kur'an'ın toplanması ve çoğaltılması ile ilgili konular üzerinde durmuş, surelerde konu düzeninin yahut kronolojik bir sıralamanın bulunmamış olması

---

¹¹⁴ Mehmet Akif Ceyhan, *Alman Müsteşriki İgnaz Goldziher'in İslam Hukukunun Kaynakları Hakkındaki Görüşleri Ve Bu Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara, 2006, s. 14.

¹¹⁵ Ceyhan, a.g.e., s. 10-11.

¹¹⁶ Nimetullah Akın, "Hadislerin Yazılı Kaydı ve Literatür Esaslı Bir Disiplin Olma Süreci: A. Sprenger, I. Goldziher ve G. Schoeler'in Yaklaşımları", *Hadis Tedkikleri Dergisi*, S. 6, 2008, s. 69.

¹¹⁷ Oruçoğlu, a.g.e., s. 32.

¹¹⁸ H. Bekir Karlıağa, "Goldziher'in Kur'an'a Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış", *Kur'an ve Sünnet Sempozyumu*, 1-2 Kasım 1997, Türkiye Diyanet Vakfı Kocatepe Camii Konferans Salonu, s. 28.

gibi meseleler sebebiyle Kur'an'a yapılmış insani bir müdahalenin varlığına dair teoriler üretmenin zor olduğunu söylemiştir.¹¹⁹ Bu söylemlerine rağmen Kur'an'ın kaynakları adlı başlıkta Hz. Yusuf kıssası, cennetten düşüş ve Mısır'dan çıkış gibi hikâyelerin Eski Ahit'te geçtiğini, Hz. Zekeriyya, Hz. Yahya, Hz. Meryem ve Hz. İsa gibi karakterlerin ise Yeni Ahit'ten alınmış karakterler olabileceğini söylemiştir. Kur'an'ın hikâyeleri ve olayları ahlaki ilkeleri vurgulamak için anlattığını ve vurgunun olayda değil ahlak ilkesinde olduğunu söyler. Bu durumda da adeta "Kur'an oluşturulurken ahlaki ilkeyi vaz etmek adına kendisinden önceki malzemeyi Eski ve Yeni Ahit'ten almıştır" demektedir.¹²⁰

Margoliouth *Mohammed and Rise Of İslam* adlı eserinin giriş kısmında kaynaklarından bahsederken Taberi'nin tefsirini güvenilir bir kaynak olarak kabul edip eserinde faydalandığını belirtmiştir. Hadislerle ilgili de Ahmet ibn Hanbel'in *Müsned*'ine güvendiğini söylemiş, kaynak olarak almıştır.¹²¹ İbn Hacer'in *el İsbâbe fî Temyîz's Sahâbe* adlı eserinden de bahsederek tarihi olarak değerli bir malzeme olduğunu ifade etmiştir. Margoliouth, siyer kaynağı olarak Gibbon zamanından beri kullanılan Ebu-l Fida'nın aşılması gerektiğini düşünür. Kaynaklarla ilgili eleştirilerin Muir ve Goldziher tarafından detaylı bir şekilde yapıldığını ve gelenekte bulunan kasıtlı tahriflerin tarihçinin işini zorlaştırdığını söyler. Margoliouth ile ilgili çalışmaları bulunan Jabal Buaben'e göre Margoliouth, Muir'e oranla kaynaklara daha derin bir şekilde girmiştir fakat o da Muir gibi çalışmalarında objektifliğini koruyamamıştır.¹²²

Leone Caetani on ciltlik *Annali Dell'İslam* adlı geniş çaplı bir eser kaleme almıştır. Kendi zamanında yaşayan ünlü birçok oryantalist çalışmaları nûshalarını göndererek onlardan görüş almış, eserine son şeklini bu görüşler neticesinde vermiştir. Eserini oluştururken Arapça kaynaklara müracaat etmiş ve *Sahih-i Buhari*'den Nedim'in *el-Fihrist*'ine, Taberi'nin tarihinden Zemahşeri'nin tefsirine kadar çok kapsamlı kaynaklardan faydalanmıştır.¹²³

¹¹⁹ D. S. Margoliouth, *Mohammedanism*, Williams and Norgate Press, London: 1911, s. 69.

¹²⁰ Margoliouth, *a.g.e.*, s.74.

¹²¹ D. S. Margoliouth, *Mohammed and The Rise of İslam*, The Knickerbocker Press, New York, 1905, s. v.

¹²² Buaben, *a.g.e.*, s. 312.

¹²³ Mehmet Emin Eser, *Leone Caetani'nin İslam Tarihi Adlı Eserinde: Hz. Muhammed (Risalete Kadar)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2014, s. 6.

H. Muhammed'in hayatını büyük işler başarmış siyasi bir şahsiyet olarak ele almıştır. İslam'ın ilahi menşeli bir din olduğunu ve H. Muhammed'in vahiy alan bir peygamber olduğunu kabul etmeyen Caetani eserinde ele aldığı meseleleri daima pozitivist bir yaklaşımla açıklamıştır.¹²⁴ Goldziher'in hadis bağlamında yaptığı çalışmaları takdir eden Caetani, Goldziher'in hadis çalışmaları ile peygamberin yaşantısı arasında bağlantı kurmadığını belirtmiş ve bu bağlantıyı kurmaya çalışacağını ifade etmiştir.¹²⁵ H. Ebu Bekir ve H. Osman zamanında Kur'an'a müdahalede bulunulduğunu iddia eden Caetani, kıraat farklılıklarının kaldırılması hususunda da eleştirilerde bulunmuştur.¹²⁶

Hadisler konusunda ise İslam dünyasındaki isnad meselesine dair yoğunlaşmanın, hadislerin metnini kritik etmeye fırsat bırakmadığını ifade eden Caetani'nin, hadis literatürü konusunda genel bir güvensizlik duyduğunu gözlemlemekteyiz. Hicri ilk iki asır boyunca ortaya çıkan hadisleri önemseydiğini, sonraki çalışmaları kayda değer bulmadığını belirtir. İlk iki asırda kayda geçen hadisler de dönemlerinin siyasi ve içtimai atmosferini yansıtırlar. Caetani'ye göre Buhari ve Müslim'deki hadisler H. Muhammed'in sözlerini değil, kayda geçirildikleri dönemdekilerin onun ne söylemiş olduğuna dair fikirlerini bize verir.¹²⁷

İsnadın çoğunlukla uydurma olduğunu iddia eden¹²⁸ Caetani, peygamberin hadislerini ahabın en iyilerinin değil de, peygamberi anlatmaya en layık olmayan şahısların aktardığını ve bunun da bir problem olduğunu söylemiş ve hadislerin büyük bölümünü yok saymak mecburiyetinde olduğunu ifade etmiştir.¹²⁹

William Montgomery Watt, İslam tarihi ve H. Muhammed üzerine birçok araştırma yapmış ve *Muhammad at Mecca*, *Muhammad at Medina* ve *İslam and the Integration of Society* adlı eserleri kaleme almıştır. Watt İslam ile ilgili çalışmalarında dışlayıcı bir dil kullanmak yerine daha anlayışlı bir dili seçme gayretinde olmuştur.¹³⁰

¹²⁴ Mahmut H. Şakiroğlu, "Leone Caetani", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s. 545.

¹²⁵ Leone Caetani, *İslam Tarihi*, Çev. Hüseyin Cahit, C. 1, İstanbul, Tanin Matbaası, 1924, s. 71

¹²⁶ Leone Caetani, "Uthman and the Recension of the Koran", *The Muslim World*, Vol. 5, 1915, s. 380-383.

¹²⁷ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 147.

¹²⁸ Caetani, *İslam Tarihi*, s. 134.

¹²⁹ Caetani, *İslam Tarihi*, s. 13.

¹³⁰ Tahsin Görgün, "W. Montgomery Watt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 151.

Eserlerini kaleme alırken kaynaklarını Kur'an ve diğer malzemeler diye ikiye ayırır. Kur'an-ı Kerim'in özellikle Mekke dönemi için önemli bir kaynak olduğunu söyler fakat Kur'an'daki kronolojik düzensizlik ve veri elde etmenin güçlüğünden dolayı, Kur'an'ın Hz. Muhammed'in biyografisinde kısmi ve eksik bir kaynak olduğunu ifade eder. Ona göre Kur'an tek başına ciddi bir kaynak değeri taşımazken içinde doğduğu iktisadi, toplumsal ve siyasi durumlarla birlikte ele alınırsa önemli saptamalar yapılmasına kaynaklık edecektir.¹³¹ Ayrıca Fil Suresi, Ma'rib barajının taşması gibi olaylarda, Kur'an'ın bazı tarihi olaylara referans olduğunu belirtmiş ve bu yönden de dikkate alınması gerektiğini söylemiştir.¹³²

Kur'an dışında kalan kaynakları ise hicri 2. ve 3. yüzyılda yazılmış olan tarihi eserler olarak nitelemiştir. İbn Hişâm, Taberî, Vakıdî, İbn Sa'd dan faydalandığını ifade eder. Buhari, Müslim ve Ahmet b. Hanbel'in hadis derlemelerini kaynakları arasında zikreder. Ayrıca İbn Esîr ve İbn Hacer'in de tabakat kitaplarından faydalandığını söylemiştir.¹³³ Watt bu kaynaklara dair Batı'da yapılan eleştirilerden bahsedip, özellikle hadislerle ilgili Sir William Muir'in eleştirilerini övmüştür. Ayrıca Caetini'nin *Annali dell'İslam* adlı çalışmasını da takdir eder. Joseph Schacht'in fıkhi hadislerin uydurulmuş olduğu fikrinden hareketle ve Goldziher'in çalışmalarını referans alarak Hz. Muhammed'in biyografisi yazılırken tarihi ve fıkhi hadisler ayrımı yapılması gerektiği fikrine varmıştır.¹³⁴

Watt katı bir tarihselcilik ile bütün olayları ekonomik ve sosyal nedenlere indirgeyip, her ne kadar eserinin başında Hz. Muhammed'in vahiy aldığına inandığını belirtse de, arka planda yer alan ilahi vahyi ve peygamberlik misyonunu görmezden gelir. Dolayısı ile eserinde kendisinin ısrarla vurguladığı tarafsızlık tutumunun da dışına çıktığı açıkça görülmektedir.¹³⁵

H. Muhammed'in hayatı ve İslam Tarihine dair önemli araştırmaları bulunan Edward Sell, özellikle *Historical Development Of The Quran* adlı eserinde Hz. Muhammed'in hayatının ele alınmasında Kur'an'ın rolünün önemine vurgu yapmıştır.

---

¹³¹ W. Montgomery Watt, *H. Muhammed Mekke'de*, Çev. Doç.Dr. M. Rami Ayas - Doç.Dr. Azmi Yüksel, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986, s. 6.

¹³² Adalıoğlu, a.g.e., s. 38.

¹³³ Watt, a.g.e., s. 3.

¹³⁴ Watt, a.g.e., s. 4

¹³⁵ Adalıoğlu, a.g.e., s. 43.

Sell'e göre Kur'an Hz. Muhammed'i sosyal yaşantı içerisinde devamlı desteklemiş ve dinin tutarsız noktalarında peygambere bir dayanak olmuştur. Sell Kur'an'ın kronolojik bir kitap olmadığı gerekçesi ile onu okumanın direkt peygamberin hayatına ışık tutmadığını söylemiştir.¹³⁶ Edward Sell'in bu söylemleri Kur'an-ı Kerim'i adeta bir İncil gibi düşündüğünü göstermektedir. Çünkü İnciller yazılış tarzları itibariyle peygamberlerinin yaşamını anlatan kronolojik metinler olarak görülmüştür. Bir Hristiyan teoloğu olan Sell'in de Kur'an'a yaklaşımını Hristiyanlıktaki kutsal metin algısından hareketle oluşturduğu gözlenmektedir. Nitekim yine Sell'in kendisi hadisleri bir *Midraş*¹³⁷ olarak nitelemekten geri durmamıştır.¹³⁸

The Life Of Muhammad adlı bir eser kaleme alan Edward Sell, eserinin önsözünde hadislerin, peygamberin biyografisini yazmakta hem iç dünyasına hem de sosyal yaşantısına dair bizlere çok şey anlatacağını belirtmiştir. Kaynakları arasında İbn Hişam, Taberî, Beyzâvî ve Mes'udî gibi isimleri zikretmiştir. Buharî ve Tirmizî'den de faydalandığını dile getirmiştir. Ayrıca eserinde sık sık William Muir ve Margoliouth'tan yararlandığını dile getirir.¹³⁹

---

¹³⁶ Edward Sell, *The Historical Development Of The Quran*, Madras: S.P.C.K. Press, 1905, s. 2.

¹³⁷ Midraş: Rabbani gelenekte Tevrat'ın dört yorum metodundan birisidir. Midraş, Kutsal yazıların manasını açıklamak, metinden yeni kural ve esaslar çıkartmak, metne müracaatla gerçek dini ve ahlaki doktrinleri tesis etmek amacıyla. Tevrat'ın normatif yorumunun en eski şekli olarak kabul edilir ve manevi değeri açısından Mişna ve Talmud'dan daha üstün tutulur. (Bkz. Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 199.)

¹³⁸ Sell, *The Life Of Muhammad*, s. vi.

¹³⁹ Sell, *The Life Of Muhammad* s. vii.

II. BÖLÜM:
SIR WILLIAM MUIR'İN HAYATI VE SİYER İLMİNE
YAKLAŞIMI

Bu bölümde önce Sir William Muir'in hayatı konu edilecek, daha sonra genel itibariyle siyer ilmine yaklaşımı incelenmeye çalışılacaktır. Muir'in *The Life of Mahomet* adlı eserinde kullandığı metodoloji ve kaynaklara dair eleştirileri incelenecektir. Muir eserinde geniş yer ayırdığı kaynak değerlendirmesiyle kendisinden sonra gelen birçok oryantalisti etkilemiştir. Peygamberin hayatına dair başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere hadisleri ve diğer tarihi rivayetleri ele almış, ilk dönem siyer müelliflerini detaylıca incelemiştir.

A. SIR WILLIAM MUIR'İN HAYATI

Sir William Muir, 27 Nisan 1819'da İskoçya'nın Glasgow şehrinde doğmuş; Glasgow'daki Kilmarnock Academy'de, Haileybury College'de ve Edinburgh Üniversitesi'nde öğrenim görmüştür. 1837'den itibaren otuz dokuz yıl süreyle Hindistan'da İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin çeşitli yönetim kademelerinde bulunmuştur. 1837'de *Bengal Civil Service* adlı İngiliz yönetim yapılanmasına girmiştir. Kuzey Batı Hükümeti sekreterliği görevini yapmış ve Agra defterdarlığında çalışmıştır. 1857 sipahi ayaklanmasında istihbarat biriminden sorumlu olan William Muir, bu ayaklanmada önemli görevler üstlenmiştir. *Agra Correspondence During the Mutiny* adlı eserinde bu ayaklanmayla ilgili anılarına yer vermiştir.¹⁴⁰ 1865 yılında ise Hindistan hükümetinin dışişleri bakanı olmuştur.¹⁴¹

1867 yılında William Muir'e şövalye unvanı verilmiş ve 1868'de Kuzey Batı Eyaletleri Hükümet Vekili olmuştur. 1874'te meclisin mali üyesi olarak atanmış ve 1876'da Londra'da, Hindistan Meclis Üyesi olduktan sonra emekli olmuştur.¹⁴² 1877 yılında *The Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*¹⁴³ adlı kuruluşa katılmış ve 1884 yılında bu kurumun başkanı seçilmiştir.

---

¹⁴⁰ Christine Woodhead, "MUIR, Sir William", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2006, s. 94.

¹⁴¹ Y.a.y. "Muir, Sir W." *Encyclopedia Britannica*, Eleventh Edition, C. XVIII, New York, 1911, s. 958.

¹⁴² Esma Atay, *İlk Dönem İngiliz Oryantalistlerin Kur'an Çalışmaları W.Muir ve D.S. Margoliouth Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, s. 31.

¹⁴³ The Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland; 1824 yılında İngiltere Krallığının Asya'daki kültür, sanat ve toplum incelemeleri için kurduğu bir topluluktur. Kurucusu Sankrist dili çalışmalarıyla ünlü Sir Henry Thomas Colebrooke'dur. The Royal Asiatic Society bünyesinde çeşitli oryantalist yayınlar ve araştırmalar yapılmıştır. (Bkz. <http://royalasiaticsociety.org/about-us/>)

William Muir 1840 yılında Elizabeth Huntly Wemyss ile evlenmiştir. Bu evlilikten beş oğlu, altı kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Oğullarından dördü tıpkı kendisi gibi Hindistan'da görev yapmıştır. Bir oğlu ise Nepal'de çalışmalarda bulunmuştur.¹⁴⁴

Sir William Muir yaşamı boyunca eğitim konularıyla meşgul olmuş bir isimdir. Onun çabalarıyla Allahabad'da bir kolej kurulmuş ve bu kolej onun adıyla tanınır olmuştur. 1885 yılında Edinburgh Üniversitesi'nde Sir Alexander Grant'ın yerine seçilerek yönetici olmuştur. 1903 yılında emekli olana kadar da burada kalmıştır. 2 Temmuz 1905 yılında öldüğünde ilmi çalışmalarından dolayı çeşitli madalyalar ve ödüller almış, kendisine birçok üniversiteden şeref doktoru payesi verilmişti. Edinburgh Üniversitesi'nde de Sir William Muir adına açılmış Arap ve İslam araştırmaları enstitüsü bulunmaktaydı.¹⁴⁵

William Muir'in ihtisas alanı, ağabeyi John Muir gibi Sanskrit Dili ve Edebiyatıdır. John Muir ile birlikte 1862 yılında Edinburgh Üniversitesi'nde Sanskrit Dili ve Edebiyatı kürsüsünü kurmuş ve Kraliçe Victoria'nın Hintçe öğrenmesine yardımcı olmuştur. Fakat William Muir asıl çalışma alanı olarak kendini Arap ve İslam araştırmalarına vermiş, bu alanda ün kazanmıştır. İngiliz Kilisesi'nin dindar bir mensubu olan Muir, Hristiyanlığın tebliğiyle yakından ve aktif bir şekilde ilgilenmiştir. Hristiyan misyoner literatürüne önemli katkılarda bulunan Muir'in Agra'da kaleme aldığı *The Testimony Borne by the Corân to the Jewish and Cristian Scriptures* adlı eseri bu çabalarının bir ürünü olmuştur.¹⁴⁶

Sir William Muir hem Hindistan'daki sömürge idaresinde görev almasıyla, hem de kalan zamanında sömürge faaliyetlerinde kullanılacak din, kültür ve dil çalışmaları yürütmesiyle tam manasıyla bir oryantalisttir. Dindar bir Hristiyan olan Muir, İslam üzerine olan çalışmalarını bir misyoner edasıyla yapmış ve yıkıcı eleştirilerde bulunmak amacıyla hareket etmiştir. İlmi arzuyla değil de, ideolojik bir yönelmeyle ele aldığı için çalışmaları, genellikle İslam'a reddiye ve Hristiyanlığı temize çıkarma mantığında kaleme alınmıştır.

---

¹⁴⁴ Gülbahar Özcan (Abir) , *Sir William Muir'in Kur'an'a Bakışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, s. 6.

¹⁴⁵ Woodhead, a.g.e., s. 94.

¹⁴⁶ Bilal Gökkır, "İngiliz Oryantalist-Misyoner Literatüründe Kur'an ve Peygamber", *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, ed. İsmail Yakıt, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2004, s. 240.

Amacının, Kur'an ve tefsir kaynaklarının Hristiyan vahyini teyit ettiğini kanıtlamak olduğunu ifade etmiştir. Misyoner mantığı ile hareket eden Muir, kendisini İngiliz İmparatorluğu'nun bir neferi addetmiş¹⁴⁷ ve Hindistan'ın birçok bölgesinde Hristiyan eğitimi veren okullar açmıştır.

B. SIR WILLIAM MUIR'İN DİĞER ESERLERİ

Sir William Muir'in, tezimizde detaylıca incelediğimiz *The Life Of Mahomet* adlı eseri dışında birçok çalışması mevcuttur. Özellikle İslam tarihine yönelmiş olan Muir, Hz. Muhammed'in hayatını kaleme aldıktan sonra, Hulefâ-yi Raşidîn dönemi üzerine, Memlûklüler tarihi üzerine ve Kur'an-ı Kerim üzerine çalışmalar yapmıştır. Bunların yanında bir Hristiyan teoloğu olan Muir, Hristiyanlık savunusu için de çeşitli eserler kaleme almıştır.

Muir'in 1883 yılında *Annals of The Early Caliphate* adıyla yayımlanan ve 1892 yılında genişletilmiş olarak *The Caliphate Its Rise, Decline and Fall* adıyla tekrar neşredilen eseri, *The Life of Mahomet* adlı eserinin devamı niteliğindedir. İlk baskısıyla Hz. Ebu Bekir'in halife seçilişinden Kerbela olayına kadar bahsederken¹⁴⁸, sonraki baskısıyla Emevi ve Abbasi dönemlerini de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Kendisine kaynak olarak Gustaw Weil'in *Geschichte Der Chalifen* adlı eserini ve Taberî ile İbn Esîr'i almıştır.¹⁴⁹

Mahomet and Islam a Sketch of The Prophets Life From Original Sources and A Brief Outline of His Religion adlı eseri ise tezimize konu edindiğimiz *The Life Of Mahomet* adlı eserin kısaltılmış bir baskısıdır. 1887 yılında yayımlanmıştır.¹⁵⁰

1855 yılında yayımlanan *The Testimony Borne By The Corân to The Jewish and Christian Scriptures* adlı eserini 1878 yılında *The Corân Its Composition and Teaching and The Testimony It Bears to The Holy Scriptures* adıyla genişletip tekrar yayımlamıştır.

---

¹⁴⁷ Bennet, a.g.e, s. 111.

¹⁴⁸ Sir William Muir, *Annals of The Early Caliphate*, London: Smit Elder and Co., 1883, s. xix.

¹⁴⁹ Sir William Muir, *The Caliphate Its Rise, Decline and Fall*, London: The Religious Tract Society, 1892, s. v.

¹⁵⁰ Sir William Muir, *Mahomet and Islam a Sketch of The Prophets Life From Original Sources and A Brief Outline of His Religion*, London: The Religious Tract Society, 1887, s. 5.

Bu eserinde de Gustav Weil'den çokça faydalandığını dile getirmiştir.¹⁵¹ Muir bu eserinde Kur'an'ın kaynağının Yahudi ve Hristiyan kutsal kitapları olduğunu fikrini kanıtlamaya çalışmıştır.¹⁵²

The Mameluke or Slave Dynasty of Egypt 1260 - 1517 adlı eseri ise 1896 yılında Londra'da yayımlanmıştır. Bu eserin başlangıcında Haçlılar'dan bahsettikten sonra Mısır hakkında bilgiler sunmuş ve Eyyubi devletini ele almıştır. Daha sonra Sultan Baybars'tan, Yavuz Sultan Selim'e kadar hüküm süren Memlûklüler'i konu edinmiştir. Eserinde temel kaynak olarak Gustaw Weil'in *Geschichte Der Chalifen* adlı eserini göstermiş ve Ebü'l-Fidâ, Nüveyrî, İbn Battûta, Makrîzî, Ebü'l-Mehâsin ve İbn İyâs'tan faydalandığını belirtmiştir.¹⁵³

Muir 1882 yılında *The Apology Al Kindi, In Defence of Cristianity Against Islam* adlı bir çalışma yayımlamıştır. Bu eser aslında Abdulmesih b. İshak el-Kindî'nin Halife Me'mûn ile İslam hakkında yaptığı tartışma ve münazaralardan oluşmaktadır. Bu eserin yazmaları Turkish Mission Aid Society tarafından Türkiye'den temin edilmiştir.¹⁵⁴ Bu kitap uzun yıllar Müslümanlarla tartışan misyonerlerin en temel kitaplarından birisi olmuştur.¹⁵⁵

Muir 1897 yılında içinde beş¹⁵⁶ ayrı makale bulunan bir eser daha kaleme almıştır. *The Mohammedan Controversy and Other Indian Articles* adıyla yayımlanan bu eserin ilk makalesinde Hristiyan münazaracıların çalışmaları tanıtılmış ve değerlendirilmiştir. İkinci makalede ise Hz. Muhammed'in hayatını yazan Batılı ve yerli yazarların kitapları tanıtılmıştır. Üçüncü makale Aloys Sprenger'in sünnet görüşü ile Kur'an tefsirleri konusuna ayrılmıştır. Son makale ise kilise ayinlerinde kullanılmak üzere çeşitli dualar

---

¹⁵¹ Sir William Muir, *The Corân Its Composition and Teaching and The Testimony It Bears to The Holy Scriptures*, London: Society For Promoting Cristian Knowledge, 1878, s. 3.

¹⁵² Christine Woodhead, "MUIR, Sir William", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2006, s. 94.

¹⁵³ Sir William Muir, *The Mameluke or Slave Dynasty of Egypt 1260 - 1517*, London: Smit Elder and Co., 1896, s. x.

¹⁵⁴ Sir William Muir, *The Apology Al Kindi, In Defence of Cristianity Against Islam*, London: Smit Elder and Co., 1882, s. v.

¹⁵⁵ Abdülhamit Birişik, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'an*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2004, s. 106.

¹⁵⁶ Abdülhamit Birişik'in *Oryantalist Misyonerler ve Kur'an* adlı kitabının 106. sayfasında, eserde dört makale olduğu söylenmiştir. Fakat eseri incelediğimizde beş makale bulunduğunu gördük. Hocamızın *The Indian Liturgy* adlı eseri, İslam ile ilgili olmadığı için zikretme ihtiyacı duymadığını tespit ettik. (Bkz. Sir William Muir, *The Mohammedan Controversy and Other Indian Articles*, Edinburgh: T & T Clark, 1897, s. vi.)

ve Zebur kitabı üzerinde durulan bir metindir. Muir'in bu eseri muhtelif konularla ilgili bir derleme mahiyeti taşımaktadır.¹⁵⁷

Sir William Muir'in 1891 yılında J. Murray Mitchell ile birlikte yazdığı *Two Old Faiths Essays on The Religions of The Hindus and The Mohammedans* adlı bir eseri vardır. Hindu ve İslam dinlerini iki ayrı bölümde kısaca ele alan bir kitaptır. Eserde bu iki dini çeşitli yönlerden aktarmaya çalışmış ve Hristiyanlıkla kıyaslamışlardır.¹⁵⁸

Ayrıca Muir, W. St. Clair-Tisdall'ın *The Sources of Islam a Persian Treatise* adlı eserini kısaltmış ve tercüme etmiştir.¹⁵⁹ 1902 yılında yayımladığı *Records of The Intelligence Department of The North West Provinces Of India* adlı eseri ise görevli bulunduğu Hindistan Kuzey Batı Vilayeti'nin istihbarat departmanının kayıtlarına dair bir eserdir. 1857 yılında gerçekleşen isyan ile ilgili çeşitli mektup, bilgi ve yorumları kaleme almıştır.¹⁶⁰

C. SIR WILLIAM MUIR'İN METODOLOJİSİ

1. Sir William Muir'in *The Life Of Mahomet* Adlı Eserinin Oryantalist Literatürdeki Yeri ve Genel Olarak Siyer Yazımına Yaklaşımı

Sir William Muir tam adı *The Life Of Mahomet With Introductory Chapters On The Orjinal Sources For The Biography Of Mahomet, And On The Pre-İslamite History Of Arabia* olan eseriyle, Batı'da kendi zamanına kadar yazılmış en kapsamlı Hz. Muhammed biyografilerinden birini kaleme almıştır. Bu eser Muir'in kitabının önsözünde belirttiği üzere, özellikle Arapça kaynakları kullanması ile önemli bir yere sahip olmuştur. Eserinin orijinal kaynaklara dayandığını iddia eden Muir'e göre İngilizce literatürde bu özelliklere sahip başka bir çalışma bulunmamaktadır.¹⁶¹

Muir'in eseri kendisinden sonra gelen araştırmacıların sık sık referans gösterdiği bir çalışma olmuştur. 19. yüzyılda artık Batılı tarihçiler de Hz. Muhammed'in hayatını konu edinen eserlerin orijinal kaynaklara dayanmadığı, çalışmalarda oryantalist

¹⁵⁷ Birişık, a.g.e., s. 106.

¹⁵⁸ Sir William Muir, J. Murray Mitchell, *Two Old Faiths Essays on The Religions of The Hindus and The Mohammedans*, New York: Chautauqua Press, 1891, s. 3.

¹⁵⁹ Eserin künye bilgileri için bakınız: <https://catalog.princeton.edu/catalog/SCSB-4937859>

¹⁶⁰ Sir William Muir, *Records of The Intelligence Department of The North West Provinces Of India*, Edinburgh: T & T Clark, 1902, s. v.

¹⁶¹ Sir William Muir, *The Life Of Mahomet*, C. 1, London: Smit Elder and Co., 1861, s. iv.

metinlerin referansı ile yetinildiği teşhisini koymuşlardır. Orta Çağ polemikleri ve kini ile hareket eden geleneksel oryantalist tavrı sorgulamaya, hatta suçlamaya başlamışlardır. Muir'in ve yine aynı dönemlerde Alman oryantalistlerin orijinal kaynaklara dayanarak yazmaya çalıştıkları biyografiler bu yaklaşımların ürünü olmuşlardır. Fakat her ne kadar temel kaynaklara dayanma gayreti ve iddiasında olsalar da yapılan bu ilk çalışmaların da birer misyoner edasıyla yazıldığı ve objektiflikten uzak olduğu gözlemlenmektedir.¹⁶²

Muir çalışmasında gerçekleri ortaya koyduğunu iddia ederek, Müslümanlara Hz. Muhammed'in övgüye layık bir insan olmadığı fikrini benimsetmek istemiştir. Muir çalışmalarını misyonerlik şevki ile oluştururken evanjelist¹⁶³ fikirleri de eserinin yazılmasında önemli bir yere sahip olmuştur.¹⁶⁴

Muir'in bakış açısına göre tek kurtuluş yolu Hristiyanlığın vaz ettiği inanç ve düşüncülerden ibaretti. Dolayısıyla İslam dini geçerli bir din, Hz. Muhammed de hakikati takdim eden bir peygamber olamazdı. Muir'in dünya görüşü bu bakımdan klasik ortaçağ Hristiyan yaklaşımının özelliklerini barındırmaktadır. 19. yüzyılın sömürgeci anlayışı ve Avrupa'nın üstünlüğü üzerine kurulan oryantalist yaklaşım Muir'de kendisini çok açık bir şekilde göstermektedir. Muir bir bakıma İngiliz İmparatorluğunun gönüllü bir hizmetçisidir ve yaptığı çalışmalarda bunu açıkça hissettirir. Ona göre İslam medeniyeti hala yerinde sayarken, Hristiyan toplumları özgürlükte, felsefede, bilimde ve sanatta ilerlemeye devam etmektedir. Hatta denilebilir ki, kendisinin ve Hindistan'da bulunan diğer İngilizlerin görevinin, Hintlileri içinde bulundukları bu durağan ve kötü durumdan kurtarmak olduğunu düşünmekteydi.¹⁶⁵

Sir William Muir'in yaklaşımında İslam manevi olan ile seküler olanı birbirine karıştırmış, gerçek özgürlüğü kavrayamamış, mutlak bir monarşi ile kanunsuz askeri düzen arasında orta bir yol bulamamış bir sistemdi. Onun düşüncesine göre İslam medeniyeti aile hayatına nüfuz edemediğinden dolayı geride ve durağan kalmaya mahkumdu. Muir, İslam içerisinde ilk bakışta görülebilecek çeşitli doğruların ve

---

¹⁶² Buaben, a.g.e., s. 21.

¹⁶³ Evanjelizm; kavram olarak İncil öğretilerini yayma faaliyetleri veya bu faaliyetler üzerine teolojik düşünceler anlamına gelir. Evanjelistlerin amacı İncili dünya üzerinde yaymak ve olabildiğince alanını genişletmektir. (Bkz. Şener Faruk Bedir, "Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, Sayı 6, 2013, s. 75.)

¹⁶⁴ Bennet, a.g.e., s. 111.

¹⁶⁵ Bennet, a.g.e., s. 112.

gerçekliklerin ise derin incelediğinde başka kültür, medeniyet ve dinlerden alınmış olduğu fark edileceği yorumunu yapmıştır. Muir, Muhammed'in kılıcı ve Kur'an; özgürlüğün, medeniyetin ve dünyanın gerçeklerinin en büyük ve inatçı düşmanlarıdır diyerek İslam'a genel bakışını özetlemiştir.¹⁶⁶

Muir'e göre Kur'an, Hz. Muhammed'in yapmak istediklerini ve düşüncelerini temel alan ve kendi sözlerinden oluşan bir kitaptı. Bu yüzden Hz. Muhammed'in biyografisi için önemliydi. Ayrıca peygamberin sünnetinin de İslam'ın pratiğe dökülüşünde önemli bir yeri olduğunun farkındaydı. Bunların yanında erken dönem siyer kaynaklarını da önemseyen ve inceleyen Muir, o zamana kadar yazılmış en kapsamlı İngilizce eseri meydana getirmiş oldu.¹⁶⁷

Muir *The Life of Mahomet* adlı eserinin girişinde İslam'ı ele alırken Herkül efsanelerinden İlyada destanına, Roma efsanelerinden Troya kahramanlık öykülerine kadar çeşitli örnekler verir ve İslam'ın da bu öykü ve hikâyelerle benzer yanlarının olduğunu söyler. Ona göre İslam, miraç mucizesi ve Hz. Muhammed'in kalbinin yıkanması gibi anlatımlarla mitolojik bir karakter arz ederken, aynı zamanda şifahi yolla sürdürülen bir geleneğe ve ayrıca çağdaş kaynaklarca tutulan kayıtlarla da tarihi bir hüviyete sahiptir.¹⁶⁸

Batıda yapılmış Hz. Muhammed çalışmalarını araştıran Clinton Bennet, Muir'in Mekke dönemindeki Hz. Muhammed ile Medine dönemindeki arasında bir ayrım yaptığını söylemiştir. Buna göre Hz. Muhammed Mekke döneminde gerçeğin peşinde samimi bir insan görünümündeyken, Medine döneminde hırs, açgözlülük ve şehvet gibi kötülüklerle dolu bir insan haline gelmişti. Bu fikirle hareket eden Muir, Hz. Muhammed'e dair incelediği her konuda onu, cinselliğe olan düşkünlük ve şiddet kavramları ile ele almaya çalışmıştır.¹⁶⁹

Muir'in eserinin yayımlandığı ilk yıllarda, kendisinin de bağlı bulunduğu *The Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* adlı kuruluşun çıkarttığı dergide dahi uzlaşmaz ve antipatik bir dil kullandığı dile getirilmiştir. Yine aynı dergide yer alan

---

¹⁶⁶ Albert Hourani, "İslam and The Philosophers of History", *Middle Eastern Studies*, No. 3, Vol. 3, y.y., 1967, s. 222.

¹⁶⁷ Bennet, a.g.e., s. 111.

¹⁶⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. ii.

¹⁶⁹ Bennet, a.g.e., s. 113.

makalede bu durumun Müslüman olanlarca hoş karşılanmayacağı belirtilmiştir.¹⁷⁰ Bu da bizlere *The Life of Mahomet* eserinde, Muir'in ele aldığı konuları saldırgan ve objektiflikten uzak bir şekilde işlediğini göstermektedir. Kendisi gibi düşünen insanların bulunduğu ve sömürge faaliyetlerini desteklemek için oluşturulmuş bir kuruluşun yayınında bile buna dair işaretler bulmak mümkündür.

2. Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Kaynakları İncelemesi ve Getirdiği Tenkitler

Muir eserinin giriş bölümünde Hz. Muhammed'in hayatına dair kaynakları ve ana materyalleri etraflıca kritik etmiştir. Erken dönem siyer çalışmalarındaki efsane, gelenek ve tarihi kayıtları üç kol şeklinde ayırmıştır. Muir'e göre ilk dönem çalışmaları coşkulu ozanlarca yazılmıştır. Yine bu çalışmaların yapıldığı zamanlardaki siyasi ve sosyal ortam bu eserleri önemli ölçüde etkilemiştir. Eserler, şifahi olarak aktarılan haberlerin bu ortamdan etkilenmesi dolayısıyla çarpıtılmıştır.¹⁷¹

Muir'e göre Abbasiler döneminde, özellikle de hicri 198-218 yılları arasında Halife Me'mun döneminde var olan teolojik problemler; Vâkıdî, İbn Hişam ve Medâinî gibi üç büyük tarihçinin döneminde vuku bulmuştur. Ayrıca önemli siyer kaynaklarından birinin yazarı olan İbn İshâk da ilk iki Abbasi halifesi döneminde yaşamıştır. Bu durum ise Muir için büyük tarihçilerin eserlerinin, siyasi durumdan etkilenmiş olacaklarını göstermektedir. Böylece Muir ele alacağı herhangi bir bilgi ve materyali baştan şüpheli kabul etmek için büyük bir koz elde etmiştir.¹⁷²

Kaynaklara getirdiği eleştirilerde ilginç bir yaklaşımı kendine şiar edinen Muir, Hz. Muhammed hakkındaki haberlerden yergi içerenlerinin gerçek, övgü içerenlerin ise yalan haber olacağı ön kabulüyle hareket etmektedir. Yergi içeren haberler doğru olmasaydı zaten bugüne kadar gelemezdi yorumunu yapmıştır. Ona göre diğer haberler ise büyük çoğunlukla uydurulmuştur. Böyle bir önyargıyla hareket eden müellifin eserinde gerçek Hz. Muhammed'i anlatma iddiası da havada kalmaktadır. Böylelikle

---

¹⁷⁰ C. J. Lyall, "Sir William Muir", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, Oct., 1905, s. 877.

¹⁷¹ Buaben, a.g.e., s. 23.

¹⁷² Buaben, a.g.e., s. 24.

büyük bir siyer malzemesini kenara atmaktadır. Bu yaklaşıma benzer tutumlar Sprenger, Grimme, Weil ve Goldziher tarafından da sıklıkla dile getirilmiştir.¹⁷³

Muir'in bu yaklaşımı, katı bir şüphecilik üzerine kurulu olan klasik batı tarihselciliğini örnek almaktadır. Bu yaklaşım tarzı ise özellikle dinler söz konusu olduğunda bilenen gerçeklerin üzerini örtmekten öteye geçememektedir. Bu metotla çalışılmakta olan dinin esas fikirleri ve yapısının üstü örtülmeye çalışılmıştır. Tıpkı Tarihsel İsa çalışmalarında olduğu gibi metot, ele alınan dini ve onun peygamberini daha iyi anlayabilmek için değil, adeta gerçekleri yok saymak için kullanmaya yatkındır. Nitekim Hamilton Gibb İslam'ın kendine özgü bir yapısı olduğunu ve onu kendi penceresinden bakarak, kendi prensiplerinden yola çıkarak anlamaya çalışmanın gerektiğini dile getirmiştir.¹⁷⁴

a. Kur'an'a Yaklaşımı

Muir, Hz. Muhammed'in hayatını ele alırken elinde iki önemli hazine olduğunu söylemiştir. Ona göre bunlardan birisi Kur'an-ı Kerim, diğeri de hadistir¹⁷⁵. Bunları değerli kılan ise ilk iki yüzyıla dair kaynaklar olmalarıdır. Muir tarafından bu iki büyük kaynağın yanına, daha küçük çaplı değere sahip de olsalar, döneme dair çeşitli dokümanlar ve Arap şiiri de konulur.¹⁷⁶

Muir eserinin ilk kısımlarında, İslam öğretisinde Kur'an'ın tutarlı bir metin olduğunu ve Cebrail tarafından Hz. Muhammed'e getirilen emirlerden müteşekkil olarak sunulduğunu belirtmiştir. Fakat bu görüşe katılmadığını dile getirir. Ona göre Kur'an'da bulunan her söz bizzat yaratıcıya ait değildir. Hz. Muhammed vefat ettikten sonra Müslümanlar tarafından, Kur'an'da geçen her ifadenin ilahi olduğu fikri dayatılmıştır. Muir özellikle *قَالَ اللَّهُ* ifadesinin geçtiği ayetlerin ilahi olabileceği, diğer ayetlerin ayrı tutulması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁷⁷

Gustav Weil'in görüşü olan, Hz. Muhammed'in Kur'an'ın bazı kısımlarını bizzat kendisinin yok ettiği fikrini eleştiren Muir, vahiylerin Hz. Muhammed tarafından yanında

---

¹⁷³ Buaben, a.g.e., s. 24.

¹⁷⁴ Bauben, a.g.e., s. 26.

¹⁷⁵ Muir eserinde kullandığı "tradition" kavramını bazen Kur'an dışında kalan rivayerlerin tümü anlamında, bazen de hadis kavramını ifade etmek için kullanmıştır. Biz eser boyunca kullandığı bu kavramı anlam akışına göre bazen gelenek bazen de hadis şeklinde anlamlandırarak kullandık.

¹⁷⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. ii.

¹⁷⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. iii.

bulunan katiplerce yazıldığını ifade eder. Ayrıca Arap hafızasının olağanüstü yetkinliğini göz önünde bulundurarak Kur'an'ın bir kısmının kaybedildiği fikrine karşı çıkar. Bununla beraber bugün orijinal malzemenin mevcut olmadığını da söyler. Kur'an'ın peygamber hayatta iken sistematik bir şekilde düzenlenmediğini iddia eder.¹⁷⁸ Daha sonra Muir buradan yola çıkarak elimizdeki Kur'an nüshasını kendince düzenlemeye kalkışacaktır.

Hiz. Muhammed'in kendi iddialarını desteklemek için Yahudi ve Hristiyan kutsal kitaplarına başvurup, buradan edindiği kıssa ve hikâyelerle kendi doktrinlerini destekleyebildiğini iddia etmiştir. Yaratılış ve Hiz. Adem'in cennetten çıkartılışı, Hiz. Davut, Hiz. Süleyman ve Hiz. İbrahim'in hikâyeleri gibi birçok kıssanın Kitab-ı Mukaddes'ten alındığını iddia eden Muir'e göre bu kıssaların bazen tamamı kelimesi kelimesine bazen de bir kısmı yerel unsurlarla zenginleştirilerek Kur'an'a alınmıştır.¹⁷⁹

The Corân Its Composition and Teaching and the Testimony It Bears to The Holy Scriptures adlı eserinde, Kureyş müşrikleri tarafından Hiz. Muhammed'in Kur'an'da uydurma ve intihallerde bulunduğu dolayısıyla suçlandığını belirtir. Furkan Suresi 4. ve 5. ayetlerde de bu konuyla ilgili olarak, Kur'an karşısında aciz kalan Mekkeli müşriklerin, Kur'an ayetlerini Hiz. Muhammed'in Ehl-i Kitap'tan birtakım kimselerden yardım alarak uydurduğu iddiasında bulundukları anlatılır. Furkan Suresi 6. ayette Kur'an'ın Allah tarafından indirilmiş olduğu ifade edilerek müşriklerin iddialarına cevap verilmiştir.¹⁸⁰ Muir bu olayı müşriklerin iddiaları üzerinden Kur'an'ın uydurulmuş bir kitap olduğuna kanıt olarak görmüştür.¹⁸¹

Hiz. Muhammed'in ilk vahyi aldığı Hira mağarasını ve ilk vahyin nasıl gerçekleştiğini de ele alan Muir'e göre; otuz beş yaşlarına geldiğinde yaşadığı toplumun karanlıklar içerisindeki haliyle ilgili düşüncelere dalan Hiz. Muhammed sık sık yalnızlığı tercih ediyor ve Hira mağarasında inzivaya çekiliyordu. İnziva anlarında bazen halüsinasyon gören, sara krizlerine benzer krizler geçiren Hiz. Muhammed, kendisini kurtarıcı olduğuna inandırmış ve emir getiren bir melek gördüğünü sanmıştır. Muir, Hiz.

---

¹⁷⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. iv.

¹⁷⁹ Atay, a.g.e., s. 38.

¹⁸⁰ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. IV, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 109.

¹⁸¹ Sir William Muir, *The Corân Its Composition and Teaching and The Testimony It Bears to The Holy Scriptures*, London: Wyman and Sons Printers, 1878, s. 16.

Muhammed'in, insanları iyiye yöneltecek bir role bürünmek isteği ile hareket ettiğini ve gerçek bir peygamber olmadığını ifade etmiştir.¹⁸²

Kur'an'ın çoğaltılması ve düzeni hususunda da eleştiriler getiren Muir, Hz. Muhammed zamanında sistematik bir düzenlemenin yapılmadığını eseri boyunca çokça dile getirir. Bununla beraber gelen ayetlerin vahiy katiplerince hemen kayıt altına alındığını ve ezber noktasında yetenekli olan Arap toplumunca ezberlenmiş olabileceğini söylemiştir. Kur'an'ın son şekline ait bir nüshanın peygamber zamanında bulunmadığını söyleyerek sonradan toplanmış bir metnin sorunlu bir metin olacağını ima etmiştir. Ayrıca orijinal malzemelerden oluştuğunu kabul etsek dahi bugün böyle bir malzemenin varlığından ve kesin kanıtlarından bahsetmemizin mümkün olamayacağını belirtir.¹⁸³

Kur'an'ın toplanma aşamasıyla ilgili ciddi bir eleştirisi olmayan Muir'e göre Hz. Zeyd tarafından bir araya getirilen metin herkes tarafından benimsenmiş ve güvenilir kabul edilmişti.¹⁸⁴ Vahiy katiplerince kayıt altına alınan malzemenin elde bulunmaması hususunda da Hz. Muhammed'in Arap hafızasının mucizevi kabiliyetine güvendiği için saklama ihtiyacı duymadığı açıklamasını getirmiştir. Kaydedilen ayetler de muhtemelen yazan katiplerde kalmış yahut peygamber eşlerinin yanında korunmuş olabilir, demiş fakat Hz. Muhammed vefat ettiğinde bu malzemenin toplanıp saklandığı bir yerin olmadığı ve bu sebeple de varlıklarının da şüpheli olduğu yorumunu yapmıştır.¹⁸⁵

Kur'an-ı Kerim'in farklı kıraatlerde okunması hususu üzerinde duran Muir, Hz. Osman zamanında gerçekleştirilen Kur'an'ın çoğaltılması işlemini problemli görmüştür. Ona göre farklı varyasyonların bulunması Müslümanlar arasında bir skandala neden olmuştur. Müslümanlarca kabul edilen, vahyin bizzat Allah tarafından korunmuş olduğu düşüncesinin de bu skandalı örtmeye yaradığını söylemiştir. Muir'e göre Hz. Muhammed de karşılaştığı güçlükleri Kur'an'a ve dolayısı ile Allah'a dayandırıp dokunulmaz kılmış ve böylece eleştirilerden kaçabilmiştir.¹⁸⁶

Muir, Kur'an'ın Hz. Osman'dan bugüne kadar aynı metin olarak kaldığını kabul eder. Hz. Osman zamanında çıkan kargaşa dönemlerinde bile bütün hiziplerce aynı

---

¹⁸² Atay, a.g.e., s. 41.

¹⁸³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. iii.

¹⁸⁴ Muir, *The Corân*, s. 40.

¹⁸⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. v.

¹⁸⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xiv.

metnin kabul edildiğini de söylemekten geri durmaz. Hatta yirmi yüzyıl boyunca bu denli saf kalabilmiş bir başka metnin de bulunmadığını söylemiştir.¹⁸⁷

Gustav Weil'in, Hz. Ebu Bekir zamanında derlenen metinde surelerin yerleri ile ilgili bir düzen bulunmadığı ve Hz. Osman zamanında bu dizaynın yapıldığı şeklindeki görüşlerine atıfta bulunmuştur. Fakat Muir Hz. Ebu Bekir'in de böyle bir düzenleme yapmış olabileceğini düşünür. Ayrıca Şia'nın dile getirdiği, Hz. Ali'ye dair bazı sure ve ayetlerin dışarıda bırakıldığı fikrini de eleştirir. Böyle bir olay yaşanmış olsa toplumsal kargaşanın ortaya çıktığı o zamanlarda bu iddia Hz. Ali ve taraftarlarınca muhakkak dile getirilirdi, demiştir.¹⁸⁸ Muir ayetlerin yerleri ile ilgili değil, sure sıralaması yönünden bir eksikliği dile getirir. Bu durum da esasında peyderpey inen vahye bir halel getirmemektedir. Fakat Muir'in surelerin düzeni ile ilgili getirdiği eleştiri ve düzenleme fikirleri muhtemelen Hristiyan kutsal kitaplarında alışık olduğu tarzın dışında bir metin ile karşılaştığından kaynaklanmaktadır. Tarihi eleştirel yöntem İnciller'e uygulandığında çok büyük yankılar uyandırmıştı. Çünkü yöntemin uygulandığı metin adeta bir tarih kitabıydı. Bu metodu Kur'an-ı Kerim'e uygulamak isteyen Muir çok farklı bir metinle karşılaşmış ve metodolojisini kurarken metnin düzensiz olduğu fikri ile kurmaya kalkmıştır. Aksi taktirde uygulamak istediği metodoloji aciz kalacaktır.

Weil'e ait olan, Hz. Ebu Bekir'in gizlice Hz. Zeyd ile yahut diğer vahiy kâtipleriyle anlaşarak Kur'an'a müdahalede bulunduğu iddiasını da reddeden Muir, Hz. Ebu Bekir'in ve peygamberin yakınında bulunan samimi Müslümanların böyle bir şeyi yapmış olamayacağını belirtmiştir. Ayrıca Hz. Ebu Bekir'in yaptığı derlemenin, peygamberin ölümünden hemen iki yıl sonra olduğu ve dolayısıyla insanların zihninden silinmediği için değiştirmenin mümkün olmadığını söylemiştir.¹⁸⁹

Muir, Kur'an-ı Kerim'de bazı değişikliklerin bizzat Hz. Muhammed'in eli ile, yeni gelişen şartları lehine çevirmek için uygulanmış olabileceğini iddia etmiştir. Bazı pasajlarda ifadeler Hz. Muhammed'in ağzından değil de Allah'ın ifadesi olarak değiştirilmiş olabileceğini iddia eder.¹⁹⁰ Yine Muir'e göre Hz. Muhammed'in uygun olmadığı kanaatine vardığı kimi pasajlar insanlara açıklanmadan değiştirilmiş yahut iptal

---

¹⁸⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xvi.

¹⁸⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xvii.

¹⁸⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xx.

¹⁹⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xxv.

edilmiştir. Ona göre sahabelerin adeta gözleri kör olmuş ve Peygamberin kendi arzusu için Kur'an'a kattığı şeyleri de Allah'ın sözleri olarak görmüşlerdir.¹⁹¹ Muir'in bu düşüncesini tamamen kendi faraziyatının bir ürünü olarak görmek gerekir. Çünkü bunları destekleyecek bir kanıttan mahrum olduğu gibi peygamberin kimseye bahsetmeden kendisine gelen vahiyleri değiştirmiş olduğu fikri, Muir'in tamamen önyargıyla hareket ettiğini göstermektedir. Nesih konusunu tam anlayamayan Muir, neshedilen ayetler üzerinden bu yorumu yapmaya kalkışmıştır.

Muir, Kur'an'ın toplanma aşamasında istenmeyen ihmallerin ve eksikliklerin olabileceğini söyler. Fakat bunlara rağmen Kur'an'ın Hz. Muhammed'in karakterini ve eylemlerini gösteren paha biçilemez bir kaynak olduğunu belirtir. *The Life Of Mahomet* adlı eserinin Kur'an ile ilgili kritiğinin sonuç bölümünde Von Hammer'ın "Müslümanlar tanrı sözü olduğuna inansa da bu elimizde tuttuğumuz Kur'an Hz. Muhammed'in sözleridir" cümlesini alıntılararak bu fikirde olduğunu beyan etmiştir.

Muir esasında Kur'an'ın kayıt altına alınması, çoğaltılması ve otantikliği ile ilgili uzun ve ciddi itirazlarda bulunmazken kendince daha köklü bir reddiyeye zemin oluşturmaktadır. Muir'e göre vahiyler geldiğinde titizlikle kayıt altına alınmış olsa bile, bu durum Kur'an'ın gerçekliğine bir katkıda bulunmayacaktır. Çünkü ona göre bizzat vahyin gelişi sahtedir, ayetler ilahi değil, Hz. Muhammed'in uydurmasıdır. Muir kendi eserinde kimi açılardan Kur'an'ın bazen cüzi bir kısmını ilahi kabul ederken (müelleifin *قَالَ اللَّهُ* ifadesinin geçtiği ayetlerin ilahi olabileceği fikri gibi), bazen de Hz. Muhammed'in sara krizi geçirdiğini söyleyerek vahiy süreçlerini tümünden reddedebilmektedir. Eserinde bu çelişkiler açıkça görülebilmektedir.

b. Hadislere Yaklaşımı

Kaynaklarını Kur'an ve gelenek¹⁹² olarak ikili bir tasnifle sunan Sir William Muir, hadisleri de gelenek kısmında ele alır. Ona göre geleneğin büyük bir kısmı tamamen şifahi olarak aktarılmıştır ve bu durum da sıhhat konusunda güvenilmezlik arz etmektedir. Ayrıca Muir'e göre Hz. Muhammed'e doğa üstü güçlerin bahşedildiği düşüncesi Müslümanlar tarafından bilinçsizce atfedilmiş ve zihin süreçlerinden geçirilmeden kabul

¹⁹¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xxiv.

¹⁹² Muir'in eserinin bu bölümünde *tradition* kelimesi ile kastettiği mananın eserin genelinde kullandığı hadis anlamından daha geniş olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü bu kısımda bahsettiği kelime sadece hadisleri değil döneme ait şifahi bütün rivayet ve haberleri de içine alan bir anlamı içermektedir.

edilmiştir. Gelenek kısmında ele aldığı malzemeleri -ki hadisler de bunun içerisinde- süslü anlatımlarla örülmüş gerçekdışı aktarımlar olarak kabul etmiştir.¹⁹³

Ashabın Hz. Muhammed'e olan bağlılıklarını ve hürmetini gerçeklerden bir sapma olarak telakki eden Muir, peygamber vefat ettiğinde hadisleri aktaranların hala genç olduğunu söylemiştir. Burada muhtemelen Enes b. Malik gibi genç yaşta Hz. Muhammed'in yanında bulunan sahabeleri kastetmektedir. Ayrıca hadislerin şifahi olarak aktarılmasında rol oynayanların birçoğu da peygamberi görememişti iddiasında bulunur. Ashabın peygambere olan düşkünlüğünün doğal ve normal olmadığını belirtir.¹⁹⁴ Muir'in hadislerle ilgili kritiğe geçmeden önce bunları belirtmesi tıpkı Kur'an-ı Kerim kritiğinde yaptığı gibi daha konuyu ele almadan kendi düşüncelerine dair bir ön dayanak oluşturma gayretidir. Böylece ashabin, peygamberi haksız ve aşırı yücelttiğini, dolayısı ile bu durumun hadislerin aktarılması sürecinde gerçekleri çarpıtmış olacağını öne sürebilecektir.

Muir'e göre yeni coğrafyaların fethedilmiş olması, kalabalık şehirler ve yeni kültür öğeleri ile birlikte, erken dönemde toplumsal hayattaki basit çözümler yeterli gelmemeye başlamıştı. Hz. Muhammed döneminde yeni bir durum ortaya çıktığında, bizzat peygamber buna müdahale etmiş ve hükme bağlayabilmiştir. Fakat peygamber sonrası, Kur'an'ın yetersiz geldiği konularda hüküm verecek bir kaynağa ihtiyaç duyuldu. Muir, hadislerin bu ihtiyaç sonucu değerlendirilmiş ve önemli bir kaynak olarak kabul edilmiş olduğunu söylemiştir. Ayrıca peygamberin kendisini asla yanılmaz olarak nitelemediğini fakat vefatından sonra onun söylediği her söz ve davranışın şaşmaz doğrular olarak kabul edildiğini öne sürmüştür.¹⁹⁵

Tabi'un döneminde birçok insanın hayatını hadisleri toplamaya adanmış ve bunun için şehir şehir, kabile kabile dolaştığını ifade etmiştir. Fakat bu hadis toplama işinin Hz. Muhammed'e gözü kör bir bağlılıkla yapıldığını iddia eder. Böylece hayranlıkla hareket eden bu insanların, anlatıları kendi kafalarındaki yanılmaz ve yüce peygamber tasavvuru ile düzenleyip kaydettikleri yorumunu yapabilmiştir.¹⁹⁶ Oysa Muir'in bu yaklaşımı tam

---

¹⁹³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xxviii.

¹⁹⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xxix.

¹⁹⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xxxi.

¹⁹⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xxxii.

olarak kendi takındığı tavra örnektir. Çünkü Muir kendi zihnindeki peygamber tasavvuru için ele aldığı konuları istediği gibi çarpıtma yolunu seçmektedir.

Hız. Muhammed'in vefatından yaklaşık yüz yıl sonra Halife Ömer b. Abdulaziz'in rivayetleri toplama hususunda emirler verdiğini belirten Muir, bu emir üzere önemli çalışmaların yapılmış olduğunu belirtmekle birlikte, bugün herhangi bir derleyicinin hicri 2. yüzyıldan öncesine ait otantik kalıntılara sahip olmadığını söylemiştir. Ayrıca Hız. Muhammed'in sözlerinin onun hayatı boyunca yazılmış ve sonrasında saklanılıp çoğaltılmış olabileceğini reddetmediğini, sadece geleneğe dair değindiği hususlardan dolayı ele alınan her kaydın yetersizlik, şüphe ve çelişkiler barındıracağını iddia etmiştir.¹⁹⁷ Ayrıca peygamberin sahabelerine hadisleri kaydetmelerini, yazılanların Kur'an ile karıştırılabileceği düşüncesiyle yasakladığını belirtmiştir. Hız. Muhammed'in hayatında kayıt altına alınmış bir metin olsa bile, bugün elimizde bulunan hadislerin o metinle bağlantılı olduğunu hiçbir surette iddia edemeyiz yorumunu yapmıştır.¹⁹⁸

Muir'e göre Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer zamanında fetihlerle ve yayılma düşüncesiyle meşgul olan Müslümanlar hadislere tarihi değerlerini yok edecek yıpratıcı zararlar vermemişti. Toplumda henüz ayrılıkçı fikirlerin ve hiziplerin doğmamış olması bu durumu sağlamıştır. Hız. Osman döneminde ve onun şehit edilmesiyle devam eden süreçte de her ne kadar siyasi hizipler ortaya çıksa bile, hadislerin Müslümanlarca bozulmadığını söylemiştir. Emeviler döneminin sonlarında başlayan tedvin sürecinde kimi zaman peygambere dair abartılı anlatımlar ve olağanüstülükler atfedilse de hadislerin gerçekliğine önemli ölçüde dikkat edildiğini savunur. Muir eleştirilerinin odağına Abbasileri ve onların döneminde gerçekleştirilen hadis çalışmalarını koymaktadır.¹⁹⁹

Abbasiler döneminde Emeviler'i karalamak ve kendilerini yüceltmek amacıyla rivayetlerin uydurulmuş olduğunu tahmin etmenin zor olmadığını iddia eden Muir, esasında tahmin ve önyargılarla kurulu bir metodoloji kurmaktaydı. Ona göre bu dönem neredeyse Hız. Ali'nin tanrılığına dair yaklaşımların ortaya çıktığı, Kur'an'ın yanlış yorumlandığı ve hadislerin de sahte rivayetlerle ve uydurmalarla ifsat edildiği bir dönemdir. Bütün bunları yaparken de kendilerini eleştirecek ve karşı çıkacak bir grup ve

---

¹⁹⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xxxii.

¹⁹⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xxxv.

¹⁹⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xxxviii.

güç bırakmamışlar, bu yıkıcı faaliyetlerini gizli bir şekilde gerçekleştirmişlerdir. Kimi zaman geniş sınırları olan devletin ücra bir köşesinde, kimi zaman halife tahtının koruyuculuğu altında başkentte bu faaliyetleri gerçekleştirmiş ve böylece eleştirilerden kaçabilmişlerdir.²⁰⁰ Muir'in bu faraziyesi açık bir önyargı ve iftira ile metodolojisini ördüğünü göstermektedir. Çünkü o dönemdeki ulema – devlet ilişkisine baktığımızda devlet görüşü aleyhinde duruş sergileyebilen alimlerin olduğunu görebilmekteyiz. Örneğin Mihne olaylarında Müslüman ilim adamlarına uygulanan baskı buna karşı duruşları hatırlanmalıdır.²⁰¹ Ayrıca hadislerin uydurulması gibi peygamberin bizzat uyarıda bulunduğu meselelerde bu şekilde bir ifsat gerçekleştirmek dönemin yapısı açısından da mümkün gözükmemektedir.

Muir bütün problemin düğümlendiğini iddia ettiği Abbasiler döneminde İbn İshak'ın eserini kaleme aldığını belirtir. İbn İshak'ın, Abbasilerin atalarını yüceltirken Emevilerin atalarını da küçük düşürdüğünü ifade etmiştir. Yine Halife Me'mun zamanında güç kazanan mutezile ekolünden bahsetmiş, bu ekol ile birlikte dinin esaslarının tahrip edildiğini ve ilk dönem siyer müelliflerinin en önemlileri olan Vakıdî, İbn Hişâm ve Medâinî'nin de eserlerini bu dönemde kaleme alındığını söylemiştir. Yine bu dönemde ilk Sünni hadis külliyatlarının yazıldığını belirtmiştir. Gustav Weil'in, bu dönemde yazılan eserlerin olayı siyasi bakış açısının etkisinde kalarak yazıldığı, düşüncesini aktarmıştır. Daha sonra Halife Me'mun döneminde hadis tedvin edenlerin bütün bir İslam coğrafyasını karış karış gezerek peygamberle ilgili her haberi topladığını söyleyen Muir, elde edilen malzemenin ise sözde bir kritiğe tabi tutulduğunu iddia eder. Ona göre bu sözde kritik sürecinden geçip kalan malzeme de hadisleri toplayanların adıyla bir eserde yayımlanır.²⁰² Muir'in "sözde kritiğe tutmak" yakıştırmasını yaptığı cerh ve ta'dil usulü ile o zamanda dünyanın en sistemli ilmi faaliyetlerinden birisi yapılmıştır. Fakat Muir kendi iddialarını ispatlamak için bunu göz ardı etmektedir.²⁰³

Hadis tedvini ile meşgul olan ve bu büyük koleksiyonu bir araya getiren insanların İslam tarihi açısından çok önemli bir iş gerçekleştirdiğini ifade etmekten çekinmemiştir.

---

²⁰⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xxxix.

²⁰¹ Hayrettin Yücesoy, "Mihne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2005, s. 26-27.

²⁰² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xli.

²⁰³ Emin Aşıkkutlu, "Cerh ve Ta'dil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, s. 394.

Fakat Muir’e göre İslam devletinin her bir köşesinden gelen, sayısız kabile ve topluluktan alınan bu büyük bilgi yığını oldukça karışık bir yapıdaydı ve gerçeğini ayırt etmek ise mümkün değildi. Râvilerin üstün çabalarıyla bu malzeme ayırt edilmeye çalışıldı fakat her ne kadar çabalamış olsalar da uydurulmuş rivayetleri önleyememişlerdir.²⁰⁴

Buhari’nin altı yüz bin hadis içerisinde sadece dört bin kadarını almış olmasını dile getirerek uydurma rivayetlerin çokluğuna işaret etmiş ve Avrupalı eleştirmenlerin de bu dört bin kadarının sadece yarısını kabul edebileceğini belirtmiştir. Hadis tedvin edenlerin kullandığı bazı tahlil metotlarının bulunduğunu söyleyen Muir, bununla birlikte neredeyse her yüz hadisten sadece bir tanesinin bu tahlilden geçebildiğini belirtmiştir. Ona göre, hadisler için konu ve içerik ile ilgili tahlilde bulunulmamış, sadece senet rivayeti ön planda tutulmuştur. Avrupalı okurların da bu tahlil yöntemini ciddiye alırlarsa büyük ölçüde aldanmış olacaklarını dile getirmiştir.²⁰⁵ Esasında Muir Batı insanını yücelterek adeta “Doğulular bu yöntemi benimseyebilir fakat siz daha üstün bir medeniyete sahip insanlarsınız, bu metot sizin güvenilir kabul etmeniz için yeterli değildir” demek istemektedir. Muir’i bu bakış açısına iten ise hem kendi medeniyet unsurlarını yaymak için kendini görevli hissetmesinden, hem de eserini kaleme aldığı çağda Doğu toplumlarının büyük bölümünün Avrupalıların sömürgesi altında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile Muir ele aldığı her konuya kendince bu üstün bakış açısıyla bakmaktadır.

Muir’e göre hadis tenkit usulünün senet tenkidinden öteye gidememiş olması, İslam’ın özünde bulunan özgür düşünce karşıtlığından kaynaklanmaktaydı. İslam kendisine bağlı olanları körü körüne bir imana yönlendirmiş ve bu yüzden hadis toplama işinde de gerçek bir tenkit metodu uygulanamamıştır. Muir bu eleştirileriyle birlikte hadis müdevvinlerinin iyi niyetli ve samimi olduklarından şüphe duymaz.²⁰⁶ Böylece Muir hem çalışmasında objektif yaklaşıyormuş görüntüsü vermiş, hem de asıl problemin dinin kendisinde ve özünde olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Hadislerin parçalanmış, anlam olarak diğer hadislerden bağımsız ve değişken halinin basit bir gözden geçirmeyi bile engellediğini söylemiştir. Anlatımlardaki kopukluktan dolayı çoğu hadiste otantik bir yapının tespit edilemeyeceğini savunur.

---

²⁰⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xlii.

²⁰⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xliv.

²⁰⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xlv.

Muir'e göre râvi zincirinin aynı metni olduğu gibi tekrar etmiş görünmesinin, bizlere otantik metnin ilk halinden tedvinine kadar olan süreçte araya katılmış olabilecek ifadelerin tespitini olanaksız kılmaktadır. Ayrıca hadislerin metninin içerisinde bir tahlile gidilmemiş ve kabul edilecekse de reddedilecekse de bir hadis bütün olarak değerlendirilmiştir.²⁰⁷

Muir Kur'an-ı Kerim'in, hadislerin güvenilirliğini ölçmek için elimizdeki önemli kaynak olduğuna vurgu yapar. Ona göre Kur'an kendisiyle hadisleri sorgulayabileceğimiz hakiki ve değerli bir metindir. Hadislerle karşılaştığında tarihi verilerin ve Hz. Muhammed'in hayatına dair genel biyografik anlatıların Kur'an ile uyushuğunu söylemiştir. Muir'e göre peygamberin şahsiyeti, ev hayatı, toplumsal meseleler ve İslam'ın yayılışıyla ilgili verilen bilgilerle ilgili hadislerin büyük oranda gerçeği yansıttığını söyleyebiliriz.²⁰⁸

Muir yine Kur'an ile yaptığını söylediği karşılaştırma sonucunda hadislerde bulunan fakat Kur'an'da rastlayamayacağımız mucize konusunda bir farklılık olduğunu söylemiştir. Kur'an'a göre Hz. Muhammed hayatının hiçbir evresinde bir mucize gerçekleştirmemişken, hadislerde mucizelerin bulunduğunu ifade etmiştir. Bu durum da hadisler Kur'an'ın açık ve sade anlatımına ters düşmektedir.²⁰⁹

Hadislerin içerisindeki tarihi hakikatleri ortaya çıkarmak için kendi yöntemini sunan Muir'e göre hadislere, özellikle metnin içine dair eleştiriler yapılmalıdır. Şimdiye kadar hadislere hep tek taraflı yaklaşılmış ve ayrıca metin tenkidi de yapılmamıştır, Muir asıl büyük problemin tam olarak burada bulunduğunu iddia eder.²¹⁰

Muir'in hadislerin tenkidine dair sunduğu eleştirileri kısaca toparlayacak olursak; tespitleri şu şekildedir. Hz. Muhammed'in peygamberliğe başlayana kadar süren hayatına dair anlatımların kaynağında hep ondan daha genç kimseler bulunmaktadır. Dolayısı ile o döneme tanıklık bile etmemiş insanların rivayetlerini de güvenli kabul etmek doğru değildir. Hz. Muhammed peygamber olana kadar dikkatleri üzerine çekmiş bir insan değildi, dolayısı ile peygamberlik öncesi hayatına dair anlatılanların bu denli ayrıntı içermesi olanaksızdır. Ayrıca Mekke'nin fethinden sonra Müslümanlara muhalif bir grup

---

²⁰⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xlviii.

²⁰⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. l.

²⁰⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. li.

²¹⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. liii.

kalmamıştır, bu durum da hadislerdeki taraflı yaklaşımı eleştirecek bir şahidin bulunamayacağı anlamına gelir. Bununla birlikte hadislerde Hz. Muhammed’in aleyhine olan kişi ve gruplarla ilgili anlatımlara şüphe ile yaklaşmak gerekir. Bu anlatımları onlara olan düşmanca yaklaşımın etkilemiş olması kaçınılmazdır. Aynı şekilde Hz. Muhammed’e yakın olmak bir statü sağlayacağından insanların ona yakın gözükme için hadis uydurmuş olması da olası bir durumdur. Bunların dışında Hz. Muhammed’e mucizevi bir üstünlük atfeden hadislere de dikkatli yaklaşmak gerekir. Ona olan sevgilerinden dolayı bu anlatımlar kendisi vefat ettikten sonra uydurulmuş olabilir. Hz. Muhammed’in Yahudi ve Hristiyanlarca beklendiğine dair rivayetler uydurma sınıfında değerlendirilmelidir. Birçok rivayetin eski kutsal kitaplar ve Arap efsanelerinden türetilmiş olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Peygamberin hayatıyla ilgili birbiri ile çelişen anlatımlar bulunmaktadır ve bu rivayetler kesin bir uydurmanın varlığına delalet etmektedir.²¹¹

Bu hususları göz önünde bulundurmakla birlikte Muir hadislerin içerisinde gerçek ve doğru haberler de bulunabileceğini söylemiştir. Ona göre birbirinden bağımsız kaynaklardan gelen hadislerdeki kelimesi kelimesine uyumlar büyük ölçüde gerçeğe yakın kabul edilebilir. Bu tür büyük benzerlikler ortak orijinal bir metinden alınmış olmalıdır. Muir Kur’an ile kıyaslanmanın bazı hadisleri teyit etmek için geçerli olduğunu düşünür. Ona göre özellikle bazı savaşlarla ve politik konularla ilgili hadisler Kur’an’da geçtiği şekliyle kıyaslanıp güvenilir kaynak olarak ele alınabilir.²¹²

Muir, hadislerin Kur’an’da geçen bazı pasajlar üzerinden hadislerin uyarlanmış olabileceğini söylerken Maide Suresi’nin “Ey iman edenler! Allah’ın üzerinizdeki nimetlerini hatırlayın; hani bir kavim size el uzatmaya yeltenmişti de Allah onların ellerini sizden çekmişti. Allah’tan korkun! Müminler yalnız Allah’a dayansınlar” mealindeki 12. ayetinin örnek verilebileceğini söylemiştir.²¹³ Muir, ayette geçen anlamdan hareketle Hz. Muhammed’in Mekke’den hicret ettiği sırada kılıcıyla onun

---

²¹¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. liii – lxxviii. ; Belkıs Özsoy Demiray, “İngiliz Müsteşrik William Muir’in Siyer Kaynaklarına Yaklaşımı, *İSTEM Dergisi*, 30. Sayı, 2017, İstanbul, s. 404-409. ; Hüseyin Akgün, “Hadislerin Otantikliği Hususunda Bazı Oryantalistlerin Görüşleri ve ‘Hadisin Özü’ (Kern, Core) Kavramı” *Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 8, S. 15, 2015, s. 77.

²¹² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. lxxix.

²¹³ Esasında, Muir ayet numarasını yanlış vermektedir, eserinde bahsettiği ayet Maide Suresi 11. Ayettir. (bkz. Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. II, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 229.)

önüne geçen bir düşmanın elini Hz. Cebrail'in tuttuğuna dair hadislerin uydurulduğunu söylemiştir. Yine bir örnek olarak da Benî Gatafân kabilesine karşı hareket edildiği zamanda, Hz. Muhammed'in bir ağaç altında dinlendiği vakit karşısına yalınkılıç dikilen düşman kabilesi reisinin peygamberle konuşması sonucunda elinden kılıcının düşmesine ve Müslüman olduğunu söylemesine dair anlatımları göstermiştir.²¹⁴ Fakat burada Muir tefsirlerde Hendek Gazvesi ile ilgili olduğu belirtilen bir ayeti, bütün anlamsal ve tarihsel bağından kopartıp, alakası olmayacak hadislerle bağlama gayretine girişmiştir.

Muir, içeriğinde Hz. Muhammed'i kötüleyen, yeren ve onu küçük düşürecek ifadelerin bulunduğu hadislerin daha otantik olabileceğini belirtir. Çünkü ona göre bu tür rivayetlerin uydurulmuş olması zordur, eğer böyle bir rivayet bu güne kadar gelebilmişse gerçeklik payı olmalıdır.²¹⁵ Buna örnek olarak ise Garânîk olayını gösterir. Muir'e göre bu hadise ilk dönem tarihçileri tarafından aktarılmış olmasına rağmen birçok Müslüman tarafından reddedilmektedir.²¹⁶ Buaben *Image Of The Prophet Muhammad in The West* adlı eserinde Muir'in bu yaklaşımının yeni olmadığını, onun çağdaşı olan Sprenger, Grimme, Weil ve halefi olan Goldziher ve Schacht tarafından da kullanıldığını söylemiştir.²¹⁷

Muir hadisleri değerlendirdiği bölümün sonuç kısmında hadis müdevvinlerinin uyguladığı kriterlerin ve özellikle de senet tenkidinin kendisi için bağlayıcı olamayacağını ifade etmiştir. Ona göre metin tenkidinin bir önemi yoktur. Her hadis tek başına kritik edilmeli ve bundan sonra ayakta kalabiliyorsa kaynak olarak kabul edilmelidir. Akıllı tarihçiler tarafından Kur'an'ın değişmez ve güvenilir ışığı her zaman hadisin uydurulmuş karanlığına tercih edilecek yorumunu yapmıştır.²¹⁸

c. Arap Şiiri ve Diğer Malzemeye Yaklaşımı

Sir William Muir *The Life Of Mahomet* adlı eserinin ilk cildinde Kur'an ve hadisten sonra eserinde kaynak olarak değer atfettiği tarihi vesikalar ve şiir konusunda da fikirlerini belirtmiştir.

²¹⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. lxxx.

²¹⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. lxxxi.

²¹⁶ Demiray, a.g.m., s. 409.

²¹⁷ Buaben, a.g.e., s. 24.

²¹⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. lxxxvii.

Hiz. Muhammed d6nemine atfedilen Şiirler de Muir'e g6re kendine 6zg6 yapısı bulunan 6nemli kaynaklardan birisidir. Bu Şiirlerin bazılar peygamberin amcası Ebu Talip²¹⁹ gibi Hiz. Muhammed'den 6nce vefat eden kiŐilerce s6ylenmiŐ, bir kısmı ise Hassân b. Sâbit gibi peygamber zamanında yaşamış olan kimselerce s6ylenmiŐtir. Bu malzemelerin tarihi değerleri sorgulanamaz diyen Muir, bu Şiirlerin Hiz. Muhammed'in g6c6n6 y6celtmek i6in s6ylendiğini de g6z ardı etmez. Fakat Arap hafızasının 6zellikle Şiirler yolu ile kendi tarihlerine ait bilgileri muhafaza ettiğini, bu a6ıdan Şiirlerin de 6ok 6nemli kaynaklar olduğunu belirtmiştir. Muir'in, İslam tarihinde genel yaklaşım kabul ettiği, Hiz. Muhammed'i eleştiren ve k6t6leyen malzemenin kenara itilmiŐ olmasının da muhtemel bir sonu6 olarak Şiirler i6in ge6erli olacağını ifade etmiştir. Muir ayrıca Şiirler i6erisinde a6ık bir Şekilde anakronizme d6Ően ifadelerin bulunduğunu ve bu ifadelerin muhtemelen sonraki d6nemlere ait olacağını s6ylemiŐtir.²²⁰ Muir bu duruma misal olarak Şu tespitini g6sterir. Ona g6re siyer kitaplarında Hiz. Muhammed'in Medine'de kendisinden istendiğinde yağmur duasında bulunduğu ve yağmur yağdığı anlatımı ge6mektedir. Fakat buna benzer bir anlatımın da Ebu Talip'in Őiirinde "bulutlar huzurunda yağmurlar yağdırıyor" ifadesiyle ge6tiğini belirtir. Muir'e g6re bu belirgin bir anakronizmdir.²²¹ Fakat Muir'in, olayları birbirine bağlamak noktasındaki bu abartılı tavrı eser boyunca bir6ok meselede karşımıza 6ıktığı gibi bu 6rnekte de kendisini g6stermektedir. Muir burada tutarsız bir değerlendirmeyele birbiri ile alakası olmayan iki olayı hi6bir kurala bağlı kalmaksızın birbirine bağlayabilmektedir.

Muir Şiirlerin kritiği ile ilgili, Hiz. Muhammed d6nemi 6ncesindeki Şiirler konusunda bir teredd6d6n6n olmadığını s6ylemektedir. Eb6'l-Ferec el-İsfahânî tarafından derlenmiş olan *el-Eganî* adlı eserde İslam 6ncesi Şiirlerin muhafaza edilerek bizlere ulaŐtırıldıđını s6ylemiŐtir.²²² Muir'in Şiir konusunda da tarafsız yaklaşımı nasıl terk ettiğini kendi ifadeleriyle g6rebilmekteyiz. Dolayısıyla eserinin başında objektif tutum g6zellemesi yapan Muir'in bu bağlamdaki ifadelerinin s6zde kaldığını g6r6lmektedir.

²¹⁹ Ebu Talip'in 6zellikle "Kaside-i Şi'biyye" adlı Şiiri d6neminin en 6nemli ve etkili Őiirlerinden birisi olmuştur. Kasidenin b6y6k bir kısmını İbn Hişâm, İbn İŐhâk'a isnad ederek *es-Siretü'n Nebeviyye* adlı eserine almıştır. (Bkz. L6tfullah Yavuz, "Ebu Tâlib b. Abdulmuttalib'in Kaside-i Şi'biyye'si 6zerine", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. IX, sayı 1, Samsun, 2009, s. 306 – 310.)

²²⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. lxxxiv.

²²¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. lxxxv.

²²² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. lxxxvi.

Hız. Muhammed döneminde yaşamış ve peygamberden sonra vefat etmiş şairlerin yazdığı şiirler noktasında da bunların değerli malzemeler olduğunu göz ardı etmememiz gerektiğini söylemiş fakat bu şiirlerin hangi kısımlarının peygamberle çağdaş hangi kısımlarının ondan sonra düzenlenmiş olabileceğini bilmenin de zor olduğunu eklemiştir. Fakat her hâlükârda bu malzemenin Hız. Muhammed'e dair rivayetleri doğrulamada önemli işlevleri olabileceğini belirtmiştir.²²³

Hız. Muhammed tarafından veya onun isteği ile yazılmış olduğu iddia edilen antlaşma metinleri, mektuplar gibi malzemeler Muir'e göre hadislerden çok daha güvenilir kaynaklardır. Ayrıca bu malzemenin de elimizde çok az sayıda bulunduğunu aktarır.²²⁴

Muir, hadislerin Hız. Muhammed zamanında kaleme alınmamış olmasına karşın, antlaşma metinleri gibi tarihi malzemelerin peygamber zamanına ait olmasını önemsemiş ve daha güvenilir olarak kabul etmiştir. Bölgede bulunan Arap kabileleriyle, Hristiyan ve Yahudilerle ilgili evrakların bulunduğu gibi Pagan topluluklarla da ilgili antlaşma metinleri ve mektupların mevcut olduğunu söylemiştir. Muir'e göre bu metinlerin kısaltılmış dili ve en az bir sahabe tarafından gerçekliği onaylanmış metinler olması onları güvenilir kılmaktadır. Fakat bunların Müslümanların üstün olduğu zaman dilimine ait olduğunu da unutmamamız gerekir diye de eklemiştir. Vâkıdî'nin eserinde bu antlaşmalara ayrılmış bir bölümün bulunduğunu aktarır. Vâkıdî bu dokümanları orijinallerinden ya da onları gören kişilerden eserine aldığını belirtmiştir. Muir bu durumu makul görür ve bu malzemeleri güvensiz olarak nitelemez. Ona göre antlaşma metinleri onları elinde bulunduranlarca önemli kabul edildiğinden deri gibi sağlam malzemelere yazılmış ve taraflarca da özenle muhafaza edilmiş olmalıdır.²²⁵

d. Siyer Kaynaklarına Yaklaşımı

Muir eserinin kaynaklarını değerlendirdiği son kısımda Hız. Muhammed'in hayatını kaleme alan erken dönem müellifleri incelemiştir. Urve b. Zübeyr ve onun öğrencisi olan İbn Şihâb ez-Zührî'nin ilk düzenli siyer eserlerini kaleme alan kişiler olduğunu belirtmiştir. Sprenger'in görüşlerini delil göstererek bu eserlerin elimizde olmadığını fakat İbn İshâk gibi erken dönem siyer yazarları tarafından kaynak olarak

²²³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. lxxxvi.

²²⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. lxxxi.

²²⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. lxxxii.

kullanıldıklarını ifade etmiştir. Özellikle peygamberin savaşlarıyla ilgili önemli eserler olduğunu belirtmiştir. Zührî'nin muhtemelen kendisinden sonraki dönemler için kullanılan tek kaynak olabileceğini düşünen Muir, onun Emeviler döneminde yaşadığını ve dolayısı ile diğer müelliflere nazaran tarafsız olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu iddia etmiştir.²²⁶

Bunların dışında Mûsâ b. Ukbe'nin de hicri 2. yüzyılda siyer kaleme alan fakat eseri günümüze ulaşmayan bir diğer müellif olduğunu yazmıştır.²²⁷ Günümüze ulaşmasa da bu metne Taberî tarafından atıflar yapıldığını aktarır. Ayrıca Ebu İshâk²²⁸ ve Medâinî adlı müelliflerin de eserler kaleme aldığını fakat bu eserlerin elimizde bulunmadığını söylemiştir. Elimizde bugün mevcut olan en erken çalışmalar olarak ise İbn İshâk, İbn Hişâm, Vâkıdî ve Taberî olarak belirtmiştir.²²⁹

Eserinin bu bölümünde hadisler ile siyer telifleri arasındaki farkı da açıklayan Muir, bu eserlerin hadis külliyatlarına benzediğini fakat önemli farklılıklar barındırdıklarını ifade etmiştir. Bu eserler konularına göre ve kronolojik olarak düzenlenmiş, genellikle Hz. Muhammed'in soy ağacı ile ilgili konulardan başlayarak belli bir üslup ve usul üzere tertip edilmiş eserlerdir. Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili her aşama sırayla ele alınarak oluşturulmuştur. Muir hadis külliyatlarında bu tarz bir usulün ve kronolojinin bulunmadığını söylemiştir. Siyer kitaplarında hadislerin bazen birbiriyle birleştirilerek verildiğini, bazen de birbirlerine eklenilendirilip yeni bir forma sokulduğunu ifade etmiştir. Bu yöntemin özellikle peygamberin askeri hayatında uygulandığını belirtmiştir. Ayrıca yine siyer kitaplarında ele alınan konuyla ilgili birçok farklı hadisin bir araya toplanması, kritik yapmak açısından da kolaylık sağlamaktaydı. Kaynakların farklılıklar arz ettiği zamanlarda müelliflerin bütün haberleri aktarıp içlerinden kendi kritiğine uygun olanı tercih edebildiğini söylemiştir.²³⁰

---

²²⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. lxxxviii.

²²⁷ Musa B. Ukbe'nin eseriyle ilgili çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. İbn İshâk'ın eserinde isim vermeden kaynak olarak bu eseri kullanmış olabileceğine dair tezler öne sürülmektedir. (Bkz. Gregor Schoeler, "Mûsâ b. Ukbe'nin Kitabü'l-Megazi'si ile İlgili Yeni Bulgular", Çev. Hüseyin Akgün, *İSTEM Dergisi*, 22. Sayı, İstanbul, 2013, s. 11-21.)

²²⁸ Hicri 188 yılında vefat eden Ebu İshak ile ilgili Sprenger *The Life Of Mohammad* adlı eserinde onun dürüst bir yazar olduğu fakat eserinde birçok hatanın bulunduğunu ifade etmiştir. İbn Habbân ve Vâkıdî'nin Ebu İshâk'tan faydalanmış olduğunu söylemiştir. (Bkz. Aloys Sprenger, *The Life Of Mohammad From Orijinal Sources*, Allahabad, Presbyterian Mission Press, 1851, s. 70.)

²²⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. lxxxix.

²³⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xc.

Muir, İbn İshâk ile ilgili değerlendirmesinde elimize ulaşan en eski siyer kaynağı olduğunu belirttikten sonra, onun hayatının büyük bölümünü Emeviler döneminde yaşamış olmasına rağmen eserini Abbasiler döneminde yayınladığını ifade etmiştir. Bu nedenle güvenilirliği konusunda kuşkuya düşülebileceğini söylemiştir. Fakat eserinin bölümleri incelendiğinde onun da hadis müdevvinlerinden farklı bir yaklaşım içinde olmadığı görülür demiştir. Ayrıca Sprenger tarafından dile getirilen; yaklaşımının eleştirel olmadığı, yeni hadisler icat ettiği, konuyla ilgili bütün hadisleri ele almadığı gibi eleştirilere değinir ve bu eleştirilerinde Sprenger'in haksız olduğunu belirtir.²³¹

Ayrıca İbn İshâk'ın yazdığı biyografinin orijinal nüshasının bugün elimizde olmadığını, fakat buna dair malzemenin İbn Hîşâm tarafından eserine yansıtıldığını söylemiştir. Bu durum da Muir'e göre önemli bir eksiklik olarak karşımızdadır.²³²

Muir Abbasi döneminde yazılmış olan eserlerin tamamının siyasi çekişmeden etkilenip, Abbasi koruyuculuğunda yazılmış olduğunu ön bilgisini vererek adeta baştan bütün bu malzemeye karşı eline bir koz almaktadır. Çünkü bu yolla kendi fikrine uymayan bütün rivayetleri yok sayabilecek bir silaha kavuşmuştur.²³³

İbn Hîşâm'a dair değerlendirmesinde Muir, onun eserinin İbn İshâk'ın eserindeki emeklerin mahsulü olduğunu söylemiştir. İbn Hîşâm'ın eserinin orijinal nüshasının elimizde bulunduğunu ve Avrupalı tarihçiler tarafından da bilindiğini belirtmiştir. Muir'e göre İbn Hîşâm, İbn İshâk kadar dürüst bir tarihçi değildir. Gerçekleri bildiği halde aktarma konusunda isteksiz davranmıştır. Muir'e göre garanik meselesinde peygamberin putperestliğe iltimas göstermiş olmasını kabullenememiş ve İbn İshâk'ta geçmesine rağmen bu olaya değinmemiştir. Sprenger'e göre de İbn Hîşâm, İbn İshâk'tan daha güvensiz bir biyografi kaleme almıştır.²³⁴ Muir İbn Hîşâm'a getirdiği eleştirilerle beraber, onun rivayetleri iyi bir şekilde tasnif ettiğini, eserinde anlatıların düzenli bir şekilde aktarıldığını söylemiştir.²³⁵

Vâkıdî hakkında da değerlendirmelerde bulunan Muir, onun çalışmalarını ve teliflerini Abbasiler döneminde yaptığını özellikle vurgulamıştır. Vâkıdî'nin Abbasi

---

²³¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xci.

²³² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xciii.

²³³ Buaben, a.g.e, s. 24.

²³⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xciv.

²³⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xc.

yönetiminden hoşnut olduğu ve bu yönetimle iyi ilişkileri nedeniyle kendisine Bağdat kadılığının da verildiğini aktarır. Bu sebeplerden dolayı Vâkıdî söz konusu olduğunda onun yazdıklarında güçlü bir Abbasi etkisini göz ardı etmememiz gerektiğini söyler. Bununla beraber Vâkıdî'nin çalışmalarını muazzam olarak nitelemiş ve birçok eser kaleme aldığını belirtmiştir.²³⁶

Muir, Vâkıdî'nin çok sayıda eser kaleme almış olmasına rağmen elimizde orijinal formuyla sadece *Kitab-ül Megazi*'sinin bulunduğunu söylemiştir. Vâkıdî'nin çalışmalarına verdiği emeklerin talebesi İbn Sa'd yoluyla bizlere ulaştığını belirtmiştir. İbn Sa'd ile ilgili de Vâkıdî'nin katibi olarak söz eden Muir, onun *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir* adlı eserini önemsemiştir. On beş ciltlik bu eserin sahabe ve tabiûna dair bilgilerle birlikte halife tarihleri de eserinde yer bulmuştur. Muir bu geniş eseri İbn Sa'd'ın ve üstadı Vâkıdî'nin araştırmalarının ete kemiğe bürünmüş hali ve muazzam araştırmalarının meyvesi olarak nitelemiştir.²³⁷

İbn Sa'd'ın eserine dair içinde herhangi bir sahtekarlık bulunmadığını söyleyen Sprenger'i eleştiren Muir, eserde peygambere dair birçok mucizenin de anlatıldığını ve bu durumun da Sprenger'i haksız çıkardığını iddia etmiştir.²³⁸

Erken dönem siyer müellifleri arasında son olarak Taberî'den bahseden Muir; onun sadece İslam tarihi alanında değil tefsir, hadis ve fıkıh gibi alanlarda da ciddi çalışmalarının olduğunu söylemiştir. Taberî'nin eserinin Vâkıdî ve İbn Hişâm gibi kendinden öncekileri müelliflerin eserlerini tamamlar mahiyette olduğunu belirtmiştir. Taberî'yi yetenekli ve çalışkan bir tarihçi olarak nitelemiş, araştırmalarında genellikle güvenilir kaynaklara yer verdiğini ifade etmiştir.²³⁹

Muir siyer kaynaklarını ele aldığı bölümün son kısmında, siyer araştırmaları yapacak bir tarihçinin kendini sadece İbn Hişâm, Vâkıdî, İbn Sa'd ve Taberî gibi siyer otoriteleriyle sınırlamaması gerektiğini belirtmiş, bunların yanında Buhârî, Tirmizî gibi erken dönem hadis koleksiyonlarından faydalanması gerektiğini söylemiştir. Muir'e göre Abbasi dönemi öncesine ait bir kaynağın bulunmayışından dolayı ele aldığı bu isimler ve malzemeler tarihçilere yararlanabilecekleri en dikkate değer kaynaklardır. Muir, bu

²³⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xcv.

²³⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. xcvi.

²³⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. c.

²³⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. c – cii.

müelliflerin çalışmalarını övgüye değer çalışmalar olarak nitelemiş ve çalışkanlıklarıyla Hz. Muhammed'e dair rivayetlerin bugünlere aktarılmasında büyük rol oynadıklarını ifade etmiştir.²⁴⁰

e. Muir'in Metodolojisine Dair Genel Değerlendirme

Muir eserini kaleme alırken temel olarak tarihi eleştirel yöntemin metotlarını izlemiştir. Tarihi eleştirel yöntemin daha önce Hz. İsa'nın hayatına uygulanıp pozitivist bir bakış açısıyla peygamberin hayatını yeniden ortaya koyma çabaları Hristiyanlığı derinden etkilemişti. Daha sonra bu metodu Hz. Muhammed'in hayatına uygulamak isteyen oryantalistler arasında Sir William Muir de ilklerden sayılabilir. Muir de tıpkı Tarihsel İsa çalışmalarında iddia edilen “gerçek İsa'yı ortaya çıkarma” fikri gibi, kendince gerçek Hz. Muhammed'i ortaya çıkarma iddiasıyla hareket etmiştir. Çünkü tarihi eleştirel yöntem öncesinde yapılan kritiklerin yetersiz olduğunu, ancak etraflı bir kritik ile gerçekleri ortaya çıkarmanın mümkün olduğunu düşünmekteydi.

Hz. Muhammed'in hayatına dair malzemelerin sıhhati, yapısı ve güvenilirliği sebebiyle Muir metodolojisinden beklediği sonucu elde edememiş fakat eseri kaleme almadaki misyonu dolayısı ile elde ettiği sonuçları da çarpıtabilmiştir. Örneğin Kur'an-ı Kerim'i kritiğe tabi tutan Muir, metodolojisi sonucunda bir çatlak bulamadığında tamamen kendi fantezilerinden kurulu olarak, peygamberin onu uydurmuş olacağı yargısına varabilmiştir.

Muir de tarihi eleştirel yöntemi kullanan diğer tarihçiler gibi yazılı metin ve kaynağı önemsemiştir. Fakat Muir'in bakış açısı bugün için mantıklı kabul edilirken ele aldığı dönem ve toplum için bu durum değişebilmekteydi. Nitekim Muir ile aynı dönemlerde yaşamış olan oryantalist Margoliouth *Lectures On Arabic Historians* adlı eserinde bugün bizim için bir kitaptan bahsedildiği zaman öncelikle akla kağıt yani yazılı malzeme gelmektedir hafıza daha sonra gelir, fakat Hz. Muhammed dönemindeki Arap toplumu için kitap denildiğinde akla önce hafıza gelir açıklamasını yapmıştır. İşte Kur'an bu toplumda dahi yazıyla kayıt altına alınmış, hadisler de bu hafızaya verilen önem neticesinde yazılmadan muhafaza edilebilmiştir. Bununla birlikte Margoliouth da Muir

---

²⁴⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. cii.

gibi Abbasi döneminde yazılan malzemeyi güvenilirmez olarak yaftalamaktan beri durmamıştır.²⁴¹

Muir'in, Kur'an'ı ele alışı aslında İslami yaklaşıma aşina olmadan çeşitli yargılarda bulunduğunu göstermektedir. Çünkü zihnindeki ilahi kitap şablonu Tevrat ve İncil ile çizilmiştir. Tevrat ve İncil'in kayda geçirilmeleri farklı yazarları ve farklı zaman dilimlerini kapsayan bir yazım süreciyle oluşmuştur. Kur'an-ı Kerim'in de kendi kutsal kitaplarına benzer bir süreç geçirmiş olacağı varsayımı ile araştırmasını sürdürmüştür. Nitekim Kur'an'ın düzensiz olduğu hükmüne varıp, kendince bir düzen önermesi bu yaklaşımını kanıtlar niteliktedir.

Kur'an ile ilgili kayda alınması, korunması, bize kadar sıhhatle ulaşması gibi konularda genel manada eleştiriler getirmemiş bilakis övgü dolu ifadeler kullanmıştır. Fakat Muir yaklaşımını daha köklü bir tutum ile sabitlemiştir. Ona göre Kur'an'ın bizzat kendisi peygamberin uydurmasıdır. Dolayısı ile peygamberin vefatı sonrasında bozulmamış olduğu kanıtlanabilse de bu ilahi olmadığı gerçeğini ortadan kaldırmaz. Muir Kur'an'a sadece peygamber zamanına dair tarihi bir veri olarak değer atfeder. Bununla birlikte Muir eserinin kimi yerlerinde Kur'an'dan vahiy mahsulü olarak söz ederken eserindeki birçok yerde de uydurulmuş bir metin olduğunu iddia eder. Bunun gibi tutarsızlıklar Muir'in konuya kafa karışıklığı ve taraflı bir tutumla baktığını da yansıtmaktadır.

Eserinde kullandığı bir kaynak olması açısından Kur'an'a bakışından ayrı olarak Muir'e göre Kur'an-ı Kerim dünyanın bugüne kadar gördüğü medeniyetin, özgürlüğün ve hakikatin en büyük düşmanlarından birisidir.²⁴² Bu önyargı ile hareket eden Muir'in Kur'an-ı Kerim'i objektif bir yaklaşımla kritiğe tabi tutamayacağı ortadadır.

Metodolojisinde hadis konusunda Emevi-Abbasi dönemi şeklinde temel bir ayırım ile hareket ettiğini gösteren Muir, Abbasi döneminde yapılan çalışmaları toptan şüpheli saymıştır. Bu takıntılı tavrını da “Abbasilerin siyasi yaklaşımın çalışmaları etkilememiş olması imkansızdır” şeklinde açıklamıştır. Oysa hadis toplama süreci ele alındığında bu

²⁴¹ D. S. Margoliouth, *Lectures On Arabic Historians*, Calcutta: Calcutta University Press, 1930. s. 3. ; Buaben, a.g.e, s. 24.

²⁴² Bilal Gökkır, “Modern Dönemde Kur'an Tarihinin Ortaya Çıkışı: Kur'an'ın Korunmuşluğu Hususunda Oryantalist İddialar ve Müslümanlardan Cevaplar”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 27, 2012, s. 26.

üstün çabanın siyasi bir eğilim ve yönlendirmenin çok ötesinde samimi çalışmaların ürünü olduğunu görmek gerekir. Nitekim Abbasi dönemi incelendiğinde siyasi iklimin tersi istikamette düşünen ve zarar görme pahasına düşüncelerinden ve çalışmalarından vazgeçmeyen birçok ilim adamı Muir'in yaklaşımını çürütmektedir.

Hadislere sadece senet tenkidinin yapılmış olmasını eleştirmiş, metin tenkidi yapılması gerektiğini söylemiştir. Hz. Muhammed'in biyografisi yazılırken akıllı tarihçilerin hadisleri değil, Kur'an kaynak kabul etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Fakat unutulmamalıdır Kur'an-ı Kerim, bugün elimizdeki İnciller ve Tevrat gibi bir tarih kitabı değildir. Kur'an tüm zamanları kapsayan ilahi bir kitaptır ve bu yapısından dolayı Hz. Muhammed'in hayatı söz konusu olduğunda tafsilatlı bilgiler vermez. Muir aslında kendi metodolojisini kurarken Kur'an'a dayandığını söylemekle, dilediğince çarpıtabileceği bir peygamber biyografisi yazabileceğini düşünmüştür. Ayrıca Muir'in, mucizeler konusundaki tutumu ilginçtir. Bütün bir Hristiyan teolojisi Hz. İsa'nın mucizeleriyle kurulmuş iken, Hz. Muhammed'e dair mucizevi yaklaşımı açıkça reddetmektedir.

Arap şiiri ve tarihi vesikaları da önemseydiğini belirtmiştir. Arap şiirine dair de Hz. Muhammed öncesi yazılan şiirleri güvenilir kabul ederken daha sonra yazılanları güvenilirmez olarak nitelemiştir. Bu yaklaşımı da Muir'in metodolojisini kendi tasavvursuları için ne denli esnetebildiğini göstermektedir. Siyer kaynakları arasında da seçtiği belli başlı isimleri detaylıca ele almış, Garanik meselesi gibi kendi fikirlerini destekleyecek mahiyette rivayetleri barındıran eserleri incelemiştir.

D. THE LIFE OF MAHOMED ADLI ESERİ

1. Eserin Bölümleri ve Genel İçeriği

Sir William Muir'in *The Life of Mahomet* adlı eseri dört ciltten oluşan kapsamlı bir Hz. Muhammed biyografisidir. Eserin ilk cildinin yaklaşık üçte birini kaynaklarına ve metodolojisine ayıran Muir, ilk ciltte İslam öncesi Arap toplumundan da detaylıca bahsetmiştir.

Arap yarımadasında yaşayan farklı kabile ve milletleri eserinde incelemiştir. Özellikle Himyerîler, Hîreliler, Gassânîler gibi İslam öncesi kurulmuş olan çeşitli Arap devletlerini farklı başlıklar halinde ayrıntılı bir biçimde anlatmaya gayret etmiştir. Ayrıca Mekke ve Medine şehirlerinin tarihini birer bölüm ayırarak incelemiştir. Bunların dışında 5. yüzyıldan Hz. Muhammed'in doğumuna kadar olan tarihi ele almış, Hz. Muhammed'in

dedelerini ve soyunu konu edinmiştir. Daha sonra birinci cildin son kısmında Hz. Muhammed'in doğumunu ve çocukluğunu ele almıştır.

Eserinin ikinci cildinde Hz. Muhammed'in gençliğinden kırklı yaşlarına kadar olan kısmı, ayırdığı bir bölümde ele almıştır. Bu kısımda Hilfü'l-fudûl'den Hz. Hatice ile olan evliliğine, Hacerülesved'in yerine koyulma tartışmalarından peygamberin çocuklarına kadar birçok meseleyi konu edinmiştir. Yine bu ciltte büyükçe bir bölüm ayırarak, Hz. Muhammed'in kişisel aydınlanmasına ve getireceği inanç sistemine değinmek istemiştir.

İkinci ciltte ilk Müslümanlardan ve önemli bazı sahabelerden de bahsetmiştir. Kur'an-ı Kerim'in inişi, özellikleri ve yapısını incelemiştir. Daha sonra İslam'ın ilk on yılını incelemeye çalışmış, hicrete kadar olan zamanı konu edinmiştir. Ayrıca bu ciltte Hristiyanlıkla ilişkiler diye bir bölüm açmış ve kendince İslam üzerindeki Hristiyanlık etkisini kanıtlamaya çalışmıştır.

The Life of Mahomet adlı eserin üçüncü cildine Hicreti ve sonrasında Medine dönemini anlatmaya çalışılmıştır. Bu kısımda Medine dönemi boyunca yaşanan çeşitli olayları ele almış ve Medine ile Mekke arasındaki gerilimi konu edinmiştir. Peygamberin savaşlarını çeşitli bölümlerle detaylıca ele almıştır. Cildin sonunda kronolojik olarak bu dönemde inen ayetleri eserinde belirtmiş ve açıklamalar yapmıştır.

Eserin son cildinde ise hicretin 6. yılından Hz. Muhammed'in vefatına kadar olan olayları ele almıştır. Bu ciltte çeşitli savaşları ve siyasi olayları derinlemesine incelemeye çalışmıştır. Ayrıca Peygamberin vefatı ile ilgili kısma da önem vererek dördüncü ciltte geniş yer ayırmıştır. Bunların yanında son kısımda Hz. Muhammed'in kişiliğini ve karakterini değerlendirmeye çalışmıştır.

Sir William Muir'in *The Life of Mahomet* adlı eserinde genel olarak kronolojik bir yaklaşımı esas aldığını görmekteyiz. Eserin en önemli özelliği Arapça kaynaklara dayanarak oluşturulmuş olması ve ilk cildinin büyük bir kısmını bu kaynakların tahliline ayırmasıdır. Ayrıca göze çarpan bir diğer nokta da eserlerinin kimi kısımları arasında sık sık Hristiyanlıktan etkilendiğine dair bölümler eklemiş olmasıdır. Bunun yanında müellif sadece tarihi verileri zikretmekle kalmamış dinin kutsal kitabı, doktrinleri ve peygamberin karakteriyle ilgili de analizlerini aktarmaya çalışmıştır.

Bundan sonraki bölümlerde seçtiğimiz kimi başlıklarda William Muir'in yaklaşımını yansıtmaya çalışacağız. Müellifin siyer kaynaklarında geçen kimi bilgileri gelenekte bulduğu gibi aktardığını, kimi olayları ise kendince yorumlayarak ele aldığını görmekteyiz. Dolayısı ile aktardığı tarihi verileri olduğu gibi tezimize almak durumunda değiliz. Muir'in kendi yorumunu kattığı, daha önceki yaklaşımlardan ayrıldığı noktaları belirlemeye çalışacağız.

2. Hz. Muhammed'in Doğumuna, Yetiştği Ortama Ve Peygamberliği Öncesi Hayatına Yaklaşımı

Muir, Hz. Muhammed'in doğumu ile ilgili siyer kaynaklarında geçen birçok tarihi veriyi aktarır. Özellikle peygamberin doğumuna dair mucizevi anlatımların bulunduğunu ve bunların bugünün modern Müslümanlarınca revaçta olduğunu dile getirir. Müslümanlar arasında oldukça popüler olan Mevlid-i Şerif'te geçen birçok ifadenin bunlara örnek olduğunu söylemiştir.²⁴³

Peygamberimizin annesi Hz. Âmine'nin doğum esnasında çok güçlü bir ses duyması, aniden beyaz bir kuşun belirmesi ve kanatlarını kucağına yaslaması, Hz. Âmine'nin susadığında yanında derhal süttten daha beyaz ve baldan daha tatlı bir bardak içeceğin görünmez bir el tarafından sunulması gibi rivayetleri sıralamıştır. Yine Hz. Âmine'nin etrafında ayak sesleri duyması, cennetten bir örtünün inmesi, yeni doğan bebeği cennetten gelen 3 kişinin yedi defa yıkaması gibi hadiseleri aktarmıştır.²⁴⁴

Muir bu hikâyelerin, modern zamanlar Müslümanlarının önemli kabul ettiği hikâyeler olduğunu söylemiştir. Ona göre ilk dönem siyer müelliflerinin bu rivayetlere eserlerinde yer vermiş olmaları, bugünkü şekliyle kabul edildiğinden değildir. İbn Hişâm'da, İbn Sa'd'da geçen rivayetlerin büyük ölçüde metaforik anlatımlar olduğunu iddia etmiştir. Hz. Âmine'nin doğum anında çocuğunu kimi mucizevi şekillerle ilişkili olarak görmesi Muir'e göre normaldir. Çünkü Spenger'in de belirttiği üzere doğum anında yüksek ateş ve vücudun zayıf düşmesi gibi sebeplerle bu tür halüsinasyonların görülmesi mümkündür demiştir.²⁴⁵

---

²⁴³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. 12.

²⁴⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. 12.

²⁴⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. 13.

Muir'in aktardığı üzere bir rivayette Hz. Âmine “Ben asla Hz. Muhammed kadar ağır bir bebek taşımadım” demiştir. Fakat Hz. Âmine'nin, Hz. Muhammed dışında başka bir çocuğa sahip olmadığı için bu rivayetin reddedilmesi gerekmektedir. Nitekim Muir bu rivayetin reddedilmesini de İbn Sa'd'a dayandırmaktadır.²⁴⁶ Muir bu örneğin hadislerin ve rivayetlerin ne denli pervasız olabileceğini gösterdiğini söylemiştir. Burada Muir erken dönem siyer müelliflerinin de reddettiği ve sağlam kabul etmediği bir rivayeti bütün bir siyer malzemesinin sıhhatini değerlendirmek için kullanmaktan çekinmemiştir. Esasında bu örnek Muir'in çarpıtmasının aksine, rivayetlerin sağlam olanlarının seçiminde oldukça dikkatli davranıldığı ve dolayısı ile sahih kabul edilen rivayetlerin ne denli sıhhatli olduğuna delildir.

Mucizeler konusunda modern dönemin getirdiği yorumlama şekilleri ile hareket etmeye çalışan Muir'in Hristiyan inancına sıkı sıkıya bağlı bir misyoner olduğunu daha önce ifade etmiştik. Hristiyan inancında bizzat Hz. İsa'nın doğumu ile anlatılan birçok mucize, dinin en önemli konuları arasında yer alırken, tarihi eleştirel yöntem Muir'in Hz. Muhammed için getirdiği yorumların benzerlerini Hz. İsa için de getirmekteydi. Rasyonel düşünme tarzını Hz. İsa söz konusu olduğunda göz ardı eden fakat Hz. Muhammed'in hayatını yazarken rasyonel düşünce tarzından bir an bile ayrılmayan Muir, açıkça ikircikli bir tutum sergilemektedir.

Hız. Muhammed'in sütannesinin yanında kaldığı süre içerisinde bazı garip olaylar yaşadığını ve bu durumun da sütanesi Halime'yi telaşlandırdığını aktarır. Muir'e göre Hz. Muhammed'e olanlar açık bir epilepsi belirtisidir. Fakat Müslümanlar bunu birçok efsane ile açıklama yolunu seçmişlerdir. İbn Sa'd'ın bu olayları en kısa ve öz bir şekilde anlattığını belirtip, olayı ondan iktibas etmiştir. Muir ayrıca bu olayın İnşirâh Suresi'nin birinci ayetiyle de ilişkili olduğunu söylemiştir. İnşirah suresi'nde geçen bu ayetin daha sonraki zamanlarda tefsircilerce literal olarak yorumlandığını söylemiştir. Bu olayın Hz. Muhammed'in günahlardan arınmış bir insan olduğu düşüncesi ile sonradan işlenmiş olduğunu savunur.²⁴⁷

Muir, Hz. Muhammed'in birçok efsanevi hikâyeyi insanları etkilemek amacıyla, bilinçli olarak uydurmuş olabileceğini iddia eder. Fakat ister hadislerle ister Kur'an

---

²⁴⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. 13.

²⁴⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. 21.

ayetleriyle desteklenmiş olsun, bu tür anlatımları asla literal manada ele almayacağız demiştir.²⁴⁸ Dolayısı ile müellifin konuyu katı bir önyargı ile ele aldığını söyleyebiliriz.

Peygamberin altı yaşında annesini kaybetmiş olmasının onun zihin ve gönül dünyasını büyük ölçüde etkileyen bir olay olduğunu iddia etmiştir. Muir'e göre Hz. Muhammed'in dalgın ve düşünceli karakterinin bu olayla ilişkisi bulunmaktadır.²⁴⁹

William Muir, Hz. Muhammed'in amcası Ebu Talib ile birlikte ticaret için yolculuğa çıkmasını, onun hayatının dönüm noktalarından birisi olarak kabul etmiştir. Bu yolculuk sayesinde Hz. Muhammed'in Basra, Petra, Ceraş, Amman gibi bölgelere dair gözlem yapma fırsatı bulduğunu söylemiştir. Bu coğrafyalarda anlatılan çeşitli efsaneler yirmili yaşlarda bulunan peygamber için bir tür korku ve huşu kaynağı olmuşlardır. Muir'e göre Hz. Muhammed bu hikâyelerin ilginç ve şaşırtıcı yapısını daha sonraları Yahudi gelenekleri ve bölgenin diğer mitleri ile birleştirecektir.²⁵⁰

Ayrıca bu yolculukta birçok Yahudi yerleşimi ile Suriye Hristiyanlarının bulunduğu bölgelerden geçmiştir, yorumunu yapan Muir, peygamberin buralarda birçok irtibat kurduğunu iddia etmiştir. Daha önce yalıtılmış bir ortamda farklı inanç sistemleri ile tanışmamış olan peygamber, bu yolculukla birlikte çeşitli dini sistemler ve ritüelleri görme fırsatını bulmuştur. Muir bütün bu gördüklerinin Hz. Muhammed'in üzerinde derin etkiler bıraktığını öne sürmüştür.²⁵¹ Bu iddiası üzerine Hz. Muhammed'in İslam dinini bu gelenekleri harmanlayarak oluşturmuş bir insan olarak tasvir etmeye çalışan Muir'in, bu sonuca götürecek ön yargılarını, birer ön bilgi olarak eserinde önceden sunmaya çalıştığı açıkça görülmektedir.

Rahip Bahira hadisesini gülünç ve anlamsız bir zorlama olarak gördüğünü belirtir. Muir, bu hikâye birçok absürt malzeme içermektedir yorumunu yapmıştır. Sprenger'e dayanarak Bahira olayını tahlil etmeye çalışır. Tirmizi'de, Ebu Talib'in olay sonrasında Hz. Ebu Bekir ve Hz. Bilal ile birlikte Peygamberi Mekke'ye gönderdiğinin yazıldığını, fakat bunun saçma olduğunu söylemiştir. Çünkü Hz. Ebu Bekir, Hz. Muhammed'den iki yaş küçük iken, Hz. Bilal daha doğmamıştır, yorumunu yapmıştır. Ayrıca İbn

---

²⁴⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. 22.

²⁴⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. 27.

²⁵⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. 33.

²⁵¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1, s. 34.

Hişâm'da²⁵² bu olayın farklı geçtiğini, Ebu Talib'in Hz. Muhammed'i bizzat kendisinin götürdüğü şeklinde bir kaydın olduğunu söylemiştir. Bunlarla birlikte Muir bu olayın İbn Sa'd'da birbirinden farklı rivayetler ile verildiğini belirtmiştir.²⁵³

Muir, Sprenger'in yaptığı derin bir araştırma ile Rahip Bahira'nın isminin sadece bu ticaret yolculuğu ile ilgili geçmediğini, bu ismin Habeş Kralı'na gidecek olan heyet listesinde de geçtiği bilgisini dipnotta paylaşmıştır. Sprenger ise bu iki ismin aynı kişi olduğu kanaatine varmıştır. Bu durum da hadisenin gerçekliğine gölge düşürmektedir, yorumunu yapan Muir, bunun gibi bilgileri siyer müelliflerinin kasıtlı olarak gizlemeye çalıştığını iddia etmiştir.²⁵⁴

Hz. Muhammed'in yirmili yaşlarda Ficâr savaşlarına katıldığını ve bu savaşlarda amcalarına yardım ettiğini belirtir. Ona göre bu savaş peygamberi oldukça etkilemiştir. Savaştaki üstünlük mücadelesi, insanların ve kabilelerin itibar kazanma çabaları dikkatini çekmiştir. Böylece bu savaş peygamberin hayatında silahlı mücadelenin önemine ciddi manada katkı sunmuş, vatanseverliğini ortaya çıkarmıştır.²⁵⁵

Muir, peygamberin hayatında önemli iz bıraktığına inandığı Ukâz Panayırı'nın da üzerinde durmuştur. Ona göre bu panayır gibi atmosferlerde Hz. Muhammed şiir ve retorik sanatını ustalarından öğrenebilmiştir. Hristiyanlığı da büyük ölçüde Ukâz Panayırı'nın kaotik yapısında öğrendiğini iddia eder. Peygamberin ruhunu rahatsız eden inanç boşluğunu da bu panayırlara gelen Necran Hristiyanları ile doldurabildiğini savunur.²⁵⁶

Mekke ve çevresinde çok sayıda Yahudi bulunduğunu söyleyen Muir, “peygamberin genç yaşlarından itibaren bunlarla karşılaşmış ve irtibat kurmuş olabileceğini” söyler. Muir'e göre Hz. Muhammed Kur'an-ı Kerim'i onların kutsal

---

²⁵² Muir eserinin birçok yerinde “Hishâmi” diye bir ismi kaynak olarak göstermektedir. Yine aynı eserde erken dönem siyer müelliflerinden bahsettiği bölümde ise İbn Hişâm şeklinde yazmıştır. İlk dönem siyer müellifleri arasında bu isimde birisinin bulunmaması, Muir'in yazmasına ulaşarak kaynak olarak kullanabileceği bir metnin elimizde var olması ve Muir'i çalışan Buaben ve Bennet gibi isimlerin de eserlerinde aykırı bir bilgi vermemesinden hareketle; Muir'in Hishâmi diye bahsettiği bu ismin İbn Hişâm olduğu kanaat getirdik. Muir İbn Hişâm'ı eserinin kimi yerlerinde Hishâmi olarak kısaltma yoluna gitmiş olmalıdır. Ayrıca Abdülhamit Birişik da eserinde bu ismin İbn Hişâm olduğunu söylemiştir. (Bkz. Abdülhamit Birişik, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'an*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2004, s. 114).

²⁵³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1 s. 36.

²⁵⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 1 s. 37.

²⁵⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 7.

²⁵⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 7.

kitaplarından ilham alarak oluşturmuştur. Muir'in iddiasına göre peygamberin kendi dini sistemini oluştururken direkt şu inançtan etkilenmiştir diyememekle birlikte Hz. Muhammed Arabistan çevresinde bulunan tüm gelenek ve dinlerden topladığı kavram ve fikirlerle kendi dinini oluşturabilmiştir yorumunu yapabiliriz. Hz. Muhammed kimi zaman birbirleriyle çatışan inançların aslında aynı kavramlar ile kendilerini ifade ettiğini fark etmiştir. Hem Araplarca bilinen ve saygı duyulan hem de Yahudi ve Hristiyanlarca kabul edilen Hz. İbrahim, Kabe'nin inşası, tek tanrı inancının menşei gibi konuların bu yaklaşıma örnek olabileceğini söyler.²⁵⁷ Muir bütün bu düşüncelerinin çok büyük bir kısmını ihtimaller üzerine kurmaktadır. Daha sonra da bu ihtimallerin Hz. Muhammed'in hayatında derin etkiler bıraktığını savunur.

Hz. Muhammed'in çocukluğunda Medine'de Yahudi kültürüne, dini mekanlarına ve ritüellerine aşina olduğunu öne sürmüştür. Tanrı inancını onlardan aldığını savunur. Bunun yanında Ukâz Panayırı'nda Kuss b. Saide el-İyâdî adlı bir piskoposu dinlediğini ve ondan derin bir şekilde etkilendiğini anlatır.²⁵⁸ Hatta Muir'in iddialarının ötesine geçip Kur'an-ı Kerim'in taklit edilemez edebi yapısını da Kuss b. Saide geleneğinin devamı olarak gören oryantalist yaklaşımlar da mevcuttur.²⁵⁹

Peygamberin gençlik dönemlerini anlatan Muir, herhangi bir olumsuzluk nispet etmek istediğinde uzun açıklama ve yorumlamalara başvururken, Hz. Muhammed'in övgüye layık görülebileceği olayları kısa bir şekilde anlatıp geçmektedir. Hilfü'l-Fudûl ile ilgili sadece bilgi mahiyetinde bir bölüm ayırmıştır ve burada Hz. Muhammed'in daha gençlik yıllarında mazlumların yanında, zalimlerin karşısında olmasına dair herhangi bir yorum yapmaktan kaçınmıştır.²⁶⁰

Muir Hz. Muhammed'in hayatının hiçbir evresinde açgözlü ve hırslı davranmadığını belirtir. Yirmi beşli yaşlarda ticaret için yaptığı seyahatlerde zeki, dirayetli ve insanlara güven veren tavırla dikkat çektiğini ifade etmekten çekinmez. Fakat peygamberin ticari faaliyetlerinde Lât ve Uzzâ'ya yemin etmekten kaçındığına dair

---

²⁵⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 8.

²⁵⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 9.

²⁵⁹ İrfan Shahid, Zekiye Sönmez, "İslam ve Doğu Hristiyanları: Mekke Miladi 610-622", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 51. Sayı, 2017, s. 203.

²⁶⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 11.

olan rivayetleri yine sonradan üretilmiş olarak niteler. Ona göre bu rivayetler de Bahira olayıyla bağlantılı hikâyelerdir.²⁶¹

Hiz. Muhammed'in yirmi beş yaşında ticaret yapmak için tekrar yola çıkmasını yine bir Hristiyanlık etkisiyle ele almaya çalışan Muir'e göre, o tıpkı çocukluğunda olduğu gibi gördüğü inanç sistemleri ve ritüellerden etkilenmiştir. Hatta peygamberin Hristiyanlık öğretilerine içi ısınıp, kendisini İsa inancına vermeyi düşündüğünü iddia eder. Muir o dönem din adamlarının ısrarla teslis inancı üzerinde durmak yerine tanrının oğlu olan İsa'nın dünyada gerçekleştirdiği devrim üzerinde dursalar, birçok insan gibi Hiz. Muhammed de Hristiyan olup doğru yolu bulurdu yorumunu yapmıştır. Muir'e göre Hiz. Muhammed bu sebeple Hristiyanlığın aydınlık yoluna erişememiş ve kendi yanlış dinini kurmuştur. Ayrıca Peygamberin bu yolculuğunda Akdeniz'i görmüş olabileceğini söyleyen Muir, Kur'an-ı Kerim'de Şûrâ Suresi 32. ayette geçen "denizde dağlar gibi yüzen gemiler" ifadesine bunu delil gösterir. Ona göre böylesi gemileri Kızıldeniz'de görmesi mümkün değildi, ancak Akdeniz'de görebilirdi.²⁶² Muir bu yorumuyla da Kur'an'ın ilahi değil, Hiz. Muhammed'in zihninin bir ürünü olduğu iddiasını açıkça dile getirmektedir.

Muir peygamberimizin evlatlığı olan Zeyd b. Hârise'yi geçmişiyile ilgili bir Hristiyanlık bağı ile anlatmaya çalışmıştır. Ona göre Zeyd'in mensub olduğu Kelb kabilesi Hristiyandı. Dolayısıyla Zeyd çocukluğunda Hristiyan kültürü ile tanışmış olmalıydı. Yine Hiz. Hatice'nin kuzeni Osman b. Huveyris Hristiyan olmuş ve Bizans'tan Mekke emiri payesini almıştı. Aynı zamanda Varaka b. Nevfel de Hristiyan idi.²⁶³ Bütün bunları sayıp İslam'ı Hristiyanlıktan türemiş bir din olarak göstermeye çalışan Muir, oldukça zorlama yorumlar yapmakta ve iddialarını ihtimaller üzerine kurmaktaydı. Ayrıca delil olarak gösterdiği bu veriler bizleri Muir'in iddialarına götürmemektedir. Zeyd b. Harise daha küçük yaşta esir alınmış ve sonrasında da çocuk yaşlardayken peygamberimizin evlatlığı payesine mazhar olmuştur. Dolayısıyla küçük yaştaki bir çocuğun Hristiyanlık dinini vaz etmesi, yetişkin yaştaki peygamberi etkilemesi gülünç bir iddiadır.²⁶⁴ Osman b. Huveyris ise açıkça görülmektedir ki Mekke yöneticiliği için

²⁶¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 17.

²⁶² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 20.

²⁶³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 51.

²⁶⁴ Bünyamin Erul, "Zeyd b. Hârise", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 319.

Bizans'tan izin almış ve bu amaçla Hristiyan olduğunu söylemiştir.²⁶⁵ Kendisinin Hristiyanlığa dair bir misyon yürütmek, bir amaç edinmek yerine Mekke emirliği ile ilgilendiği açıktır. Varaka b. Nevfel ise peygamberimize destek olmuş, onun beklenen son peygamber olduğunu fark etmiş ve zor zamanlarında yanında olabilmeyi dilemiştir.²⁶⁶

3. İslam Dininin Çeşitli Doktrinlerine ve Diğer Dinlerle Etkileşimine Dair Yaklaşımı

Hız. Muhammed'in getirdiği dine dair öncelikle Kur'an-ı Kerim ile ilgili yaklaşımlarını tekrar eden Muir'in, Kur'an'ı peygamberin şiirleri olarak ele aldığını görmekteyiz. Muir'e göre peygamber kendi iç bunalımı içerisinde çoğu zaman melankolik anlatımlarla bu güçlü şiirleri üretebilmiştir. Kur'an üslup olarak bir insan elinden çıkmış ifadeleri andırdığını söyler ve Kur'an'ın ilahi olmadığına dair imalarda bulunur.²⁶⁷

Kur'an içerisinde araştırmasını derinleştirdiğini söyleyerek Kur'an'ı düzensiz bulduğunu belirtmiştir. Ona göre peygamberin yaptığı bu düzensiz tasnif Kur'an'ın bir anlamlı bütün olarak kavranmasını zorlaştırmaktadır. İlk inen surelerin kısa ve anlam bütünlüğüne sahip olduğunu, buna karşın daha sonraları surelerin uzamaya ve anlamca karmaşık bir hal almaya başladığını dile getirir. Daha sonra Kur'an'dan çeşitli pasajları tahlil etmeye çalışır. Örneğin Kâria ve Tîn surelerinde geçen ifadelerin²⁶⁸ tanrının sözleri gibi sunulduğunu fakat bunun şiirsel bir kurgu olduğunu söyler.²⁶⁹

Kur'an-ı Kerim'de kimi zaman kısa ifadeler ile Arap ve Yahudi efsanelerine değinildiğini iddia eder. Buna örnek olarak ise Fecr Suresi 1-6'da geçen Ad ve Semud kavimlerine, Firavunlara dair olan ayetleri örnek gösterir. Ayrıca Fil suresinde anlatılan Ebrehe ve ordusunu da Arap efsanelerine birer telmih olarak düşünür.²⁷⁰

²⁶⁵ Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Büyükaşçı, "Mekke", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, İstanbul, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, s. 557.

²⁶⁶ Bünyamin Erul, "Varaka b. Nevfel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2012, s. 517.

²⁶⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 60.

²⁶⁸ Karia Suresi'nde ahiret gününün anlatılışı ve Tîn Surelerinde insanın yaratılışı gibi ilahi konularla ilgili ifadeleri kastetmektedir. (Bkz. Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. V, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 675.)

²⁶⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 60.

²⁷⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 64.

Peygamberliğin ilk dönemlerinde henüz vahiy katipleri bulunmazken, ayetlerin Varaka b. Nevfel, henüz küçük bir çocuk olan Hz. Ali²⁷¹ yahut Hz. Hatice tarafından yazılmış olabileceğini söylemiştir. Bu isimlerin Hristiyan ve Yahudi geleneğine dair az da olsa yakınlıkları olduğunu söyler.²⁷² Muir bu yorumuyla çok ciddi mantık hatalarına düşmektedir. Varaka b. Nevfel'in ayetleri kayıt altına aldığını ve onları kendince değiştirdiğini kabul etsek bile bu durumda Müslümanlarca hemen ezberlenen ayetleri Hz. Muhammed'in duymaması ve değişikliğe müdahale etmemesi imkansızdır. Hz. Ali'nin ise daha küçük bir çocuk olduğunu kendisi ifade eden Muir, bir çocuğun nasıl bir dini arka plana sahip olabileceğini ve nasıl bir iştiaqla ayetlere bunu yansıtmayı becerebileceğini de açıklamalıdır. Ayrıca peygamberimize tam bir teslimiyet içerisinde olan Hz. Hatice'nin de peygamberin kendisine bildirdiği ayetlere kendi zihinsel tasavvurlarını yansıtacağını düşünmek de abesle iştigal etmektir.

Muir Hz. Muhammed'in vahye mazhar olduğu ilk ayetlerden hemen sonra Cebrail'i görmesiyle ilgili, bunun şeytani yada cinnî bir etki olduğuna dair peygamberin kendisinde de şüpheler olduğunu aktarır. Bunu belirttikten sonra Hristiyan inancına göre şeytanın insanı etkileyebileceğini ve Hz. Muhammed'in de şeytanın etkilediği, tuzağına düşürüp insanları saptırdığı biri olabileceğini ima eder.²⁷³

Kur'an'da cennete dair geçen canlı ve süslü anlatımların absürt olduğunu söylemiştir. Muir'e göre bu göz alıcı ifadeler basit ve cahil Arap aklının ürünüdür. Devamlı yatıp dinlenmek, köşkler ve akan ırmaklar, ipekten giysiler ve değerli taşlarla süslü giyim kuşam, tatlı su kaynakları, güzel gençler tarafından sunulan şarap kadehleri... Bütün bu tasvirleri bunlara uzakta yaşayan, bu tür bir hayata aç olan Mekke civarı Araplarının özlem duyduğu şeylerin ifadesi olarak görmektedir.²⁷⁴ Yine Kur'an'da hurilere dair anlatımları da aynı bakış açısıyla değerlendirmiştir. Muir bu tasvirleri ahlaksız bulur ve şehvet dolu bir cennet tasavvurunun Hz. Muhammed'in kişisel

---

²⁷¹ Muir burada muhtemelen Zeyd b. Harise'den bahsetmektedir. Fakat yanlış Hz. Ali yazmıştır. Eserinde daha önceki paragraflarda Zeyd b. Harise'nin ailesinin Hristiyan bir geleneğe sahip olduğundan bahsetmiştir.

²⁷² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 66.

²⁷³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 91.

²⁷⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 141.

arzularıyla ilgili olduğunu söyler.²⁷⁵ Muir aynı şekilde cehenneme dair ifadeleri de absürt ve abartılı bulur.²⁷⁶

William Muir Garânîk²⁷⁷ hadisesi üzerinde uzunca açıklama ve yorumlamalara girişmiştir. Ona göre Hz. Muhammed getirdiği yeni dini anlayış ile toplumunu bir yenilenmeye götürmek istedi fakat bunu beceremedi. Kendisine inanan kırk yahut elli kişinin ruhlarını zehirlemişti. Ayrıca Mekke toplumunun en önemli kişileri kendisinin karşısında yer almıştı ve bu durum oldukça yıpratıcıydı. Peygamber umutsuz gözükken bu durumdan çıkmanın yollarını arıyordu. Mekkeli müşriklerle bir mutabakatın özlemini duymaktaydı.²⁷⁸ Dolayısı ile Muir’e göre Garânîk hadisesi de bu durumdan kurtulmak için peygamberin zihninde kurguladığı fakat başarılı olamadığı bir olaydı.²⁷⁹

Garânîk meselesinin gerçekten yaşanmış olduğuna şüphe duymadığını belirten Muir, eğer bu hadise gerçek olmasaydı bugüne kadar ulaşamazdı demiştir. Ona göre bir hadise peygamberin ve dinin aleyhine olduğu halde rivayet edilmeye devam ettiyse bu onun gerçek olduğuna delalet etmektedir. Garânîk meselesini Taberî ve İbn Sa’d’da geçtiği şekliyle kitabında uzunca anlatan Muir, İbn Hişâm ve İbn İshâk’ta da bu meselenin anlatıldığını belirtir.²⁸⁰ Bunların yanında Hz. Muhammed’i temize çıkarmaya çalışan rivayetlerin de bulunduğunu ifade etmiş fakat bunları ciddiye almamıştır. Muir’e göre bu hadisenin gerçek olduğunun bir başka delili de bahsedilen rivayetlerin ne geri çekilmiş ne de düzeltilmiş olmasıdır.²⁸¹ Muir Garânîk hadisesi ile hem Kur’an’ı Kerim’e dair önyargılı iddialarına destek bulacağını ummuş hem de bu olayı Hz. Muhammed’in kurguladığı ve başarısız olmuş bir taktik gibi yorumlayarak peygamberi tenkit etmeye çalışmıştır.

---

²⁷⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 143.

²⁷⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 145.

²⁷⁷ İslam literatüründe *Garânîk*, Hz. Peygamber’in müşriklerin gönlünü İslam’a ısındırmayı arzu ettiği bir sırada, şeytanın telkiniyle vahiylerle Allah kelamı olmayan bazı sözler karıştırdığını ve daha sonra Cebraîl’in ikazıyla bundan vazgeçtiğini iddia eden rivayetler münasebetiyle kullanılmış ve daha çok Necm Suresi 19-20 ve Hac Suresi 52-54 ayetlerin nazil oluşuna ilişkin tartışmalara konu olmuştur. Bazı ilk dönem siyer kaynaklarında geçen bu rivayetler İslam alimleri tarafından reddedilmiş ve İslam’ın genel tavrı ile çatışan bu yaklaşımın doğru olamayacağı delillendirilmiştir. (Bkz. İsmail Cerrahoğlu, “Garânîk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1996, s. 361.)

²⁷⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 149.

²⁷⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 154.

²⁸⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 153.

²⁸¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 154.

Hz. Muhammed'in getirdiği dinin Yahudi ve Hristiyan geleneklerinden kopyalanmış öğretilerle oluşturduğu iddiasında olan Muir, özellikle Yahudi kutsal kitaplarından birçok hikâyenin alındığını savunur. Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde önceki kutsal kitapların ardılı olarak geldiğinin yazdığını söylemiştir. Böylece Kur'an'ın kendisi Yahudi ve Hristiyanlıkla önemli ölçüde bağlantılı olduğunu itiraf etmektedir. Muir'e göre peygamberin amacı Kur'an'ın ilahi olduğunu kanıtlamak ve Yahudi kitaplarında şahsına ve misyonuna dair deliller sunmaktır. Yahudi kitaplarının bu tanıklıkları yeni dini meşru kılacaktı. Kur'an'ın içerik olarak Yahudi kitaplarına benzemesi onun için bir referans kaynağı olacak ve meşruiyet kazanacaktı.²⁸²

Muir, peygamberin Yahudi arkadaşlarının olduğunu ve onların kendi geleneklerinde bulunan hikâyelerle, peygamberin Kur'an'ı oluşturmaya yardım ettiklerini iddia etmiştir. Yine ona göre Yahudi geleneğinden aktarılan malzemeler Kur'an'ın en önemli kısmını oluşturmaktaydı. Peygamberin Yahudi arkadaşlarından aldığı hikâyeler; kimi gerçekler ile uydurmaların, çocuksu ahmaklıkların ve peygamberin zihnindeki fantezilerin mezcedildiği, defalarca tekrarlanarak anlatılan bir kutsal kitaba dönüştürülmüştü. Ayrıca yine Muir'e göre Kur'an'daki bu hikâyeler Hz. Muhammed'in kendisi ile önceki peygamberler arasında çeşitli benzerlikler kurmaya çalıştığı anlatımlardır.²⁸³ Muir bu iddialarına bir kaynak ve kanıt gösterme ihtiyacı bile duymadan eserinde yer vermiştir.

Muir, Medine halkının hızlı bir şekilde Müslüman olmasının ve peygamberi korumayı kabul etmesinin, Medine'de yaşayan Yahudi kabilelerinin etkisi ile olduğunu öne sürmüştür. Ona göre, Medine Yahudi etkisinin yanı sıra Suriye'nin güneyindeki Hristiyan kabilelere daha yakın olduğundan Hristiyan etkisi de söz konusudur. Bu sebeple Hz. Muhammed'in dini için Medine'deki sosyal durumu bu unsurlar daha uygun hale getirmiştir.²⁸⁴ Rum suresinin ilk ayetlerine binaen Hz. Muhammed'in Hristiyanlığa ve İmparator Heraklius'a sempatisinin olduğunu iddia etmiştir.²⁸⁵

İslam'ın Hristiyanlık ile olan ilişki ve etkileşimi oldukça geniş ele alan Muir, Kur'an'da Hristiyanlıkla ilgili tüm ayetleri araştırmış ve incelemeye çalışmıştır. Daha

---

²⁸² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 183.

²⁸³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 185.

²⁸⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 212.

²⁸⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 224.

önceki bölümde peygamberin çocukluk çağından peygamberliğe kadar olan sürede Hristiyanlıktan etkilendiğine dair Muir'in çeşitli iddialarını aktarmıştık. Bu kısımda ise Muir daha sonraki zamanlarda da Hristiyan etkisinin devam ettiğini savunmuştur

Kur'an-ı Kerim'de Hristiyanlığa birçok ayet ve surede değinilmiştir. Meryem Suresi, Mâide Suresi, Tövbe Suresi gibi birçok yerde Hristiyanlarla ilgili ayetler mevcuttur. Bu ayetleri bulup tek tek inceleyen Muir, Kur'an ile Hristiyanlık öğretilerini karşılaştırmış ve çelişkileri bulup aktarmıştır.²⁸⁶ Bu uzun çelişkilere girmeyip genel olarak Hristiyanlık-İslam etkileşimine dair yorumlarını ele alacağız.

Muir, Hristiyanlıkla ilgili Kur'an'da geçen ve hadislerde bahsedilen tüm rivayetleri Hz. Muhammed'in Hristiyan kitaplarından aldığını iddia etmiştir. Örneğin Meryem Suresi'nde Hz. Meryem'i İmran'ın kızı olarak bahsedilmesini bir problem olarak ele alır. Ona göre Hz. Muhammed, Hz. Musa'nın kardeşi olan Meryem ile Hz. İsa'nın annesi olan Hz. Meryem'i karıştırmış olmalıdır. Peygamberin Hristiyan kitaplarından bu hikâyeleri alırken bir tür anakronizme düştüğünü iddia eder.²⁸⁷ Peygamberin bu bilgileri nasıl edindiğine dair açıklaması ise Necran Hristiyanları aracılığı ile aldığı şeklindedir.²⁸⁸ Mekke'nin fethinden sonra Hz. Muhammed Necran Hristiyanlarına bir davet mektubu göndermiş ve onlar da 631 yılında bir grup din adamını dini konularda tartışmak için yollamışlardı.²⁸⁹ Peygamberin vefatına çok az bir süre kala gerçekleşen bu olayı, Kur'an'daki Hristiyanlık bilgilerine referans göstermekle aslında Muir'in kendisi açık bir şekilde anakronizme düşmüştür.

Hz. Muhammed'in Hz. İsa ile ilgili birçok meseleyi aynı anlattığını fakat onun da bir kul olduğunu söyleyerek bu noktada kesin bir şekilde ayrıldığını belirtir.²⁹⁰ Muir'e göre Mekkeli müşriklerin Hz. İsa'ya tapınmakla kendi putlarına tapınmak arasında fark göremeyeceğinden dolayı peygamber Hz. İsa'yı da kul olarak anlatmıştır.²⁹¹ Ayrıca önemli bir nokta olarak Hz. İsa'nın çarmıha gerilme olayında Müslümanların farklı bir inanca sahip olduğunu, onun göğe yükseltildiğine inanıldığını belirtmiştir. Muir bu

---

²⁸⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 278.

²⁸⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 282.

²⁸⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 283.

²⁸⁹ Mustafa L. Bilge, "Necran", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2006, s. 508.

²⁹⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 287.

²⁹¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 286.

farklılığın sebebi olarak da Hz. Muhammed'in cehaleti olarak görür. Ona göre peygamber normal Hristiyanlık yaklaşımının da göğe yükseltirme şeklinde olduğuna inanıyordu. Bu inancın kaynağını da Hz. Muhammed'in kulağına çalınmış Suriye bölgesinden gelen gnostik öğretiler olarak açıklamıştır.²⁹²

Hz. Muhammed'in adının daha önceki kitaplarda Ahmet olarak geçtiği, bazı kişilerin bunu İncil'deki Paraklit kelimesi ile düşünmesi gibi yaklaşımları da sapkınlık olarak değerlendiren Muir, bu yaklaşımın kaynağı olarak da miladi 2. yüzyılda yaşamış olan Montanus'u²⁹³ görür. Ona göre Hz. Muhammed bu yaklaşımı duymuş ve kendi öğretisi için kullanmıştır.²⁹⁴

Muir bütün bu iddialarının sonunda Hz. Muhammed'in bu görüşlerinde samimi olduğunu ve Hristiyan köleler ile Yahudiler tarafından bilinçli bir şekilde yanlış bilgilerle kandırılmış olduğunu söyleyerek adeta önceki iddialarını yumuşatma yoluna gitmektedir.²⁹⁵ Muir'in bu çelişkili yaklaşımı zaten objektif olmadığı aşık olan eserinin kendi içindeki tutarsızlığını da yansıtmaktadır. Eserin bir bölümünde peygamberi kurnaz ve her şeyi planlı yapan kötü bir karakterde çizerken, başka bir yerinde kandırılmış bir cahil portresi şeklinde çizmiştir. Muir'in bu yaklaşımı samimiyetten oldukça uzaktır.

4. Hz. Muhammed'in Savaşlarına Yaklaşımı

Çalışmamızın bu bölümünü Sir William Muir'in Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili en olumsuz eleştirilerini inceleyeceğimiz bölümlerden biri olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Mediye'ye hicret sonrası gazve ve seriyyeler, siyerin en önemli unsurlarından birisi olmuştur. Nitekim ilk yazılan eserlerin megazi türünde olması da bu durumu kanıtlar niteliktedir.

William Muir, Medine'ye hicretten sonra Kureyş'in Müslümanlara olan düşmanlığının sona erdiğini, Hz. Muhammed'in yokluğu ile birlikte Mekke'nin bir huzur ortamına girdiğini iddia etmiştir. Hz. Muhammed'in ise içinde Kureyş'e karşı kin ve nefret dolu düşüncelerinin büyümeye devam ettiği iftirasını atabilmiştir. Muir'e göre

---

²⁹² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 306.

²⁹³ Montanus miladi 2. yüzyılda yaşamış olan ve İncil'de geçen Paraklit kavramından yola çıkarak peygamberliğini ilan eden bir kimsedir. Montaizm de kurduğu ayrılıkçı tarikattır. (Bkz. Kurt Aland, "Montanus", *Encyclopedia Of Religion*, Second Edition, C. 9, Macmillan Reference USA, 2005, s. 6168.)

²⁹⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 315.

²⁹⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 316.

Kureyş ile yaşanan savaşların sebebi de bu kin ve düşmanlıktır.²⁹⁶ Muir tamamen kendi ideolojik saplantısıyla bir niyet okuması yapmış ve İslam'a karşı kendi düşmanlığını ortaya koymuştur. Çünkü objektif yaklaşan bir tarihçi, birçok örnek olayı referans alarak, Hz. Muhammed'in kin ve nefretten ne kadar beri bir şahsiyet olduğunu söylemek durumundadır. Hem tarihi veriler hem de Hz. Muhammed'in getirdiği öğretiler bunu kanıtlamaktadır.

Muir ilk kanın döküldüğü Nahle Seriyyesi'ni haince bir kalkışma olarak nitelemiştir. Hz. Muhammed ve takipçilerinin yasaklanmış ay içerisinde kan döktüğünü belirterek, hiçbir kutsiyete saygıda bulunmaksızın hareket ettiklerini iddia eder. Mekkelileri ise bütün bunlara rağmen bir düşmanlık beslemeyen insanlar olarak gösterir. Muir'e göre peygamberin Mekke'de hala takipçileri bulunmasına rağmen, müşrikler onlara bir zulüm ve şiddet göstermemişlerdir.²⁹⁷ Ayrıca Hz. Muhammed'in ilk anda yasak ayda kan döküldüğü için kızdığını fakat daha sonra Müslümanların savaşmaktaki cesaretlerini kırmaktan endişe ettiğini ve bu durumdan kurtulmak için onlara Bakara Suresi 217. Ayet'in²⁹⁸ indiğini söyleyerek Müslümanları rahatlattığını iddia etmiştir.²⁹⁹

Savaşmanın önemiyle ilgili ayetlerin indiğini, Allah yolunda ölenlerin cennetle ödüllendirileceğinin belirtildiğini ve bu sayede Müslümanların cesaretlerinin ve cüretkarlıklarının arttığını söyleyen Muir, Müslümanların giriştikleri savaşlarda bu tür teşviklerin önemli rol oynadığını dile getirir.³⁰⁰

Bedir Savaş'ından itibaren peygamberin savaşlarını siyer müelliflerinin gerekli gereksiz birçok isim, küçük olay ve detaylar ile çok uzun şekilde ele aldıklarını söyleyen Muir, bu karışıklığın içinde değerli ve gerçek bilgiye ulaşmanın zor olduğunu söylemiştir.³⁰¹ Hz. Muhammed ve muhacirlere kucak açan Medine halkının Hz.

²⁹⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.196. (1894 baskısı)

²⁹⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.204. (1894 baskısı)

²⁹⁸ "Sana haram ayı; onda savaşmayı soruyorlar. De ki: Onda savaşmak büyük günahdır. Allah'ın yolundan menetmek ve O'nu inkar etmek, Mescid-i Harâm'dan engellemek, halkını oradan çıkarıp sürmek ise Allah katında daha büyük günahdır. Fitne de öldürmekten daha ağırdır. Güçleri yeterse sizi dininizden çevirinceye kadar durmadan sizinle savaşsınlar. İçinizden kim dininden döner de kafir olarak ölürse, dünyada ve ahirette amelleri boşa gidenler işte bunlardır. Cehennem'in dostları da bunlardır ve orada onlar devamlı kalıcıdırlar." (Bkz. Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. I, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 340.)

²⁹⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.203. (1894 baskısı)

³⁰⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.205. (1894 baskısı)

³⁰¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.207. (1894 baskısı)

Muhammed'i dışarıdan gelecek bir saldırıya karşı koruyacağına söz verdiğini fakat bunun Medine dışına yapılacak olan saldırgan hareketleri kapsamadığını iddia etmiştir.³⁰²

Muir Müslümanların Bedir Gazvesi'nde ganimet aşkı ve macera hevesiyle hareket ettiklerini ima etmiştir. Buna kanıt olarak da dipnot kısmında şu hadisenin vuku bulunduğunu aktarır: Savaş başlamadan önce Hz. Muhammed'in yanına Medineli iki kişi gelerek Müslüman saflarında savaşıp yağmadan pay almak istediklerini söylemiştir. Hz. Muhammed ise Müslüman olmadıkça savaşa katılamayacaklarını belirtmiş ve bunun üzerine bu iki kişi orada Müslüman olup savaşa katılmışlardır.³⁰³ Muir bu hikâyeyi baz alarak bütün bir İslam ordusunun yağma hırsıyla bu sefere kalkıştığını ima etmekten çekinmemiştir. Fakat Bedir Gazvesi'ni anlattığı bölümün hemen birkaç sayfa ilerisinde; Müslümanların, özellikle de Ensar'ın her şeyi göze alarak Hz. Muhammed'in izinde gitmekten ve Allah yolunda cenk etmekten sakınmadığını yazabilmektedir.³⁰⁴ Muir daha birkaç sayfa öncesinde manevi herhangi bir histen yoksun, ganimet elde etme hırsıyla dolu insanlar olarak nitelediği Müslümanları burada apayrı bir şekilde yazmıştır. Daha önce belirttiğimiz birçok çelişki gibi bu hadise de Muir'in, eserini sağlam bir zihinle yazmadığını kanıtlamaktadır.

Muir savaşta Müslümanların daha acımasız olduklarını söylemiştir. Müşrikler daha hoşgörülü ve insancıl iken, Müslümanlar dogmatik inançlarının ve merhametsiz peygamberlerinin etkisiyle çok daha acımasız davranmışlardır. Savaş öncesinde peygamberin Mekkeliler için beddualar ettiğini söylemiştir. Muir'e göre peygamberin nefreti onun yolundan gidenlerce içselleştirilmiş ve onun merhametsiz ruhu Müslümanların hepsine sirayet etmiştir.³⁰⁵

Bedir savaşı sonunda kimi esirlerin zalimce infaz edildiğini söyleyen Muir, peygamberin soğuk kanlılıkla bu infazların emrini verdiğini iddia etmiştir.³⁰⁶ Daha sonra Enfal Suresi'nin 67-70. ayetlerini aktararak, bu ayetleri Hz. Muhammed'in infaz ettirdiği esirlerle ilgili bir dayanak bulmak amacıyla kendisinin uydurduğunu ve merhametli gözükmeye çalıştığını iddia etmiştir.³⁰⁷ Ayrıca Bedir Gazvesi'nin Hz. Muhammed'in

---

³⁰² Muir, *The Life Of Mahomet*, s.196. (1894 baskısı)

³⁰³ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.208. (1894 baskısı)

³⁰⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.212. (1894 baskısı)

³⁰⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.213. (1894 baskısı)

³⁰⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.220. (1894 baskısı)

³⁰⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.224. (1894 baskısı)

kariyerindeki en önemli başarılarından biri olduğunu belirtmiş ve peygamberin bu başarıyla Müslümanların inançlarındaki yerini pekiştirdiğini ifade etmiştir. Bunun yanında Enfâl Suresi 9. ayette geçtiği üzere Allah'ın meleklerini yardıma gönderme hadisesini³⁰⁸ de aktararak uydurulmuş efsaneler olarak nitelemiştir.³⁰⁹

Muir Müşriklerin bu yenilgi sonrasında bir kin ve intikam duyduklarını, ancak Bedir Gazve'sini anlattığı son bölümde söyleyebilmiştir. Fakat bu bölümü de adeta bir senarist ustalığı ile, yüce gönüllü insanların intikam yemini etmesi şeklinde aktarmıştır.³¹⁰ Yine Uhud Savaşı'nı anlattığı bölümde Mekke'li müşriklerin ne denli vahşi olabildiklerini itiraf etmek zorunda kalmıştır. Kendi akrabalarını öldürme konusundaki arzularının şiddetini belirtmiştir.³¹¹ Bütün bu tezat dolu yaklaşımların, Muir'in eserinde çok sık karşılaşılan durumlar olduğunu belirtmek gerekir.

Uhud Savaşı ile ilgili, peygamberin bir rüya gördüğü ve bu rüyadan etkilenip, şehirde kalıp bir savunma savaşı yapma niyetinde olduğunu söyleyen Muir, Abdullah ibn Ubey'in, Mekkelileri Medine içinde karşılamak fikrini eleştirdiğini belirtir. Ayrıca genç sahabelerin de Bedir zaferinden mülhem bir meydan savaşı istediklerini söylemiştir. Muir bunu da peygamberin kendilerine vadetmiş olduğu cennetin olanaklarına ulaşma şevki olarak ele alır.³¹² Sonuç olarak da bu istekler doğrultusunda Hz. Muhammed kılıcını kuşanmış ve ordusunu hazırlamaya başlamıştır. Savaş'a dair kaynaklardaki anlatımları aktaran Muir, İslam ordusunun bozguna uğrayıp kaçtığını, Hz. Muhammed'i yalnız bıraktıklarını ve çevresinde bulunan üç beş kişi olmasa onun da savaşta yok edileceğini öne sürmüştür. Yine savaş sırasında Hz. Muhammed'in yaralandığını söylemiş ve peygamberi yaralayan İbn Kamia'yı da bir kahraman olarak nitelemiştir.³¹³

Uhud dönüşünde Medine halkının yaşanan başarısızlıktan huzursuz olduğunu ve neredeyse Ebu Süfyan'a bir elçi gönderip onunla görüşme gibi fikirlerin bile dillendirildiğini iddia etmiştir.³¹⁴ Muir bu iddiasına da bir kaynak gösterme yolunu tercih

---

³⁰⁸ “Rabbinizden yardım dilediğiniz zamanı hatırlayın, hemen size, ‘Meleklerden peşi peşine gelen binlik kuvvetlerle ben size yardım edeceğim’ diye cevap verdi.” (Bkz. Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. II, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 665.)

³⁰⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.227. (1894 baskısı)

³¹⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.230. (1894 baskısı)

³¹¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.245 ve s.254. (1894 baskısı)

³¹² Muir, *The Life Of Mahomet*, s.247. (1894 baskısı)

³¹³ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.253. (1894 baskısı)

³¹⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.255. (1894 baskısı)

etmemiştir. Ayrıca Muir'e göre nasıl ki Bedir Gazvesi'nde kazanılan zafer Hz. Muhammed'in peygamberliğinin teyidi olarak algılanmışsa, Uhud'da yaşanan yenilginin de peygamberlik iddiasının geçersizliğini göstermesi gerekmektedir.³¹⁵

Hendek Gazvesi'yle ilgili olarak da savaşa dair olayları genel manada aktardıktan sonra en çok Benî Kurayza ile yaşananlar üzerinde durmuştur. Muir Benî Kurayza'nın Mekkeli müşriklerle gizlice anlaştığını söylemiş ve bu durumun da Müslümanları zor durumda bırakacağını belirtmiştir. Müslümanları arkadan vurmaya planlayan ve yapılan antlaşmayı hiçe sayan Yahudileri bile masum gösterme telaşına düşmüş, ve bu ihaneti ortaya çıkarmak için peygamberin yolladığı adamlardan birer hain ve ajan olarak bahsetmiştir. Yine Mekkeli müşriklerin Benî Kurayza'yı, Müslümanları arkadan vurmaya için ikna etmeye çalıştığını fakat muvaffak olamadığını söylemiştir.³¹⁶ Dolayısıyla Muir Yahudilerin aslında masum olduklarına dair zorlama imalar ile konuya dair keskin ve ideolojik yorumlarına okuyucuyu hazırlamaktadır.

Hadislerde Cebrail'in gelip Hz. Muhammed'e Benî Kurayza üzerine yürümesi gerektiğine dair rivayetlerin olduğunu aktaran Muir, bunları uydurulmuş efsaneler olarak ele alır.³¹⁷ Benî Kurayza kuşatılmış ve onlar kendilerinin komşusu olan Ebû Lübâbe'yi elçi olarak istemişlerdi. Ebû Lübâbe Yahudilere hakem tayin edilecek olan Sa'd b. Muâz'ın hükmünü kabul etmelerini söyledi ve eliyle boğazını göstererek bunun ölüm manasına geldiğini de söylemiş oldu. Nitekim Ebû Lübâbe bu hareketinden dolayı Hz. Muhammed'e ihanet ettiğini düşünmüş ve pişmanlık duyduğundan kendini mescidin bir direğine bağlamıştır.³¹⁸ Muir Ebû Lübâbe'nin Yahudilerle görüşmesini dramatik bir yönetmen edasıyla anlatır ve ağlayan küçük çocuklardan ve annelerden dem vurur. Müslümanların gaddar olduğunu ve Ebû Lübâbe'nin bile dayanamayıp Yahudilere yardım etmek istediğini belirtir.³¹⁹

Benî Kurayza hadisesinin sonucunda acımasızca bir katliam yapıldığını, erkeklerin başlarının uçurulduğunu ve çocuklarla kadınların ise köle olarak alındığını

---

³¹⁵ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, a.g.e., s. 265. ; Muir, *The Life Of Mahomet*, s. 259. (1894 baskısı)

³¹⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, s. 302. (1894 baskısı)

³¹⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, s. 304. (1894 baskısı)

³¹⁸ Asri Çubukçu, "Ebû Lübâbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1994, s. 179.

³¹⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, s. 304. (1894 baskısı)

söylemiş ve bunu bir katliam olarak nitelemiştir. Muir ahlaksız tavrını devam ettirerek, bütün bu katliam sırasında Hz. Muhammed'in esirler arasında güzelliği ile dikkat çeken bir Yahudi kızına gözünün iliştiğini ve onu kendisi için istediğini söylemiştir.³²⁰ Hz. Muhammed'i savaş esnasında bile kendine hakim olamayan şehvetperest bir insan olarak yansıtmaya çalışmıştır. Muir Hz. Muhammed dışında bütün ruhların bu acımasız karardan acı duyduğunu fakat peygamberin onları rahatlatmak için bunun Allah'ın hükmü olduğunu deklare ettiğini iddia etmiştir. Yahudiler içinde sadece peygamberin kendisi için ayırttığı Reyhâne bint Şem'un³²¹ adlı güzel Yahudi kızının nezaket ve iyiliğe mazhar olabildiğini söylemiştir.³²²

Benzer bir yaklaşımı Hayber'in fethinin ardından Hz. Muhammed'in Safiyye bint Huyey ile olan evliliğinde de göstermiştir. Muir peygamberi yine şehvet dolu bir insan olarak resmetmiştir. Muir'e göre Safiyye'yi gören peygamber onun kocasının başını uçurmuş ve böylece ona sahip olmayı hedeflemiştir. Peygamberin Kinâne b. Rebî'yi, Medine'de güzelliği meşhur olan Safiyye bint Huyey'i kendisine almak için öldürttüğünü yazabilmiştir.³²³

Mekke'nin fethi ile ilgili de, fethin öncesinde yine Kureyşlileri barışı sürdürmek için canhıraş bir şekilde çabalayan kişiler olarak gösterirken, Müslümanları savaş için bahane arayan kişiler şeklinde nitelemeye çalışmıştır. Ebu Süfyan'ın Medine'ye gelerek görüşmeler yapmasını ve bir sonuç alamamasını bu şekilde açıklamıştır.³²⁴ Her savaşta Müslümanların ve peygamberin merhametsizliğinden dem vuran Muir, Mekke'nin fethi sırasında genel af çıkartıldığını, hatta aftan mahrum bırakılan ve Mekke'den kaçan İkrime b. Ebû Cehil gibi bazı kişilerin de sonradan bağışlandığını itiraf edebilmiştir.³²⁵

Hz. Muhammed'in savaşlarıyla ilgili Muir'in yaklaşımı adeta Mekkeli müşriklerin safını tutan bir taraftar gibidir. Muir müşrikleri bulabildiği her fırsatta övmüş ve Müslümanları aşağılamaya çalışmıştır. Kimi olaylarda küçük bir istisnadan yola çıkıp bütün bir Müslümanlara olayı genelleyebilmiş, kimi zaman da doğruluğuna dair hiçbir

³²⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, s. 305. (1894 baskısı)

³²¹ Hayati Yılmaz, "Reyhâne bint Şem'un", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2008, s. 41.

³²² Muir, *The Life Of Mahomet*, s. 307. (1894 baskısı)

³²³ Muir, *The Life Of Mahomet*, s. 365. (1894 baskısı)

³²⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, s. 388. (1894 baskısı)

³²⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, s. 397. (1894 baskısı)

araştırma yapmadan uydurma bilgilere sıkı sıkıya bağlı kalabilmiştir. Muir'in bir Hristiyan misyoner olarak konuyu ele aldığı zaten malumken, aynı İbrahimî gelenekten gelen bir dine saldırıp, müşriklerin tarafını tutması da İslam'a karşı nasıl bir bağnazlık ve düşmanlıkla eserini kaleme aldığını göstermektedir.

5. Hz. Muhammed'in Gayrimüslimlerle İlişkileri Konusundaki Yaklaşımları

Gayrimüslimlerle ilişkiler kısmında Hz. Muhammed'in Kureyş müşrikleri dışında kalan Yahudi, Hristiyan ve diğer dinlerden insanlarla olan karşılaşmalarını, William Muir'in nasıl ele aldığını tespit etmeye çalışacağız. Kimi zaman çeşitli antlaşmalarla, kimi zaman dine davet mektuplarıyla, kimi zaman da savaş yoluyla gerçekleşen bu ilişkiler Müslümanların kurduğu devletin hem kendi bünyesindeki gayrimüslimlerin hukukunu hem de savaş hukukunu belirlemiştir. Muir eserinde bu ilişkilere çok geniş yer ayırmıştır. Müellifin tamamını Hristiyan dinini savunur bir pozisyonda kaleme aldığı bu eseri, aşağıda örnekleriyle tartışacağımız mevzularda da kesin bir tarafsızlıkla ele aldığını belirtmek durumundayız.

Muir Hz. Muhammed'in Bizans ile Persler arasında süren savaşları ilgiyle izlediğini ve onun Bizans'a sempati beslediğini iddia etmiştir. Bunu da Hristiyanlık inancının İslam ile daha yakın olduğuna ve Perslilerin ateş tapımı ve bazı batıl inançlarının İslam'ın öğretileriyle ters olmasına bağlamıştır. Rum Suresi 1-6. ayetleri³²⁶ de buna delil göstermiştir.³²⁷

Muir İslam ile Hristiyanlığı karşılaştırdığı bir cümlesinde, Hz. İsa'nın kendisine karşı konulduğunda savaşmayı seçmediğini ve bu dünyanın değil öteki dünyanın kralı olduğunu söylediğini belirtmiştir. Muir'e göre Hz. Muhammed ve onun taraftarları bu dünya için kılıçlarıyla hareket etmiştir. Dolayısı ona göre ile bu veri İslam'ın insan ürünü, Hristiyanlığın ise ilahi bir din olduğunu kanıtlamaktadır.³²⁸

---

³²⁶ “Elif-lâm-mîm. Rûmlar yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Fakat onlar bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip gelecekler. Önce olduğu gibi sonra da Allah'ın dediği olur. O gün müminler sevinecekler; Allah'ın yardımıyla. O dilediğini muzaffer kılar. Ve O çok güçlüdür, engin merhamet sahibidir. Bu Allah'ın vaadidir. Allah vaadinden caymaz; ama insanların çoğu bunun şuurunda değildirler.” (bkz. Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. IV, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 289.)

³²⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 224.

³²⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 276.

Hiz. Muhammed'in kendilerine gönderdiği davet mektubundan sonra Medine'ye gelen Necran'lı Hristiyan grubundan bahseden Muir, onların  ehre geldiğinde önce camiye girip, doğuya dönüp kendi ibadetlerini yaptığını ve daha sonra Hiz. Muhammed'in yanına gittiklerini aktarır. Peygamberin onları ipek giysiler giydikleri için muhatap almadığını söylemiştir. Ertesi gün ruhban kıyafetleri ile gelmişler ve peygamber kendilerinin selamını almıştır. Karşılıklı münazaralar sonucu Müslüman olmayı kabul etmeyen Necran'lı Hristiyanlarla antlaşma yapıldığını belirtmiştir.³²⁹ Yine aynı şekilde hicri 9. yılda Benî Tağlib kabilesinden on altı kişilik bir heyet gelmiş ve Hiz. Muhammed ile görüşmüşlerdir. İ lerinden bir kısmı da Müslüman olmuştur.³³⁰ Muir, Hiz. Muhammed'in onlara çocukları vaftiz etmemeleri şartıyla kendi dinlerinde kalmaya izin verdiğini söylemiş ve peygamberin Benî Tağlib'in kiliselerinin yıkılıp yerine cami yapılmasını istediğine dair rivayetleri reddetmiştir. Ona göre Hiz. Muhammed hiçbir zaman kiliselere dokunmamıştır. Bunu da peygamberin Yahudilere olan düşmanlığı sebebiyle Hristiyanlardan daha az tiksindiğini söyleyerek açıklamıştır. Ona göre Hiz. Muhammed Yahudilerle yaşadığı sorunlu tecrübelerden dolayı böyle davranmaktadır. Ayrıca peygamberin asıl amacının Hristiyanlığın yerini alacak bir din ortaya koymak olduğunu iddia etmiş ve Hristiyanlığa olan hoşgörüsünü buna dayandırmıştır.³³¹

Hiz. Muhammed'in Medine'ye geldiğinde Yahudiler ile bir birlik kurmayı hayal ettiğini iddia eden Muir,  ehre geldiği gibi ilk faaliyetinin bir karşılıklı yükümlülük antlaşması ihdas etmek olduğunu söylemiştir. Peygamberin ilk zamanlarda oldukça m samahak r davrandığını ve bunun sebebinin de henüz yeterince g c kazanmamış olmasından kaynaklandığını  ne sürmüştür.³³² Hiz. Muhammed'in Medine'ye geldiğinde şehirdeki Arapların Yahudilere karşı bir sempatisi olduğunu iddia eden Muir, bunu peygamberin tehlikeli görüp tersine çevirmeye çalıştığını söylemiştir. Ayrıca Medine'deki Yahudiler ile ilgili hadislerin genel olarak Yahudileri kötü gösteren taraflı metinler olduğunu iddia etmiş ve bu sebepten dolayı güvenilmez olarak kabul etmiştir.³³³

³²⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 301.

³³⁰ Casim Avcı, "Tağlib (Benî Tağlib)", *Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: TDV İşlam Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 374.

³³¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 304.

³³² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 32.

³³³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 37.

Muir'e göre Benî Kaynuka olayında kuşatma sona erdiğinde Yahudiler için bir infaz süreci başlatılacakken, bu kanlı kararı durdurmak da kahramanca bir rol üstlenen Abdullah b. Ubey'e düşmüştü. Hadiseyi acımasız bir komutanın verdiği dehşet bir karar karşısında kan akmasını önlemeye çalışan yüce gönüllü bir insanın çabası olarak senaryolaştıran Muir, Benî Kaynuka'nın sürgüne gönderilip ganimetlerin dağıtılmasını ise bir yağma olarak nitelemiştir.³³⁴

Hız. Muhammed'in hicret sonrasında vakit kaybetmeden çeşitli ittifaklar kurmaya çalıştığını ve bu durumun da kendi nüfuzunu yavaş yavaş yayma düşüncesinin tezahürü olduğunu söylemiştir. Benî Müdlic ve Benî Damre ile yapılan antlaşmaları buna örnek vermiştir.³³⁵

Benî Nadîr kabilesinin sürgün edilmesiyle ilgili olarak, Yahudilerin kan tazminatını ödemek yükümlülüğünde olduğunu düşünen Fransız oryantalist Caussin de Perceval'ı eleştirerek kendisinin aynı fikirde olmadığını söylemiştir. Ayrıca Yahudilerin Hız. Muhammed'e düzenlediği bir suikast olmadığını, bunun peygamberin kendi kuruntusu olduğunu ima etmiştir. Hadislerde bu olay ile anlatılan birçok ayrıntıyı da uydurma olarak nitelemiştir.³³⁶ Kuşatma sırasında Benî Nadîr'e ait olan hurma ağaçlarının yakılmasından bir barbarlık olarak bahseden Muir, Yahudileri de mazlum ve suçsuz insanlar olarak gösterme telaşıyla konuyu yazmıştır.³³⁷ Peygamberin Medine Yahudileriyle ilişkilerine geniş yer ayıran Muir, hem Benî Kaynuka hem de Benî Nadîr hadiselerinde, Hız. Muhammed'i ve Müslümanları ufak bahanelerle ganimet elde etme amacıyla olan kişiler olarak yansıtmıştır. Ona göre asıl amaç Yahudilerin elinde olan malları ele geçirmektir.

Eserinde Hudeybiye Antlaşması'na da değinen Muir, olayı kaynaklarda bulduğu gibi anlatıp yorum yapma tercihinde bulunmamıştır. Birçok meselede Hız. Muhammed'in karakteri ile ilgili analizlerde bulup zalim, kinci ve kan dökücü olarak nitelerken Hudeybiye Antlaşması'yla ilgili sessiz kalmayı tercih etmiştir.³³⁸ Objektif bir tarihçiden

---

³³⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 137.

³³⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 69.

³³⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 211.

³³⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 213.

³³⁸ Buaben, a.g.e., s. 39.

beklenmeyecek şekilde peygamberi eleştiremeyeceği kısımlarda sessiz kalarak konuyu geçiştirdiği görülmektedir.

Muir eserinde Hz. Muhammed'in çeşitli hükümdarlara elçi ve mektuplar göndermesini detaylıca ele alır. Heraklius'a gönderdiği mektuptan bahseden Muir, bununla ilgili hadislerde anlatılan rivayetleri uydurma ve zorlama açıklamalar olarak görür. Ona göre Heraklius'a bir mektup ulaştıysa bile bu kesinlikle reddedilmişti.³³⁹ Pers Hükümdarına da gönderilen bir mektuptan bahseden Muir, hadislerde bu mektubun ağustos ayında gönderildiğini fakat mektuptaki tarihten altı ay önce hükümdarın ölmüş olduğunu söylemiştir. Hadisleri kronolojik olarak hataya düşmüş kabul eder.³⁴⁰ Ayrıca Pers hükümdarının Medine'ye yolladığı elçinin, hükümdarının öldüğü haberini Hz. Muhammed'den duyup, teyit ettikten sonra iman etmesini de mucizevi anlatımlarla örülü bir hikâye olarak nitelemiştir.³⁴¹ Hz. Muhammed'in Mukavkıs'a ve Habeş Hükümdarına da bir elçi gönderdiğini belirten Muir, Mukavkıs tarafından davetinin reddedilmesiyle birlikte peygambere Mısır'dan birçok hediye gönderildiğine değinmiştir. Muir'e göre Mukavkıs peygamberin kadınlara düşkünlüğünü sezip, iki cariyeye göndererek peygamberin bu zaafından yararlanmıştır.³⁴² Yine Necâşî ile olan ilişkilerini anlattığı bölümde peygamberin mektubuna oldukça nazik bir cevapla dönüldüğünü aktarmıştır. Ayrıca Habeşistan'a giden muhacirlerden iki kişinin Hristiyan olduğunu aktaran Muir, bu olaydan Hz. Muhammed'in memnun kaldığını çünkü eşlerini haremine katmak isteğinde olduğunu iddia etmiştir.³⁴³

Muir'e göre Tâif kuşatmasının ardından Arabistan yarımadasında Hz. Muhammed'in gücünün etkisi oldukça hissedilmeye başlamıştı. Hicretin onuncu yılına denk gelen bu dönemde Hz. Muhammed çevre kabile ve toplulukla elçiler gönderip kendi dinine ve buyruğuna girmelerini istemiştir. Yemen, Mahra, Umman, Bahreyn ve Yemâme'ye elçiler gönderilmiştir. Bunlardan birçoğunun İslam'ı kabul etmesinde Tâif kuşatmasının sonuçlarının etkili olduğu yorumunu yapmıştır.³⁴⁴

---

³³⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 53.

³⁴⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 54.

³⁴¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 55.

³⁴² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 57.

³⁴³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 59.

³⁴⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 213.

6. Hz. Muhammed'in Evlilikleriyle İlgili Yaklaşımları

Hz. Muhammed'in evlilikleriyle ilgili eserinde ayrı bir bölüm oluşturmayan Muir, eserinde kronolojik olarak yeri geldikçe bahsetmiştir. Bununla birlikte evlilikleri konusunda uzun açıklama ve yorumlarda bulunmuş, özellikle de Hz. Âişe ve Hz. Zeyneb bint Caş ile ilgili bölümlerin üzerinde durmuştur.

William Muir peygamberin Hz. Hatice ile evliliğini Sprenger ve Weil'in ele aldığı şekilde eserine aktardığını belirtip, Hz. Hatice'nin babasına, sarhoş edilerek bu evliliği kabul ettirildiği iddialarını dile getirmiştir. Bu hadisenin zayıf bir rivayete dayandığına dair Müslüman tarihçiler görüş bildirse dahi³⁴⁵, Muir metodolojisinde de ortaya koyduğu bir ilkeden hareketle doğru kabul etmiştir. Ona göre bu olay Hz. Muhammed'in aleyhinedir ve Hz. Muhammed'in aleyhine olan rivayetler de kayıtsız şartsız gerçek kabul edilmelidir.³⁴⁶

Hz. Hatice'nin vefatından sonra peygamberin Hz. Sevde ile evlenmesi hususunda kayda değer bir yorumda bulunmayan Muir, Hz. Muhammed'in bu evlilikle aynı vakitlerde Hz. Ebu Bekir'in kızı Hz. Âişe ile nişanlandığını söylemiştir. Muir peygamberin bu hareketinin yakın dostu Hz. Ebu Bekir ile olan bağlarını sağlamlaştırmak amacıyla yapıldığını iddia etmiştir. Daha gelişimini tamamlamamış çocuk yaşta bulunan Hz. Âişe'nin peygamberin kalbinde bir yer kazanamayacağını belirtmiştir. Nitekim bu evlilik üç yıl sonra gerçekleşmiştir.³⁴⁷ Muir eserinin 1894 baskısında bu konuya dair ifadelerini daha keskin ve rahatsız edici bir dille kaleme almıştır. Hz. Muhammed'in büyük sıkıntılar yaşadığı bir dönemde bu yeni evlilikleriyle kendini rahatlatmaya çalıştığını söylemiştir.³⁴⁸

Muir Hz. Muhammed'in ömrünün büyük bölümünü tek eşi olan Hz. Hatice ile geçirdiğini ve düşkünlükten uzak erdemli bir hayat sürdüğünü söylemiştir. Herhangi bir taşkınlıkta bulunmamış ve eşine sadakatten ayrılmamıştır. Fakat Muir'e göre Hz. Hatice'den sonra uygulamaya başladığı çok evlilik kararı ile bu erdemli tavrını bozmuştur. Peygamberin sevgisi ve dikkati çoğalan eşleriyle birlikte bölünmüştür.

³⁴⁵ M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1997, s. 465.

³⁴⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 24.

³⁴⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 208.

³⁴⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, s.110. (1894 baskısı)

Kendine ait bir evi bile bulunmayan peygamber eşlerinin dairelerinde kalmıştır. Muir Hz. Muhammed ile küçük yaşta evlenmiş olan Hz. Âişe ile ilgili de onun peygamberi bir kocadan daha çok bir baba gibi gördüğünü savunmuştur. Hz. Muhammed'in birçok kez oyunlarında Hz. Âişe'ye eşlik ettiğini söylemiştir. Bununla birlikte Hz. Âişe'nin de erken olgunlaşmaya başladığını, neşe ve zekasıyla peygamberin kalbini büyülediği yorumunu yapmıştır.³⁴⁹

Hz. Muhammed'in çok eşlilik kararının Hristiyanlıkla çeliştiğini belirten Muir, "Peygamberin her ne kadar Hristiyanlıktan etkilenmiş olduğunu söylesek de bu konuda Yahudilerin kralları ve peygamberleri gibi davranma yolunu seçmiştir" yorumunu yapar.³⁵⁰ Hz. Muhammed'in evliliklerinde temel hareket noktalarından birisi olarak peygamberin dinmeyen tutkusunu söndürmek için evlenmeye devam ettiği iftirasını atan Muir, bunun yanında kimi zaman siyasi olarak güçlenme amacı gütmemesini de çok sayıda evlilik yapmasında etkili olduğunu iddia eder. Hz. Muhammed'in Hz. Hafsa ile evlenmesini de babası olan Hz. Ömer'i kendisine yakın tutmasının bir yolu olarak gördüğünü söylemiştir. Muir'e göre bu evlilikle Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer peygambere eşit derecede yakın olmuştur.³⁵¹

Muir, Hz. Muhammed'in Zeyneb bint Huzeyme ve Ümmü Seleme validelerimizle evlenmesi hakkında klasik kaynaklardan derlediği genel bilgileri verip geçme yolunu tercih etmiştir. Fakat Hz. Muhammed'in Zeyneb bint Cahş ile evliliği üzerinde uzunca durmuştur. Muir eserinin bazı yerlerinde araştırma üslubunu kullanmaya çalışırken, Hz. Muhammed'e saldırmaya çalıştığı bu gibi olaylarda hikâye yazar gibi davranmaktadır. Konuyu kafasındaki fantezilerle örüp adeta bir roman yazarı edasıyla meseleyi ele almaktadır.

Muir Hz. Muhammed'in Zeyneb bint Cahş ile olan evliliğini şu şekilde anlatmıştır: "Peygamberin yaptığı birçok evlilikle genişlettiği haremi onun içindeki tutkuyu söndürmeye yetmiyordu. Zayıf iradesi ile yeni ve çeşitli güzellikler karşısında gittikçe daha çok arzuya kapılıyordu. Bir gün azatlısı Zeyd'i ziyaret etmek için onun evine giden peygamber, onu evde bulamadı. Zeyd'in karısı onu içeri davet etti, açık bir giysiyle gözüktü. Alalecele kendine çekidüzen vermek istedi fakat yarıya kadar açık olan kapıdan

---

³⁴⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 23.

³⁵⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 24.

³⁵¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 151.

vücudunun bir kısmı gözükmüş ve peygamberin çapkın bakışlarına denk gelmişti. Muhammed tutkun bakışlarla ‘Her şeye gücü yeten rabbim, sen insanların kalbini nasıl da çevirirsin!’ diye haykırdı ve dönüp giderken kısık sesle aynı cümleyi yineledi. Açıkça dile getirilen bu cümleyi Zeyneb duymuş ve kalbindeki ateşi hissetmişti. Zeyneb kocasının dönüşünde bu olayı ona anlattı ve Zeyd de peygamberin karşısına çıkıp karısını boşamaya hazır olduğunu söyledi. Muhammed bu isteği geri çevirdi ve ‘eşini tut, Allah’tan kork’ dedi. Fakat Zeyd bu ifadenin peygamberin dudağından isteksiz bir şekilde çıktığını ve peygamberin eşine tutkuyla baktığını fark etmişti. Nihayet Zeyd karısını boşadı. Buna rağmen Muhammed hala çekiniyordu çünkü bu durum o dönemin Arap toplumunda dahi ahlaki bir skandal demektir. Bir kişinin boşanmış olsa bile, evlatlığının karısıyla evlenmesi büyük bir ahlaksızlık olarak kabul edilmekteydi. Fakat peygamberin Zeyneb’e karşı olan tutkusu da azalmamıştı. Kalbini alev alev yakan bu istek sonunda had safhaya ulaştı ve çekincelerini bir kenara bıraktı. Bir gün Ayşe ile otururken vahiy cezbesine kapıldı ve kendine geldiğinde ‘kim gidip Zeyneb’i kutlayacak, rabbim onu bana nikahladı,’ dedi. Onun hizmetlisi Selma aceleyle bu haberi Zeyneb’e götürdü ve Zeyneb bu güzel haber için ona ihsanlarda bulundu. Muhammed bu ilahi emri geciktirmedi ve Zeyneb’i yatağına aldı.”³⁵²

Muir yukarıdaki yaklaşımıyla büyük bir ahlaksızlık örneği sergileyerek, sefih bir aşk hikâyesi üslubuyla Hz. Muhammed’e saldırmıştır. Bu ifadeler müellif ister inanç sahibi olsun ister olmasın hiçbir dinin peygamberi ve kutsal şahsiyetleri için kullanılabilecek ifadeler değildir. Dünyada bir buçuk milyar insanın inandığı bir dinin peygamberini bu denli ifadelerle anlatmak, akademik araştırma üslubundan oldukça uzak bir yaklaşımdır. Ayrıca bu yazılanların adeta saray entrikalarını andıran bir şekilde kaleme alınmış olması da gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Peygamberimizin yaşadığı sade ve mazbut hayatı adeta İran ve Roma saraylarında geçen hikâyeler gibi anlatmak, Muir’in tarihi gerçekleri de çarpıtmaktan çekinmediğini göstermektedir.

Muir, Zemahşeri gibi bazı tefsir müelliflerinin de anlattığı olayı edepsiz bir üslupla anlatma yolunu seçmiştir. Fakat bu rivayetler İbn Kesîr ve İbnü’l-Arabî gibi birçok tefsirci tarafından da tenkit edilmiştir. Sened ve metin yönlerinden bu rivayetlerin

---

³⁵² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 229.

sahih olmasının mümkün olamayacağını belirtmişlerdir.³⁵³ Muir sahih olduğu konusunda ihtilaf bulunmayan birçok rivayeti elinin tersi ile iterken, eserini sıhhati şüpheli bu gibi rivayetlerle kurgulamaktan çekinmemiştir.

Hız. Muhammed'in Zeyneb bint Cahş ile evliliği sonrasında peygamberin itibarının zedelendiğini söyleyen Muir, peygamberin bu hareketini saygısızca ve yüzüstüce bir eylem olarak nitelemiştir. Muir'e göre peygamber durumu düzeltmek amacıyla Ahzâb Suresi 4-5³⁵⁴ ve 36-39³⁵⁵ ayetlerin indiğini söyleyerek bu sıra dışı ayetleri kullanmıştır. Bu hadiseden sonra Hız. Zeyd'e artık Muhammed'in oğlu şeklinde değil Zeyd b. Harise şeklinde hitap edilmiştir. Muir bu açıklamayı yaptıktan sonra insanların Hız. Muhammed'in kendi arzusu ve ayartmaları için vahyi kullandığı bu kadar açıkken insanlar nasıl inanabildi diye sormuştur.³⁵⁶ Muir yukarıda geçen ayetteki ifadelerin ve Zeyneb b. Cahş olayında geçenlerin toplumda kemikleşmiş yanlış adetlerin yıkılması ve toplumun eğitilmesi için ilahi bir emir olduğunu göz ardı etmektedir. Nitekim bu olay sonrasında cahiliyeden kalma bu adetler terkedilmiştir.

Peygamber eşlerinin Ahzab Suresi'nin 53. ayeti ile artık Müslüman erkeklerin kendilerine bir şey soracakları zaman perde arkasından konuşmaları emredilmişti. Muir ise bu emri Hız. Muhammed'in kimisi genç ve güzel olan eşlerini kıskanmasının ve gözlerden uzak tutmak istemesinin bir sonucu olarak görür. Böylece peygamber ilahi emri bahane göstererek İslam toplumunun merkezinde ve göz önünde olan eşlerini

---

³⁵³ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. IV, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 386.

³⁵⁴ Ahzab 4-5 "Allah bir kişinin göğüs boşluğunda iki kalp yaratmamıştır, analarınıza benzeterek haram olsun dediğiniz eşlerinizi analarınız kılmamış, evlatlıklarınızı da oğullarınız olarak kabul etmemiştir. Bunlar sizin kendi iddialarınızdır; hak ve hakikati Allah söyler, doğru yolu da o gösterir. Evlatları babalarının soy adlarıyla anın. Bu Allah katında adaletle daha uygun bir davranıştır. Eğer onların babalarını bilmiyorsanız o zaman kendileri sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yanıldığınız hususta size günah yoktur, fakat bilinçli ve kasıtlı olarak yaptıklarınızdan sorumlusunuz. Allah çok bağışlayıcı ve ziyadesiyle esirgeyicidir." (Bkz. Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. IV, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 365.)

³⁵⁵ Ahzab 36-37 "Bir mümin erkek veya bir mümin kadının, Allah ve resulü bir emir ve hüküm verdiklerinde artık onların başka tercih hakları olamaz. Allah'ın ve resulünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır. Bir zaman Allah'ın kendisine lütufta bulunduğu, senin de lütfkâr davrandığın kişiye, 'eşinle evlilik bağına koru, Allah'tan kork!' demiştin. Bunu derken Allah'ın ileride açıklayacağı bir şeyi içinde saklıyordun; öncelikle çekinmen gereken Allah olduğu halde, sen halktan çekiniyordun. Zeyd onunla beraber olduktan sonra, müminlere evlatlıklarının – kendileriyle beraber olup ayrıldıkları- eşleriyle evlenmeleri hususunda bir sıkıntı gelmesin diye seni o kadınla evlendirdik. Allah'ın emri elbette yerine getirilecektir." (Bkz. Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. IV, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 385.)

³⁵⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 231.

korumaya almış olacaktı. Ayrıca peygamber eşleri müminlerin anneleri olarak adlandırılmış ve başkalarıyla evlenmelerinin de böylece önüne geçilmişti.³⁵⁷

Eve gelen misafirlerin uyması gereken kuralların da Nur Suresi 28-30. ayetlerde bildirilmiş olmasını irdeleyen Muir; gerek çokevliliğe izin verilmiş olması, gerek insanların boşanmasına izin verilmesi gibi hususların Kur'an'ın genel yapısına uymayacak konular olduğunu söylemiştir. Bu tür bir yaklaşımın kadın ırkını aşağıladığını söylemiş ve Avrupa insanının apaçık bir ahlaksızlık olmadığı müddetçe boşanma hususunda izne sahip olmayacağını da eklemiştir.³⁵⁸ Ayrıca Hz. Muhammed'in mescidin doğu kısmında her eşi için bir oda yaptırmasını ve zamanını eşit ayırıp her gün birinde kalmış olmasını alaycı bir dille kaleme almış ve bu odaları peygamberin haremi olarak tanımlamıştır.³⁵⁹

Muir Benî Mustalik Gazvesi'nden dönüşte meydana gelen ifk hadisesi üzerinde de uzunca durmuştur. Muir'in anlatımına göre peygamber ve ordusu gazveden döndüğünde Hz. Âişe'nin devesi evinin önüne getirilmiş fakat tahtirevanın boş olduğu fark edilmişti. Daha sonra muhacirlerden Safvân b. Muattal devesinin üzerinde Hz. Âişe ile gözükmüştü.³⁶⁰ Bu kısım dışında genel olarak klasik kaynaklardaki gibi olayı anlatmıştır, yorumlarını olayı anlattıktan sonra eklemiştir.

Muir ifk hadisenin yayılmasını Arapların skandal meraklısı bir tavrı olarak görür. Ayrıca bu iftirayı Hz. Zeyneb ile Hz. Âişe arasındaki üstünlük mücadelesinin de bir tezahürü olarak yorumlar.³⁶¹ Hadisenin sonucunda Abdullah b. Ubey'e de ceza verilmediğini, peygamberin bu güçlü kişiyi cezalandırmaktan çekindiğini iddia etmiştir.³⁶² Muir'e göre peygamber Hz. Âişe'nin suçsuz olduğuna inanmakla birlikte bu olay vasıtasıyla eşlerini uyarmak istemiş, onları iki kat ceza ile korkutmuştur. Onlar diğer kadınlar gibi değil, peygamber eşleri olduklarından daha dikkatli davranmaları gerektiği yorumunu yapmıştır. Ayrıca bu olaya dair Nur Suresi'nde geçen, Hz. Âişe'yi aklayan ayetlerin de Hz. Muhammed'in kıskançlığının ürünü olan ve vahiy anlayışını bozan

³⁵⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 232.

³⁵⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 234.

³⁵⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 236.

³⁶⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 244.

³⁶¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 246.

³⁶² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 251.

uydurma ayetler olarak görür. Bu durumun okuyucunun gözünden kaçırılması amacıyla da Kur'an'da kısa tutulduğunu iddia etmiştir.³⁶³

Hiz. Muhammed'in Safiyye bint Huyey ile olan evliliği hakkında da hezeyanlarda bulunan Muir'in konuya dair yaklaşımını savaşları ele aldığımız bölümde incelemiştik. Benî Kureyza olayında olduğu gibi bu evlilik ile ilgili de peygamberi hem kana susamış biri olarak gösterip hem de şehvetperest olarak nitelemeye devam etmiştir. Muir, Peygamberin Safiyye bint Huyey'ye sahip olmak için kocasını planlı bir şekilde öldürttüğünü iddia etmiştir.³⁶⁴ Hiz. Muhammed'in son evliliği olan Meymûne bint el-Hâris ile evlenmesini haremine yeni bir isim katma girişimi olarak ve şehvet dolu yaklaşımın sonucu olarak değerlendiren Muir, peygamberin iyice ilerlemiş yaşını ve bu evliliğin özellikle siyasi sonuçlar için yapıldığını bildiren kaynakların verdiği bilgileri göz ardı etmiştir.³⁶⁵

Hiz. Muhammed'in iki cariyesinden biri olan Reyhâne bint Şem'un hakkında Muir'in ifadelerini gayrimüslimlerle ilişkiler kısmında ele almıştık. Peygamberin Benî Kureyza hadisesinde korkunç bir katliamı gerçekleştirip, bu kanlı manzara karşısında da Reyhâne bint Şem'un'un güzelliği ile kendini rahatlattığını söylemiştir. Muir'e göre peygamber kendisine eşi olmasını teklif etmiş fakat Reyhâne bint Şem'un bunu kabul etmeyince cariye olarak kendisine sahip olmuştur.³⁶⁶ Peygamberimizin bir diğer cariyesi olan Mâriye, Mukavkıs tarafından Mısır'dan kendisine gönderilmişti. Hiz. Muhammed Mâriye'den bir erkek çocuk sahibi olduğunu aktaran Muir, diğer eşlerin bu sebeple Mâriye'yi kıskandığını söylemiştir. Ayrıca peygamber eşlerinden Hafsa validemizin kendi odasında peygamber ile Mâriye'yi görmesi Muir'e göre bir skandala sebep olmuş ve peygamber bu olayın yayılmaması için Hafsa'ya yalvarmıştır. Fakat olayın peygamberin haremde yayılmasından sonra peygamberin eşleriyle arasına bir soğukluk girdiğini söyleyen Muir, peygamberin Âişe ve Hafsa validelerimize kızdığını hatta vurmuş olabileceğini söylemiştir.³⁶⁷ Muir'in konuyu yine adeta bir krallık sarayında

³⁶³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 253.

³⁶⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 68.

³⁶⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 89.

³⁶⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 278.

³⁶⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 161. ; Muir'in eserinin dördüncü cildinin Hiz. Muhammed'in şahsiyetini ele aldığı son bölümde verdiği bilgiler, buradaki yorumuyla açıkça çelişir durumdadır. Hiz. Âişe'den aktardığını belirttiği bölümde Hiz. Muhammed'in asla bir kadına yahut köleye el kaldırmadığını söylemiştir. (Bkz. Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 305.)

yaşanan hadiseler gibi ele aldığı gözlemlenmektedir. Bu büyük olasılıkla Hz. Muhammed'i zihninde bir peygamber olarak değil bir kral ve kabile reisi gibi şartlandırılmış bir yere oturtmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca kaynak olarak Vâkıdî'yi gösterdiği bir paragrafta İbn Abbas'ın Hz. Muhammed için Müslümanlar arasında kadınlara en tutkulu olanı olduğuna dair bir rivayeti örnek göstererek peygamberi şehvet düşkünü olarak nitelemiştir.³⁶⁸

Peygamberin sahip olduğu eşlere bakılmaksızın sayısız cariyeye sahip olabileceği gibi bir hükmün bulunduğunu ve bu hükmün kadın köleliği hakkında İslam toplumlarında gerekli bir toplumsal vakıa olarak kabul edildiğini söylemiştir. Ayrıca İslam'ın kadınların toplumdaki pozisyonunu iyileştirdiğini ve yükselttiğini söyleyen Müslümanlara karşı çıkan Muir, İslam'ın kadının pozisyonunu eskisinden de düşük bir noktaya getirdiğini savunmuştur. Sadece evlenmemiş kadınlara tanınan haklar ile bu tür iyileştirmeden bahsedileceği, oysa evli kadınların statü ve haklarının daha da düşürüldüğünü savunmuştur.³⁶⁹

7. Hz. Muhammed'in Şahsiyeti ile İlgili Yaklaşımları

Muir Hz. Muhammed'in kişiliğine dair yaptığı değerlendirmeleri eserinin dördüncü cildinin son bölümüne saklamıştır. Eser boyunca birçok meselede niyet okumaları yapan, Hz. Muhammed'in kişiliğine dair kendince değerlendirmelerde bulunan Muir, bu son bölümde saldırgan tavrının adeta bir özetini sunmuştur. Ayrıca bu bölüm dışında, eserinin ikinci cildinde de Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesi hayatına dair kişilik analizleri yapmıştır. Bu döneme daha itidalli ifade ve yorumlarla yaklaştığı gözlemlenmektedir.

Hz. Muhammed'in hayatının ilk yıllarına ve peygamberlik öncesine dair hadis derleyicilerinin bir açıklaması olmadığını iddia eden Muir, peygamberlik sonrası hayatına dair sayısız bilgiler vasıtası ile genel bir kişilik analizi çıkarılabileceğini söylemiştir.³⁷⁰

Muir Hz. Muhammed'in gözlerini kan çanağına dönmüş olarak nitelemiştir. Kaynaklarda peygamberinin gözlerinde hafif kızılık bulunduğuna dair rivayetler³⁷¹ yer

³⁶⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 310.

³⁶⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 3, s. 303.

³⁷⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 28.

³⁷¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Munî' el-Hâşimî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, (thk. İhsân Abbâs), Beyrut, 1968, C. I, s. 410. ; Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf* (thk. Süheyl Zükkâr, Riyâd

alsa da bu ifadeleri Muir'in kan çanağına dönmüş olarak nitelemesi açık bir şekilde Hz. Muhammed'e olan nefretini göstermektedir.³⁷²

Peygamberimizin gençliğinde duygularını hep kontrol altında tuttuğunu iddia etmiştir. Onun suskun ve çekingen, bastırılmış bir kişiliğe sahip olduğunu söylemiştir. Hissettiklerini yüzüne hemen yansıtmayan güçlü bir iradeyle hareket ettiğini öne sürmüş ve kurnaz değilse bile ihtiyatlı olarak nitelenebileceğini ifade etmiştir. Yine bu dönemde peygamberi arkadaşlarına karşı hoşgörülü ve cömert; düşmanlarına karşı kindar ve acımasız olarak tasvir etmiştir.³⁷³

Eserinin dördüncü cildinde, tamamını Hz. Muhammed'in şahsına ve kişiliğine ayırdığı bölümde öncelikle peygamberimizin vücut hususiyetlerini incelemeye çalışmıştır. Genel olarak şemail kitaplarında anlatılan tarifleri aktaran Muir, farklı bir yorumda bulunmamıştır.³⁷⁴

Hz. Muhammed'in basit ve sade bir hayatı olduğunu ifade etmiştir. Onun bir sadaka dahi vereceği zaman kendi eliyle vermeyi tercih ettiğini söylemiştir. Muir'e göre peygamber evde eşlerine yardımcı olan, kendi giysisini kendi onaran birisidir. Genel olarak sade beyaz pamuktan bir kıyafeti tercih eder, özel günlerde çizgili yahut kırmızı renk kaliteli keten bir giysiyi giyerdi. Bir yemeği asla geri çevirmez, parmaklarıyla yer ve bitirdiği zaman silmeden önce parmaklarını yalardı. Dünyaya dair zevkleri ise kadınlar, güzel kokular ve güzel yemeklerdi. Eşleriyle birlikte duvarları çamur ile sıvanmış basit bir yapıda ikamet ediyordu. Evi herkes için ulaşılabilir durumdaydı. Peygamberimizin sade hayatını itiraf etmek zorunda kalan Muir, bu ifadelerinin sonuna fetihlerden sonra zenginliğe kavuşunca bu alışkanlıkların bir kısmının değiştiğini eklemiştir. Fakat bütünüyle önyargılı ve haksız yaklaşımına dair örnek ve kaynak sunmamıştır.³⁷⁵

Muir, peygamberin en önemsiz sahabe için de aynı titizlik ve kibarlıkla davrandığını söylemiştir. Ona göre peygamberin tevazuu, kibarlığı, sabrı, özverisi, cömertliği bütün yaşamına sinmişti. Kendisine yapılan davetleri geri çevirmediğini, hayır

---

ez-Zirikli), C. I, Beyrut, Dâru'l-Fikir, 1996, s. 394. ; Muhammed b. Cerîr b. Yezîd Ebû Ca'fer et-Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, C. III, Beyrut, 1967, s. 179.

³⁷² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 30.

³⁷³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 2, s. 31.

³⁷⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 301.

³⁷⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 304.

cevabı vermekten hoşlanmadığını ve hayır demek istediğinde sessiz kaldığını aktarmıştır. Küçük çocuklara kadar herkese nazik davrandığını, kıtlık zamanında bile yiyeceğini paylaşmaktan geri durmadığını yazmıştır.³⁷⁶ Ayrıca arkadaş canlısı birisi olduğunu ifade etmiş; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Zeyd, Hz. Osman ile olan arkadaşlık bağlarının çok kuvvetli olduğunu belirtmiştir. İnsanların tamamına karşı ılımlı ve bağışlayıcı bir tutum içerisinde olduğunu söylemiştir.³⁷⁷ Peygamberin çokça suçluyu affettiğini ve birçok kez kapsamlı af ilan ettiğini söylemiştir. Muir, eserinin birçok yerinde kindar ve acımasız olarak nitelediği Hz. Muhammed'i burada tam bir zıtlık ile hoşgörülü ve bağışlayıcı olarak anlatması oldukça ilginçtir.³⁷⁸

Hz. Muhammed'in örnek şahsiyetine dair aktarımları gizleme yolunu seçmemiştir. Bu durum o kadar aşıkardurumdaydı ki Muir tüm nefreti ve düşmanca tavrına rağmen bu noktalara temas etmek zorunda kalmıştır. Bu aktarımlardan sonra Hz. Muhammed'in şahsiyetinin karanlık bir tarafı bulunduğunu söyleyerek, peygamberin karakterine dair mesnetsiz yakıştırmalar yapmıştır. Hatta kendi varsayımlarının ürünü olan bu karanlık ve kötü veçheyi anlatmak Muir'e göre dürüst bir tarihçinin görevidir.³⁷⁹

Anlatılan bütün bu hoşgörü ve ılımlı yaklaşımlarının arkasında, düşmanlarına karşı bir zalimlik bulunduğunu iddia etmiştir. Muir'e göre Bedir Gazvesi'nde hiçbir suçu olmayan ve tamamen politik yaklaşımların suçu olan insanların bedenleri bir bir yere düştüğünde peygamber sevincini gizlememiş ve bu vahşetle kendini tatmin etmiştir. Aynı şekilde Hayber reisinin de sakladığı ganimetleri bulmak için Hz. Muhammed tarafından insanlık dışı işkencelere maruz bırakıldığını iddia etmiştir. Ayrıca Yahudi kabilelerine uygulanan sürgün ve kıyımlar, kadın ve çocukların satılıp yüzlerce Yahudi erkeğin de soğukkanlılıkla doğranması gibi hadiselerin Hz. Muhammed'in gözlerinin önünde gerçekleştiğini söyleyip, peygamberin zalimliğine örnek olduğunu öne sürmüştür.³⁸⁰

Muir, Hz. Muhammed'in gençliğinde her ne kadar emin sıfatını kazanmış olsa da peygamberlik sonrasında onun bu vasfının dostlarıyla ilişkilerinde söz konusu olduğu, düşmanlarına karşı ise kurnazlık ve hıyanet dolu bir yaklaşıma sahip olduğunu söylemiştir. Nahle Seriyyesi'nde hain bir şekilde Arap coğrafyasının kutsal adetlerini

³⁷⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 305.

³⁷⁷ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 306.

³⁷⁸ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 307.

³⁷⁹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 307.

³⁸⁰ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 308.

çiğneyerek ilk kanın dökülmesine sebep olduğu yorumunu yapmıştır. Yine Hudeybiye antlaşmasından sonra antlaşmaya aykırı olarak hareket edildiğini, Ebû Basîr es-Sekafî'yi Hz. Muhammed'in cesaretlendirip desteklediğini iddia etmiştir. Ayrıca Benî Nadîr'in de bahaneler ile kuşatılıp sürgün edildiğini söyleyerek, Hz. Muhammed'in güvenilirmez olduğu iftirasını atmaya çalışmıştır. Muir'e göre Hz. Muhammed peygamberlik hayatı boyunca bunlara benzer birçok hainlik yapmış ve bunları da ilahi iradeye, vahye bağlayarak sorumluluğundan kaçabilmiştir. Karşısında olan birçok kişiye alçakça suikast düzenlemesi de peygamberin şahsiyetinin karanlığını göstermiştir.³⁸¹

Hz. Muhammed'in aile hayatına dair değerlendirmelerde de bulunan Muir, peygamberin gençlik dönemlerinde erdemli bir hayata sahip olduğunu, kırk yaşında dul bir hanımla evlenerek ona sadık kaldığını belirtir. Mekke döneminde inmiş olan ayetlerde geçen siyah gözlü huriler ve çeşitli cennet tasvirlerinin henüz Hz. Hatice'nin vefat etmediği döneme denk gelmesini de dikkate değer bulur. Daha sonra Hz. Muhammed'in tehlikeli bir çokevlilik denemesine girdiğini söyleyen Muir, peygamberin güçlü bir seks tutkusuna kapıldığı iftirasını atmıştır. Muir'e göre Hz. Muhammed'in tutkusu asla dinmiyor gittikçe genişleyen haremi bu tutkuyu söndürmüyordu.³⁸²

Hz. Muhammed'in çeşitli batıl inançlarının da bulunduğunu iddia etmiştir. Muir'e göre peygamber karanlıkta kalmaktan korkuyor ve rüzgarlı, bulutlu havalar kendisinde endişeye sebep oluyordu.³⁸³ Ayrıca Muir, Hz. Muhammed'in büyük bir hatip olduğunu, Arapçayı çok iyi kullanarak kurduğu inanç sistemine dair ruhsal ve soyut meseleleri anlatabildiğini belirtmiştir. Cennet tasvirleri, ahiret gününe dair inançlar ve cehennemde görülecek azaplar gibi konularda heyecanlı vaazlarıyla çevresindekileri etkilemekteydi.³⁸⁴ Hz. Muhammed'in vahye muhatap oluş anını da değerlendiren Muir, bu anları kendinden önceki oryantalistlerin de sıkça bahsettikleri epilepsiye ve bir tür doğal olmayan krize yormuştur. Hz. Muhammed'in önce kendisinin Allah'tan vahiy aldığına inandığını yahut kendisini buna inanmaya zorladığını, daha sonra da bu iddiasına insanları da inandırmaya çalıştığını iddia etmiştir.³⁸⁵

---

³⁸¹ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 309.

³⁸² Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 310.

³⁸³ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 312.

³⁸⁴ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 316.

³⁸⁵ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 317.

Muir Hz. Muhammed'in hayatını esasında ikiye ayırır. Mekke dönemi ve Medine dönemi diye ayırdığı bu tasnife göre, Medine'ye hicrete kadar olan zamanda genel olarak Hz. Muhammed'i erdemli ve iyi bir karaktere sahip birisi olarak tanımlar. Medine döneminde ise sahip olduğu erdemleri terk eden, gücün ve zenginliğin etkisi ile kötülöklere yönelen biri olarak tasvir eder.³⁸⁶

E. SIR WILLIAM MUIR'E YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER VE REDDİYELER

Jabal Muhammad Buaben *Image of The Prophed Mohammad* adlı eserinde Sir William Muir'e metodolojisi ve siyer yaklaşımı konularında çeşitli eleştiriler getirmektedir. Buaben'e göre her şeyden önce Muir'in dili oldukça kaba ve aşağılayıcıdır. Muir'in eserini kaleme alırken bütün eserinde Hz. Muhammed'i kötü göstermek niyetiyle hareket ettiğini belirtmiştir. Bunların yanında Muir'in sahip olduğu Hristiyan inancı sebebiyle yer yer kendi inancının savunusunu üstlendiğini ve yanlı bir tutumla konuyu ele aldığını söylemiştir.³⁸⁷ Buaben Hz. Muhammed'i Hristiyanlık savunusu üzerinden değerlendirmeye kalkmanın akademik bir yaklaşıma uygun olmayacağını belirtmiştir. Muir'in eserinde bu yaklaşımı oldukça görünür ve kaba bir şekilde sergilediğini ifade etmiştir.³⁸⁸

Seyyid Ahmed Han, Sir William Muir'in *The Life of Mahomet* adlı eserine cevap olarak *Hutabât-ı Ahmediyye*'yi yazmıştır.³⁸⁹ Kendisi İngiltere'de bulunduğu sırada arkadaşı olan Mehdi Ali Han'a pek çok mektup yazarak Muir'in eserine acilen bir cevap yazılması gerektiğini belirtmiş ve bu sebeple Londra kütüphanelerinde kaynaklar üzerine detaylı bir araştırmaya giriştiğini söylemiştir.³⁹⁰ Eserinin girişinde aynı zamanda sık sık bir araya geldiği arkadaşı olan William Muir'i övmüştür.³⁹¹ Fakat daha sonra Muir'in eserinde birçok yalın gerçeği görmezden gelerek yanlış değerlendirmelerde bulunmasını

---

³⁸⁶ Muir, *The Life Of Mahomet*, c. 4, s. 319.

³⁸⁷ Buaben, a.g.e., s. 25.

³⁸⁸ Buaben, a.g.e., s. 42.

³⁸⁹ Mustafa Öz, "AHMED HAN, Seyyid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1989, s. 75.

³⁹⁰ Özgür Kavak, "Modernizmin Dönüştürücü Etkisi: Seyyid Ahmed Han ve Ahkâmın Dünyevileşmesi", *Divan İlmi Araştırmalar Dergisi*, 14. Sayı, 2003/1, İstanbul, s. 155.

³⁹¹ Syed Ahmed Khan, *Life of Mohammed and Subjects Subsidiary Thereto*, Lahore: Oriental Publishers & Booksellers, 1979, s. xvii.

eleştirir.³⁹² Muir'in eserinde kaynak olarak kullandığı İbn Hişâm'dan bölümlere bakan Seyyid Ahmed Han, Muir'in pek çok hatalı yargılamada ve yorumda bulunduğunu söylemiştir. Muir'in özellikle peygamberin epilepsi olduğuna dair iddialarını bu kabilden değerlendirir.³⁹³

Seyyid Ahmet Han on yedi kaynak kullanarak ele aldığı biyografisinde, hadisleri detaylıca inceleyerek analiz etmiştir. Garanik meselesinde Muir'in büyük bir iştiha ile bel bağladığı bu olaya dair detaylı incelemeleriyle haksızlıklarını ortaya koymuştur.³⁹⁴

Seyyid Emîr Ali 1891 yılında yayımlanan *The Spirit of Islam* adlı eseriyle genellikle Muir'in iddialarıyla birlikte Batı'da dile getirilen oryantalist yaklaşımlara cevap vermek istemiştir.³⁹⁵ William Muir'in Arapça kaynaklara dayanarak oluşturduğu eserinin Batı'da yaygın olan Hz. Muhammed'i karalayıcı yaklaşımı devam ettirdiğini ve aynı zamanda objektiflik iddiasında bulunduğunu gören Seyyid Emîr Ali, hem oryantalist iddialara cevaplar vermiş hem de Avrupa'lı okuyucunun gerçekleri görebilmesi için Müslümanların kaleme aldığı İngilizce bir siyer bulunmasını arzulamıştır. Böylece *The Spirit of Islam* adlı eseri kaleme almıştır.³⁹⁶

Eserinin birçok yerinde Muir ve çağdaşı oryantalistlerin iddialarına cevaplar veren Seyyid Emîr Ali, örneğin Benî Kureyza olayında yaşananlar için oryantalistlerin haksız ithamlarda bulunduğunu söylemiştir. Ona göre oryantalistler bu gibi olaylarda bin dört yüz yıl öncesinin şartlarını dikkate almaksızın bugünün anlayışı ile değerlendirmişlerdir. Bu yüzden de çokça yanlış ve haksız yorumlar ortaya çıkmıştır.³⁹⁷ Yine Muir'in, peygamberin çok eşliliğini onun şehvet düşkünü bir insan olması şeklinde yorumlamasına, toplumsal normların o günün şartları içinde değerlendirilmesi gerektiği cevabını vermiştir. Oryantalistleri bugünün şartları değerlendirmelerde bulunup, Hz. Muhammed'i karalamakla suçlamıştır.³⁹⁸

---

³⁹² Khan, a.g.e., s. xix.

³⁹³ Buaben, a.g.e., s. 27.

³⁹⁴ Khan, a.g.e., s. 317-330.

³⁹⁵ Abdullah Ahsan, "EMİR ALİ, Seyyid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1995, s. 123.

³⁹⁶ Yusuf Kabakçı, *Hiz. Muhammed'i Oryantalizme Karşı Savunmak Seyyid Emîr Ali Örneği*, Bursa: Emin Yayınları, 2018, S.50-51.

³⁹⁷ Yusuf Kabakçı, a.g.e., s. 118-121.

³⁹⁸ Syed Ameer Ali, *The Spirit of Islam*, Delhi: Idarah-i Adabiyat-i Delli, 1922, s. 240.

SONUÇ

Doğu'da Müslüman hâkimiyetinde yaşayan zimmîlerin Hz. Muhammed'e bakışı genellikle daha ılımlı ve insaflı olduğunu görmekteyiz. Bunun sebebi de hem tepki çekmekten çekinmiş olmaları hem de birlikte yaşama kültürünün getirmiş olduğu toplumsal atmosfer olmalıdır. Yine aynı dönemlerde Bizans sınırları içeride yazılan eserler ise oldukça saldırgan ve aşağılayıcı bir dille yazılmıştır. Bu durum da bize ellerinde gerçek malumat olmadan uydurma hikâyelerle yazılmış bu metinlerin sadece temel bir düşmanlık refleksi olmadığını bunun yanında konuya dair malumat eksikliği yüzünden de rahatça suçlamalarda bulunabildiklerini göstermektedir. Daha Batı'da, Endülüs etkisine yakın bölgelerde Bizans metinlerine nazaran daha ılımlı yaklaşımların da bulunması bu düşüncüyü desteklemektedir. Tabi bu coğrafyada da Hz. Muhammed'e dair hasmane yaklaşım terkedilmiş değildir, fakat Bizans'ın aksine burada az sayıda da olsa ılımlı yaklaşımdan söz etmek mümkündür.

Rönesans'tan modern döneme kadar olan süreçte ise artık Arapça eserlerden çevirilerin yapıldığı, çeşitli doğu coğrafyalarını gezen seyyahların kaleme aldığı seyahatnameler gibi farklı türde eserler ile İslam dünyasını daha yakından tanıma imkanı bulmuşlardır. Bu zaman diliminde Hz. Peygamber'e dair yaklaşımları üç ana kategoride ele almak mümkündür. Ortaçağdan beri süregelen hasmane tavrı devam ettiren Humphrey Prideaux, Abbée de Vertot gibi isimlerin yanında, bu tavrı kısmen benimseyip kısmen eleştiren George Sale, Boulainvilliers ve Voltaire gibi isimler de Hz. Muhammed hakkında çeşitli metinler kaleme almışlardır. Ayrıca bu düşmanca tavrı eleştiren Henry Stubbe, Goethe ve Thomas Carlyle gibi isimler de mevcuttur. Bu ayrışma bize, İslam dünyasını tanıdıkça daha makul üsluplar takınabilen müelliflerin çıktığını ve Hz. Muhammed'e dair gerçek bilgilerle karşılaştıkça bu oranın artabileceğini göstermiştir.

Daha sonra tarihi tenkit metodu ile birlikte Batı'nın tarih anlayışının da kökten değişimlere uğradığını görmekteyiz. Bu metodu Hz. İsa'nın hayatına ve Kitab-ı Mukaddes'e uygulayan Batılılar, Hristiyanlık içerisinde ciddi değişikliklere yol açtılar ve kilise öğretileri büyük zarar gördü. 19. yüzyıla geldiğimizde ise Oryantalistler tarihi tenkit

metodunu Hz. Muhammed'in hayatına tatbik etmek istediler. Kaynak kritikleri yaptılar ve gerçek Hz. Muhammed'i yazma iddiasında bulundular. Weil, Muir, Sprenger, Margoliouth, Watt gibi isimler artık Arapça kaynakları da kullanarak ve eleştirerek objektif eserler kaleme almak iddiasında bulunmuşlardır.

Bu zamanda İslam tarihine dair yapılan çalışmalar ile dinlerin ve mitolojilerin oluşumu hakkındaki çalışmalar belirgin bir benzerlik taşımaktadır. Özellikle Hristiyanlık üzerine yapılan araştırmalar sonucu kutsal kitaplar ve Hristiyan öğretileri güvenilmez olarak damgalanmıştır. Aynı bakışı İslam hakkında yaptıkları araştırmalarda sürdürmeleri bu zamanda çalışma yapan oryantalistlerin en önemli özelliklerinden birisidir. İslam hakkında yaptıkları araştırmalar ile aslında istedikleri sonuca da ulaşamamışlardır. Gerek Kur'an-ı Kerim'in korunarak bize kadar ulaştığına dair kanıtların bu denli belirgin olması, gerek de Hz. Muhammed'in hayatına dair bilinen detayların bolluğu ve sağlamlığı tarihi tenkit metodunu çoğu kez aciz bırakmaktadır. Tabi bunlara rağmen birçok oryantalist ideolojik yaklaşımının gerektiği üzere metodu da istedikleri gibi yorumlamaya çalışmıştır.

Muir'in eserine dair olan değerlendirmemize geçmeden önce şunu da belirtmekte fayda görüyoruz. Tarihi tenkit metodu her ne kadar Batı için dini ve toplumsal çok önemli sonuçlar doğurmuş olsa da çok önemli bir handikap barındırmaktadır. Döneminin rasyonel bakış açısıysa kurulmuş olan ve bu yüzden metafizik bütün yorum ve unsurları kenara iten bu metodun dinlere dair gerçek bilgiyi veremeyeceği de açıktır. Bu metod sadece beşeri ve fiziki düzlemde bir şeyler söyleme iddiasındadır. Fakat bizler bilmekteyiz ki dini alan hem fiziki alanı hem de onun ötesini kapsamaktadır. Dolayısı ile tarihi tenkit metodunun kuşatamayacağı ve yorumlayamayacağı bir alanda gerçek bilgiye ulaştırması da mümkün değildir.

Muir yazdığı bu dört ciltlik hezeyan dolu eserin son kısmında, Hz. Muhammed'in geriye bıraktığı Arap coğrafyasının İslam ile içinde bulunduğu karanlıktan ve batıl inançlardan kurtulduğu itirafını yapmak zorunda hissetmiştir. Putperestliğin yasaklandığı, sosyal konularda toplumda büyük iyileştirmelerin yaşandığı, yetimlerin korumaya alındığı, kölelerin çeşitli haklara kavuşup saygı kazandığı, sarhoşluk verici içeceklerin yasaklandığı aydınlık bir toplumun kurulduğunu söyleyebilmiştir. Fakat bütün bunların ağır bedelleri olduğunu söylemiş, bunları çokevliliğin yasalaşması,

İslam'ın kılıçla yayıldığı ve özgürlüğün yok edilmesi, Hristiyanlık dininin reddedilmesi şeklinde sıralamıştır. İslam'ı barbarlıkla suçlamış, Hz. Muhammed'i ve onun öğretilerini medeniyetin, özgürlüğün ve hakkın düşmanı olarak nitelemiştir.

Peygamber hayatları incelenirken bilimsel yaklaşıma uymayan bütün metafizik unsur ve açıklamaları uydurma kabul etmişlerdir. Dolayısı ile fiziki ve beşeri düzlemde açıklanamayacak bütün yaklaşımlar yok sayılmıştır.

Sir William Muir, metodolojisini kurarken, biyografisinin üç ana kaynaktan beslendiğini söylemiştir. Ona göre efsane, gelenek (hadis ve döneme ait diğer rivayetler) ve tarihi kayıtlar bu kaynakları oluşturmaktadır. Muir'in kaynaklara dair temel saplantısı Emevi-Abbasi çatışmasının siyer kaynaklarını etkileyip, gerçeklerin saptırılmasına sebep olduğu şeklindedir. Ona göre siyer kaynakları Abbasiler döneminde yazılmıştı ve siyasi atmosferden de etkilenmişti. Dolayısı ile tüm bu malzemeyi şüpheli olarak niteleyebilmiştir.

Muir'e göre Kur'an, siyer için en güvenilir kaynaktır. Fakat bu durum onun ilahi bir kitap olduğunu göstermez. Hz. Muhammed'in uydurmaları olsa da günümüze kadar korunarak geldiğini söylemiş ve bunun için siyer kaynağı olarak Kur'an'a büyük önem atfetmiştir. Kur'an ile ilgili asıl eleştirisi onun düzensiz bir metin olduğu yönündedir. Kur'an'ın kaynağı olarak ise Arap mitlerini ve Kitab-ı Mukaddes'i görür. Hadislerle ilgili olarak ise Abbasiler döneminde derlenmiş olan hadis külliyatlarının dönemin siyasi şartlanmışlığı ile yazıldığını ve bu sebeple güvenilir kaynaklar olarak kabul edilemeyeceğini söylemiştir.

Bütün olarak bakıldığında Muir'in metodolojisini baştan verilmiş olan bir yargı ile kurduğu gözlemlenmektedir. İslam hak din olamaz ve Hz. Muhammed de bir peygamber değil yalancıdır, şeklinde özetleyeceğimiz bu önyargı ile kurduğu metodolojisi, örnek aldığı tarihsel İsa çalışmalarındaki gibi yıpratıcı etkide bulunamamıştır. Çünkü İslam kaynaklarının sıhhati Muir'e bir açık yakalama fırsatını vermemiştir. Buna rağmen Muir çoğu zaman komik olma pahasına konuyu kendi zihninde kurduğu şekliyle ele almaya devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- ADALIOĞLU Hasan Hüseyin, “William Montgomery Watt ve İlk Devir İslam Tarihine Tarihselci Bakış”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 3, S. 2, 2008, ss. 33-36.
- AHSAN Abdullah, “EMİR ALİ, Seyyid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1995, ss. 123-124.
- AKGÜN Hüseyin, “Hadislerin Otantikliği Hususunda Bazı Oryantalistlerin Görüşleri ve ‘Hadisin Özü’ (Kern, Core) Kavramı” *Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 8, S. 15, 2015, ss. 75-97.
- AKIN Nimetullah, “Hadislerin Yazılı Kaydı ve Literatür Esaslı Bir Disiplin Olma Süreci: A. Sprenger, I. Goldziher ve G. Schoeler’in Yaklaşımları”, *Hadis Tedkikleri Dergisi*, S. 6, 2008, ss. 47-70.
- ALAND Kurt, “Montanus”, *Encyclopedia Of Religion*, Second Edition, C. 9, Macmillan Reference USA, 2005, ss. 6168-6169.
- ALİ Syed Emir, *The Spirit of Islam*, Delhi: Idarah-i Adabiyat-i Delli, 1922.
- ALIGHIERI Dante, *İlahi Komedyâ*, (Çev. Rekin Teksoy), İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 1998.
- ALPEREN Altan, “Goethe, Faust ve İslamiyet”, *Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi*, Yaz, 2009, Sayı 14, ss. 102-118.
- ARBERRY Arthur John., *British Orientalists*, London: Adprint Limited, 1943.
- APAK Adem, “Kuzey Afrika’da İslam Fetihleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 2, Bursa, 2008, ss. 159-173.
- AŞIKKUTLU Emin, “Cerh ve Ta’dil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, ss. 394-401.
- ATAY Esmâ, *İlk Dönem İngiliz Oryantalistlerin Kur’an Çalışmaları W.Muir ve D.S. Margoliouth Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006.

- AVCI Casim, “Tağlib (Benî Tağlib)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2010, ss. 374-375.
- AYDIN Mahmut, *Tarihsel İsa İmanın Mesih’inden Tarihin İsa’sına*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- BECKER Siegbert W., *The Historical-Critical Method of Bible Interpretation*, Wisconsin Lutheran Quarterly, 1977.
- BEDİR Şener Faruk, “Reformasyon’dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, Sayı 6, 2013, s. 73-97.
- BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Ensâbu’l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zükkâr, Riyâd ez-Ziriklî, Beyrut 1996.
- BENNET Clinton, , *In Search Of Muhammad*, New York: Cassell, 1998.
- BİLGE Mustafa L., “Necran”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2006, s. 507-508.
- BİRİŞİK Abdülhamit, *Oryantalist Misyonerler ve Kur’an*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- BUABEN Jabal Muhammad, *Image Of The Prophed Muhammad In The West*, Leicester: The İslamic Foundation, 1996.
- BULUT Yücel, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, 6. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2004.
- BULUT Yücel, “Oryantalizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, s. 428-437.
- CAETANI LEONE, “Uthman And The Recencion Of The Koran”, *The Muslim World*, Vol. 5, 1915, ss. 380-383.
- CAETANI Leone, *İslam Tarihi*, Çev. Hüseyin Cahit, C. 1, İstanbul, Tanin Matbaası, 1924.
- CARLYLE Thomas, *On Heroes Hero-Worship and The Heroic in History*, London: Harvard College Library, 1939.

- CERRAHOĞLU İsmail, “Garânîk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1996, ss. 361-366.
- CEYHAN Mehmet Akif, *Alman Müsteşriki İgnaz Goldziher’in İslam Hukukunun Kaynakları Hakkındaki Görüşleri Ve Bu Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara, 2006.
- ÇUBUKÇU Asri, “Ebû Lübâbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1994, ss. 179.
- DEMİRAY Belkıs Özsoy, “İngiliz Müsteşrik William Muir’in Siyer Kaynaklarına Yaklaşımı, *İSTEM Dergisi*, 30. Sayı, 2017, İstanbul, ss. 393-412.
- DEMİRKIVIRAN Sine, “Ortaçağ’da Batı’da Yapılan İlk Kur’an Çevirileri ve Çevirmenlerin Çeviri Stratejileri”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 9, S. 1, İstanbul, 2014, ss. 233-247.
- DI CESARE Michelina, , *The Pseudo-Historical Image of The Prophet Muhammad*, Berlin: De Gruyter, 2012.
- ECO Umberto, *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı*, Çev. Kemal Atakay, İstanbul: AFA Yayıncılık, 1995.
- ELMARSAFY Ziad, *The Enlightenment Qur’an*, London: Oneworld Publications, 2014.
- ERDEM İlhan, “SPRENGER, Aloys”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2009, ss. 421-422.
- ESER Mehmet Emin, *Leone Caetani’nin İslam Tarihi Adlı Eserinde: Hz. Muhammed (Risalete Kadar)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2014.
- FAYDA Mustafa, “Zimmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, ss. 428-434.

- FITZMYER Joseph A., *The Interpretation of Scripture in Defence of The Historical-Critical Method*, New York: Paulist Press, 2008.
- GÖKKIR Bilal, “Modern Dönemde Kur’an Tarihinin Ortaya Çıkışı: Kur’an’ın Korunmuşluğu Hususunda Oryantalist İddialar ve Müslümanlardan Cevaplar”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 27, 2012, ss. 9-28.
- GÖKKIR Bilal, “İngiliz Oryantalist-Misyoner Literatüründe Kur’an ve Peygamber”, *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, ed. İsmail Yakıt, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2004, ss. 239-244.
- GÖRGÜN Tahsin, “W. Montgomery Watt”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 148-152.
- GREENSPOON Leonard J., “Aquila’s Version”, *The Anchor Bible Dictionary*, V. 1, New York: Bantam Doubleday Dell Publishing, 1992, ss. 320-324.
- GREENSPOON Leonard J., “Septuagint”, *The New Interpreters Dictionary of Bible*, V. 5, Nashville: Abingdon Press, 2009, ss. 176-178.
- GÜÇ Ahmet, “Paganizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, ss. 365-368.
- HARMAN Ömer Faruk, “Yahudilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, ss. 197-201.
- HOURANI Albert, “İslam and The Philosophers of History”, *Middle Eastern Studies*, No. 3, Vol. 3, y.y., 1967, s. 206-268.
- KABAKÇI Yusuf, *Hizmeti Muhammed’i Oryantalizme Karşı Savunmak Seyid Emîr Ali Örneği*, Bursa: Emin Yayınları, 2018
- KANDEMİR Yaşar, “Hatice”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1997, ss. 465-466.
- KARAMAN Hayrettin vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. II, b. 3, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

- KARLIĞA H. Bekir, “Goldziher’in Kur’an’a Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış, *Kur’an ve Sünnet Sempozyumu*, 1-2 Kasım 1997, Türkiye Diyanet Vakfı Kocatepe Camii Konferans Salonu, s. 25-45.
- KAVAK Özgür, “Modernizmin Dönüştürücü Etkisi: Seyyid Ahmed Han ve Ahkâmın Dünyevileşmesi”, *Divan İlmi Araştırmalar Dergisi*, 14. Sayı, 2003/1, İstanbul, s. 137-164.
- KHAN Syed Ahmed, *Life of Mohammed and Subjects Subsidiary Thereto*, Lahore: Oriental Publishers & Booksellers, 1979.
- KRAUSE Richard A., “Higher Criticism and The Evangelical Lutheran Church in America (ELCA)”,
<http://essays.wls.wels.net/bitstream/handle/123456789/2705/KrauseELCA.pdf?sequence=1>.
- KULIKOVSKY Andrew S., “An Evaluation of Historical-Critical Methods With Special Reference to Source Criticism, Tradition Criticism, Form Criticism and Redaction Criticism”, January 20, 1997,
<http://hermeneutics.kulikovskyonline.net/hermeneutics/critmeth.htm>.
- LAW David R., *The Historical-Critical Method a Guide for The Perplexed*, London: A Continuum Imprint, 2012.
- LUCHITSKAJA Svetlana, “The Image of Muhammad in Latin Chronography of The Twelfth and Thirteenth Centuries”, *Journal of Mediaval History*, Vol. 26, No. 2, Moscow, 2000, ss. 115-126.
- LYALL C. J., “Sir William Muir”, *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, Oct., 1905, ss. 875-879.
- MARGOLIOUTH D. S., *Mohammed and The Rise of İslam*, The Knickerbocker Press, New York, 1905.
- MARGOLIOUTH D. S., , *Mohammedanism*, Williams and Nortgate Press, London: 1911.

- MARGOLIOUTH D. S., *Lectures On Arabic Historians*, Calcutta: Calcutta University Press, 1930.
- MOMMSEN Katherina, "Goethe ve İslam", (çev. Beyza Maksudoğlu), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 15, Ankara, 1967, ss. 187-212.
- MUIR Sir William, *The Life Of Mahomet and History of Islam to The Era of The Heigra*, C. 1-2-3-4, London: Smit Elder and Co., 1861.
- MUIR Sir William, *The Corân Its Composition and Teaching and The Testimony It Bears to The Holy Scriptures*, London: Society For Promoting Cristian Knowledge, 1878.
- MUIR Sir William, *The Corân Its Composition and Teaching and The Testimony It Bears to The Holy Scriptures*, London: Wyman and Sons Printers, 1878.
- MUIR Sir William, *The Apology Al Kindi, İn Defence of Cristianity Against Islam*, London: Smit Elder and Co., 1882.
- MUIR Sir William, *Annals of The Early Caliphate*, London: Smit Elder and Co., 1883.
- MUIR Sir William, *Mahomet and Islam a Sketch of The Prophets Life From Original Sources and A Brief Outline of His Religion*, London: The Religious Tract Society, 1887.
- MUIR Sir William, J. Murray Mitchell, *Two Old Faiths Essays on The Religions of The Hindus and The Mohammedans*, New York: Chautauqua Press, 1891.
- MUIR Sir William, , *The Caliphate Its Rise, Decline and Fall*, London: The Religious Tract Society, 1892.
- MUIR Sir William, *The Life Of Mahomet From Original Sources*, b. 3, London: Smit Elder and Co., 1894.
- MUIR Sir William, *The Mameluke or Slave Dynasty of Egypt 1260 - 1517*, London: Smit Elder and Co., 1896.
- MUIR Sir William, *The Mohammedan Controversy and Other Indian Articles*, Edinburgh: T & T Clark, 1897.

- MUIR Sir William, *Records of The Intelligence Department of The North West Provinces Of India*, Edinburgh: T & T Clark, 1902.
- ORUÇOĞLU İlhami, *Başlangıçtan Günümüze İslam Dünyasında Peygamber İmajı*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2008.
- ÖZ Mustafa, “AHMED HAN, Seyyid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1989, ss. 73-75.
- ÖZAN (ABİR) Gülbahar, *Sir William Muir'in Kur'an'a Bakışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006.
- ÖZDEMİR Mehmet, “Hz. Muhammed’e Yönelik Batılı Eleştirilere Batılı Cevaplar: Thomas Carlyle Örneği”, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, (haz.) Mahfuz Söylemez, İslami İlimler Dergisi Yayınları, Çorum, 2007, ss. 481-487.
- ÖZDEMİR Mehmet, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.3, İstanbul, 2007, ss. 129-162.
- ÖZTÜRK Tuğba, “Toledo Koleksiyonu: Sebepleri ve Sonuçlarıyla İlk Oryantalist Çalışmalar”, *Milel ve Nihal Dergisi*, C. 12, S. 1, Ankara, 2015, ss. 55-80.
- PARKER D. C., “Hexapla of Oriegen”, *The Anchor Bible Dictionary*, V. 3, New York: Bantam Doubleday Dell Publishing, 1992, ss. 188-191.
- PRIDEAUX Humphrey, *The True Nature of Imposture*, 10. B, London: W. Nicholson, 1808.
- SAİD Edward W., *Şarkiyatçılık*, 5. b., Çev. Berna Ülner, İstanbul: Metis Yayınları, 2010.
- SARIÇAM İbrahim, Mehmet ÖZDEMİR, Seyfettin ERŞAHİN, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, 1. B, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2011.
- SCHOELER Gregor, “Musâ b. Ukbe'nin Kitabü'l-Megazi'si ile İlgili Yeni Bulgular”, Çev. Hüseyin Akgün, *İSTEM Dergisi*, 22. Sayı, İstanbul, 2013, s. 11-21.
- SELL Edward, *The Historical Development Of The Quran*, Madras: S.P.C.K. Press, 1905.

SELL Edward, *The Life of Muhammad*, Madras: S.P.C.K. Press, 1913.

SHAHİD İrfan, Zekiye Sönmez, “İslam ve Doğu Hristiyanları: Mekke Miladi 610-622”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 51. Sayı, 2017, ss. 187-210.

SPRENGER A., *Life of Mohammad From Original Sources*, Allahabad: Presbyterian Mission Press, 1851.

STUBBE Hanry, *An Account of The Rise and Progress of Mahometanism With The Life Of Mahomet*, Edited by Hafız Mahmud Khan Shairani, London: Private Subscription Under The Auspices of The İslamic Society, 1911.

ŞAKİROĞLU Mahmut H., “Leone Caetani”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s. 544-545.

ŞEYBAN Lütfi, “Hristiyan İşgalinde Endülüs Şehirleri”, *Eskiye Dergisi*, Sayı 1, Ankara, 2006, ss. 22-34.

TABERÎ, Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Târîhu’r-Rusûl ve’l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebu’l-Fazl İbrâhim, Beyrut, 1967.

TAŞPINAR İsmail, “Doğu’nun Son Kilise Babası Yuhanna ed-Dımeşkî ve İslam”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21. Sayı, İstanbul, 2001/2, ss. 23-54.

VOGEL Heinrich J., “Pernicious Presuppositions of The Historical-Critical Method of Bible Interpretation”, *Delivered The World Seminary Conferance*, Tokyo, June 3, 1974.

WATT W. Montgomery, *Hız. Muhammed Mekke’de*, Çev. Doç.Dr. M. Rami Ayas - Doç.Dr. Azmi Yüksel, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986.

WELCH Claude, “Historical Criticism”, *Encyclopedia of Science and Religion*, New York: Thomson Gale Group, 2003.

WIDDICOMBE Peter, “Patristic Biblical Interpretation”, *The New Interpreters Dictionary of Bible*, V. 4, Nashville: Abingdon Press, 2009, ss. 392-420.

- WOODHEAD Christine, “MUIR, Sir William”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2006, ss. 94.
- YAŞAR Hüseyin, “Aydınlanma Döneminde Batı’da Kur’an Algısı (II)”, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 25, İzmir, 2007, ss. 95-125.
- YAŞAROĞLU Kamil, “MARGOLİOUTH, David Samuel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, ss. 53-54.
- YAVUZ Lütfullah, “Ebu Tâlib b. Abdulmuttalib’in Kaside-i Şi’biyye’si Üzerine”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. IX, sayı 1, Samsun, 2009, ss. 305-326.
- YAVUZ Yusuf Şevki, “Kindi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, ss. 38-39.
- Y.A.Y. “Muir, Sir W.” *Encyclopedia Britannica*, Eleventh Edition, C. XVIII, New York, 1911, ss. 958-959.
- YILDIZ Şevket, *Oryantalizm ve İslam Tarihine Oryantalist Yaklaşımlar*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2002.
- YILMAZ Hayati, “Reyhâne bint Şem’un”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2008, ss. 41-42.
- ZAKZUK M. Hamdi, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, Çev. Abdülaziz Hatip, İzmir: Işık Yayınları, 1993.
- ZINCON S., “Symmachus”, *Encyclopedia of Ancient Christianity*, V. 3, Illinois: Green Press Initiative, 2014, ss. 668-670.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Yusuf	Yılmaz
Doğum Yeri ve Yılı	Turhal	1989
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce	Arapça
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2003 2007	Bursa İpekçilik Anadolu İmam Hatip lisesi
Lisans	2008 2013	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans		
Doktora		
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.		
2.		
3.		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayınlar:		
Diğer:		
İletişim (e-posta):		
Tarih İmza Adı Soyadı	12.07.2019 Yusuf Yılmaz	

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Yusuf YIKMAZ
Tez Adı	“THE LIFE OF MAHOMET” ADLI ESERİ ÇERÇEVESİNDE SIR WILLIAM MUIR’İN SİYERE BAKIŞI
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Dr. Öğr. Üyesi İlhami ORUÇOĞLU
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 12.07.2019

İmza :

